

SSAD

SIİRT SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

SIIRT SOCIAL RESEARCHES JOURNAL

<http://ssad.siirt.edu.tr>

ssad@siirt.edu.tr

Cilt: / Vol: 3 Sayı: / Issue:1

SIİRT
SOSYAL
ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

SIIRT
SOCIAL
RESEARCH
JOURNAL

**T.C.
SIİRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU**

**SIIRT UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES VOCATIONAL SCHOOL**

SIİRT SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Siirt Sosyal Araştırmalar Dergisi (SSAD) Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu bünyesinde yayın yapan hakemli bir dergidir.

SIIRT SOCIAL RESEARCHES JOURNAL

Siirt Social Researches Journal is a peer-revied journal of Siirt University, Social Sciences Vocational School.

TEMMUZ/ JULY-2024

Yıl / Year: 2024 Cilt / Volume: 3 Sayı / Issue: 1

BAŞ EDITÖR / EDITOR IN CHIEF

Doç. Dr. Ata PESEN (Siirt Üniversitesi)

EDITÖRLER / EDITORS

Dr. İdris KARA (Siirt Üniversitesi)

Dr. Hüseyin YILMAZ (Siirt Üniversitesi)

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Behçet ORAL (Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. Burhan AKPINAR (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Cahit EPÇAÇAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Cahit PESEN (Siirt Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KAHYAOĞLU (Siirt Üniversitesi)

ALAN EDITÖRLERİ / FIELD EDITORS

Dr. Öğr. Üyesi Büşra ÖZÜDOĞRU (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer KARAKAŞ (Siirt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Karataş ELÇİÇEK (Siirt Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Gülin Tuğçe SÖYLEYİCİ (Siirt Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Güneş Han SALİHOĞLU (Siirt Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Sadullah SEYİDOĞLU (Siirt Üniversitesi)

DİL EDITÖRLERİ / LANGUAGE EDITORS

Doç. Dr. Enser YILMAZ (Türkçe) (Siirt Üniversitesi)

Doç. Dr. Yılmaz AKDEMİR (Türkçe) (Siirt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Burhan ÜZÜM (İngilizce) (Siirt Üniversitesi)

Öğr. Gör. Ceylan YILMAZ (İngilizce) (Siirt Üniversitesi)

Öğr. Gör. Halil ÖZDEMİR (İngilizce) (Siirt Üniversitesi)

Öğr. Gör. Yunus BİLGİN (İngilizce) (Siirt Üniversitesi)

MİZANPAJ & WEB EDITÖRÜ / LAYOUT & WEB EDITOR

Öğr. Gör. Abdullah GÜNAY (Siirt Üniversitesi)

Editörden...

Çok değerli araştırmacılar ve okurlar,

Siirt Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Dergimizin (SSAD) üçüncü sayısında sizlerle birlikte olmaktan mutluluk duymaktayız. Akademik çalışmaların değerlendirilmesi, yayına hazır hale getirilebilmesi ve derginin okuyucuyla buluşabilmesi iş birliği, emek ve uzmanlaşma gerektirmektedir. Dergimizin bu sayısının yayınlanmasında editörler ve hakemler başta olmak üzere emeği geçen herkese minnettarız. Değerli çalışmalarını dergimize gönderen yazarlarımızın makalelerin bilimsel bilgi birikimine katkı sağlayacağına yürekten inanıyoruz.

Bir sonraki sayımızda buluşmak dileğiyle...

Sevgi ve Saygılarımla...

Doç. Dr. Ata PESEN

From the Editor...

Dear researchers and readers,

We are happy to be with you in the third issue of our Siirt University Journal of Social Research. Evaluation of academic studies, making them ready for publication and meeting the reader with the journal require cooperation, effort and specialization. We are grateful to everyone who contributed to the publication of the this issue of our journal, especially the editors and referees. We sincerely believe that the articles of our authors, who sent their valuable works to our journal, will contribute to the scientific knowledge.

Hope to meet you in our next issue...

Best regards...

Assoc. Prof. Ata PESEN

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makalesi / Research Article

Endüstriyel Kümelenmeler ve Dijitalleşme Üzerine Araştırmalar Hakkında Bibliyometrik Bir Analiz

A Bibliometric Analysis of Research on Industrial Clusters and Digitalization

Abdullah GÜNAY, Yusuf Cemalettin ÇOPUROĞLU 1-18

Yaşın İlerlemesi ve Olgunlaşma ile Birlikte Suça Katılımın Azalması: Nitel Bir Araştırma

Declining Participation in Crime with Advancing Age and Maturation: A Qualitative Study

Sadullah SEYİDOĞLU 19-42

Kentsel Markalaşma Sürecinde Coğrafi İşaret Adayı Olarak Siirt Fıstığı

Siirt Pistachio as a Geographical Indication Candidate in the Urban Branding Process

Doğan DEMİR, Nurcan YÜCEL 43-58

Derleme Makale / Review Article

Danışanı Bütüncül Değerlendirme Sürecinde Soru Sorma Becerisi: Bir Gözden Geçirme Çalışması

The Skill of Asking Questions in the Process of Holistic Assessment of the Client: A Review Study

Metin ÇELİK, Mehmet Cahit MARANGOZ 59-74

Türkiye'de Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet Perspektifi

Education and Gender Perspective in Türkiye

Emre DALAGAN 75-88

Endüstriyel Kümelenmeler ve Dijitalleşme Üzerine Araştırmalar Hakkında Bibliyometrik Bir Analiz¹

Abdullah GÜNAY²
Yusuf Cemalettin ÇOPUROĞLU³

Özet

Dijital teknolojilerin yarattığı teknolojik değişim hayatın her alanında olduğu gibi endüstriyel kümelerde de karşımıza çıkmaktadır. Dijitalleşme ve sanallaşma ile ilgili endüstriyel kümelenme çalışmaları sınırlı olsa da son birkaç yıldır popüler hale gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı “endüstriyel kümelenme” ile “dijital/sanal” kavramlarının yer aldığı çalışmaların taranması ve yıllara göre yoğunlaşan konuların ve eğilimlerin belirlenmesidir. Çalışmada Web of Science veri tabanından elde edilen “dijital”, “sanal” ve “endüstriyel kümelenme” ile ilgili 137 çalışma, VOSviewer görselleştirme araçları aracılığıyla ortak yazarlık analizi, kaynak atıf analizi, ülke bazında atıf analizi, anahtar sözcük analizi ve bibliyografik eşleştirme analizi gerçekleştirilmiştir. Bu bibliyografik haritalama, yazarların ve ülkelerin katkılarının yanı sıra zaman içindeki işbirliğini göstermektedir. Ayrıca bibliyometrik analiz aynı zamanda bu araştırma alanında ortaya çıkan alanları, konuları ve eğilimleri de ortaya çıkarmıştır. Araştırmanın bulguları, ileride endüstriyel kümelenme ile ilgili çalışma yapacak akademisyenlere akademik kaynakların tespiti ve yıllara göre eğilimlerin gözlenmesi konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Başvuru Tarihi

31 Mayıs 2024

Onay Tarihi

10 Haziran 2024

Anahtar Kelimeler:

Endüstriyel
Kümelenme,
Dijitalleşme,
Bibliyometrik Analiz

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Önerilen Atıf:

Günay, A., Çopuroğlu, Y.C. (2024). Endüstriyel Kümelenmeler ve Dijitalleşme Üzerine Araştırmalar Hakkında Bibliyometrik Bir Analiz, *Siirt Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 1-18

¹ Bu makale Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Teknoloji ve Bilgi Yönetimi Ana Bilim Dalında hazırlanan “Dijital Teknoloji Çağında Kümelenme Olgusu” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Öğr. Gör., Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Çağrı Merkezi Hizmetleri, Siirt, Türkiye, abdullah.gunay@siirt.edu.tr,

³ <https://orcid.org/0000-0002-5006-1448>

³ Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji, Elâzığ, Türkiye, ccopuroglu@firat.edu.tr,

<https://orcid.org/0000-0003-0350-0986>

A Bibliometric Analysis of Research on Industrial Clusters and Digitalization¹

Abdullah GÜNAY²
Yusuf Cemalettin ÇOPUROĞLU³

Abstract

The technological change created by digital technologies is encountered in industrial clusters as in all areas of life. Although industrial cluster studies on digitalization and virtualization are limited, they have become popular in the last few years. In this context, the aim of this study is to review the studies that include the concepts of “industrial clustering” and “digital/virtual” and to determine the topics and trends that have intensified over the years. In the study, 137 studies related to “digital”, “virtual” and “industrial clustering” obtained from the Web of Science database were subjected to co-authorship analysis, source citation analysis, country-based citation analysis, keyword analysis and bibliographic mapping analysis through VOSviewer visualization tools. This bibliographic mapping shows the contributions of authors and countries as well as their collaboration over time. The bibliometric analysis also revealed emerging areas, topics and trends in this research area. The findings of the study are expected to contribute to academics who will conduct future studies on industrial clustering in terms of identifying academic resources and observing trends over the years.

Submitted

31 May 2024

Accepted

10 June 2024

Keywords:

*Industrial Clustering,
Digitalization,
Bibliometric Analysis*

Article type:

Research article.

Suggested Citation:

Günay, A., Çopuroğlu, Y. C. (2024). A Bibliometric Analysis of Research on Industrial Clusters and Digitalization, *Siirt Social Researches Journal*, 3(1), 1-18

¹ This article is derived from the PhD thesis titled "Clustering Phenomenon in the Age of Digital Technology" prepared at Firat University, Institute of Social Sciences, Department of Technology and Knowledge Management.

² Lecturer., Siirt University, Sosyal Sciences Vocational High School, Call Center Services, Siirt, Türkiye, abdullah.gunay@siirt.edu.tr,

³ <https://orcid.org/0000-0002-5006-1448>

² Prof. Dr., Firat University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sociology, Elâzığ, Türkiye, ccopuroglu@firat.edu.tr,

³ <https://orcid.org/0000-0003-0350-0986>

GİRİŞ

Dijital teknolojilerin kullanımı yalnızca şirketleri değil endüstriyel kümelenmeleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Dolayısıyla endüstriyel kümelenmelerin dijital çağda nasıl şekillendiği, dijital/sanal teknolojilerin kümelenme stratejileri ne gibi bağları olduğu ve bu konuda çalışmaların tespiti oldukça önem arz etmektedir.

Dijitalleşme günümüzde yeni yeni olguların meydana gelmesine yol açmaktadır. Bilimsel araştırmalar ise yeni olguların neler olduklarını, mahiyetlerini ve tariflerini ortaya koymaktadır ki zaten bilimin amacı da budur. Dolayısıyla yeni oluşan olguların tespiti, betimlemeleri ve açıklamaları/açıklanmaları bizlere bu olgularla ilgili aydınlatıcı bilgiler sağlamakta, onları anlamamızı/anlamlandırmamızı, kavramamızı ve öğrenmemizi sağlayarak onlarla ilgili veya bağlantılı konular üzerinde düşünmemizi yorumlar yapmamızı ve sonuçlar çıkarmamızı sağlamaktadır. Öte yandan ortaya çıkan yeni bir olgunun ilk gözleminde itibaren konuya ilişkin çalışmaların seyri söz konusu olgunun değişme gelişme süreçlerini de göstermektedir. Bu bağlamda yeni bir olguya ilişkin çalışmaların analizi bize bu süreçlerle ilgili bilgiler sağlayacaktır. Dijitalleşme gibi geçen yüzyılın sonlarında, yeni yüz yılımızın da başında gittikçe artan bir yayılma ve büyüme gösteren bir olguya ilişkin yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi bize dijitalleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan pek çok yeni olgu hakkında bilgi verecektir. Dijitalleşmenin kendisi kapsamlı bir sosyal ve teknolojik bir olgu olarak ortaya çıkarken içerisinde pek çok yeni olgu meydana gelmekte veya var olan olgular dijital yapılara dönüşmektedirler. Kümelenme de dijital bir yapıya dönüşerek dijital kümelenme olarak tanımlanan bir olgu halini almaktadır.

Çalışmanın amacı “endüstriyel kümelenme” ile “dijital/sanal” kavramlarının yer aldığı çalışmaların taranması ve yıllara göre yoğunlaşan konuların ve eğilimlerin belirlenmesidir. Bu bağlamda çalışmada veriler “Web of Science (WOS)” veritabanında ilgili anahtar sözcükler kullanılarak elde edilmiş ve VOSviewer uygulaması kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde Kümelenme ve dijitalleşme kavramları incelenmiş dijital teknoloji çağında endüstriyel kümelenme yapıları ortaya konulmuştur. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde ise çalışmanın yöntemi, verilerin toplanması, analizi ve bulgularından bahsedilmiştir. Son bölümde ise çalışmanın sonuçları bulunmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Endüstriyel Kümelenme Kavramı

Son yıllarda bölgesel yenilik ve büyümeye yol açtığı yaygın olarak araştırılan endüstriyel kümelenmeler, endüstriyel gelişimin önemli bir özelliği haline gelmektedir (Yu vd., 2014: 329). Sözlük anlamı benzer nesnelere bir arada toplanması, yığılması gibi anlamlara gelen kümelenme kavramı akademik anlamda ilk olarak Porter (1998) tarafından “Clusters and the New Economics of Competition” adlı çalışmasında tanımlanmıştır. Porter kümelenmeyi; “*bir dizi bağlantılı sektörü ve rekabet için önemli olan diğer kuruluşları kapsayan belirli bir alandaki birbirine bağlı şirketlerin ve kurumların coğrafi yoğunlaşmaları*” olarak tanımlamaktadır (Porter, 1998:78).

Kümelenme kavramı, Marshall'ın Birleşik Krallık'taki tekstil endüstrileri üzerine gözlemleri, Piore ve Sabel'in "Üçüncü İtalya" üzerine araştırmaları aracılığıyla, Porter'ın (1990) Silikon Vadisi üzerine çalışmaları aracılığıyla kümelenme kavramı ekonomik coğrafyanın merkezi haline gelmiştir (Vorley, 2008:790). Aslında bu tür teknolojik yayılmalar 20. yüzyılın başlarında sadece Marshall'ın analizinin merkezinde yer alıyordu. Ancak Paul Krugman ve Michael Porter onları 1990'ların başında sahnenin

merkezine getirene kadar yoğunlukla unutulmuştur. Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren kümelenme kavramı üzerine yapılan çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Martin ve Sunley (2003), kümelenmenin daha detaylı anlaşılması adına bir dizi tanımları Tablo 1’de bir araya getirmiştir.

Tablo 1. Kümelenme Tanımları

Yazar	Tanım
Porter, 1998:199	"Kümelenme, belirli bir alanda, ortak noktalar ve tamamlayıcı noktalarla birbirine bağlı şirketler ve ilişkili kurumların coğrafi olarak yakın bir grubudur."
Crouch ve Farrell, 2001:163	"Benzer iş türlerindeki firmaların belirli bir alanda özellikle önemli bir mevcudiyetleri olmasa da birbirine yakın yerleşme eğilimi."
Rosenfeld, 1997: 4	"Kümelenme, istihdam ölçekleri belirgin veya belirgin olmayan coğrafi yakınlıkları ve karşılıklı bağımlılıkları nedeniyle sinerji üretebilen firmaların yoğunlaşmalarını temsil etmektedir."
Feser, 1998:26	"Ekonomik kümelenmeler sadece ilgili ve destekleyici endüstriler ve kurumlar değil, daha ziyade ilişkileri sayesinde daha rekabetçi olan ilgili ve destekleyici kurumlardır."
Swann ve Prevezer, 1996:139	"Kümeler, tek bir coğrafi alana dayalı bir sektördeki firma grupları olarak tanımlanır"
Swann ve Prevezer, 1998:1	"Kümelenme, belirli bir yerde ilgili sektörlerdeki büyük bir firma grubu anlamına gelir."
Simmie ve Sennett, 1999a:51	"Yenilikçi bir kümelenme, tipik olarak bir tedarik zinciri aracılığıyla yüksek derecede işbirliğine sahip ve aynı piyasa koşullarında faaliyet gösteren çok sayıda birbirine bağlı sanayi ve/veya hizmet şirkettir"
Roelandt ve den Hertag, 1999: 9	"Kümeler, birbirine güçlü bir şekilde bağımlı firmaların (uzmanlaşmış tedarikçiler dahil) bir katma değerli üretim zincirinde birbirine bağlı üreticilerin ağıdır"
Enright,1996:191	"Bölgesel bir kümelenme, üye firmaların birbirine çok yakın olduğu bir endüstriyel kümelenmedir."

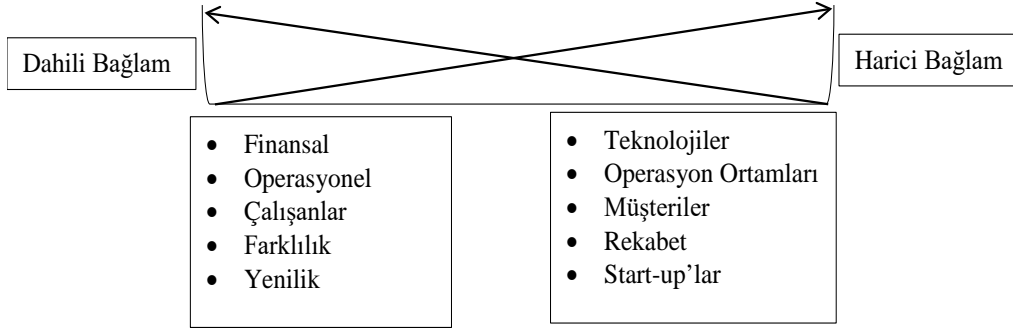
Kümeler tipik olarak firmalar, araştırma kurumları, eğitim kurumları, sermaye sağlayıcılar, kamu kuruluşları vb. oluşturduğu kolektif bir aktörler grubu olarak görülmektedir. Bu bağlamda küme oluşumuna katkı sağlayan her bir paydaşın kümenin gelişimi ve başarısı açısından katkısı oldukça önemlidir. Geçmişte doğal olarak oluşan sanayi kümeleri günümüzde her ülkenin hükümeti tarafından yönetilmektedir (Kim ve Yoon, 2023: 188). Hükümetler tarafından oluşturulan ve gelişimine katkı sağlanan endüstri kümeleri, üniversite ve diğer eğitim kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde girip Ar-Ge faaliyetleri gerçekleştirip yenilikçi ve yaratıcı bir ekosistem oluşmaktadır. Ayrıca hükümetler kümelerin oluşum ve gelişimini gözlemleyerek sürece yasal düzenlemelerle ve çeşitli teşviklerle katkı sağlayabilmektedir. Bununla birlikte yerel yönetimler coğrafi bölgelerde yoğunlaşan kümelenme yapılarına gerekli altyapı hizmetini sunarak kümenin başarısına katkı sağlayabilmektedir.

Kümeler, tarihsel koşullar, talep koşulları, destekleyici endüstriler ve evrimlerinin altında yatan rekabet koşullarındaki farklılıklar nedeniyle birbirinden farklıdır. Bazı kümelenmeler tuhaf tarihsel koşullardan doğarken, diğerleri çeşitli ekonomik koşulların birleşmesiyle gelişebilir. Bununla birlikte, bir kümelenmeyi şekillendiren başlangıçtaki ekonomik koşullar mutlaka sabit kalmaz. Aksine, kümelenmeleri çevreleyen ekonomik koşullar, yerel ve uluslararası rekabet koşullarındaki değişiklikler nedeniyle zamanla değişebilir. Tarihsel olaylar, teknolojik yenilikler ve talepte beklenmeyen değişimler gibi unsurlar bu değişimlere neden olabilmektedir (Yamawaki, H., 2002: 131). Bu doğrultuda Valdalisso vd. (2016) sektörün kendisi çok hızlı değişiyorsa, kümelenmelerin de buna göre değişmesi gerektiğini, aksi takdirde gerileyip yok olacağını ifade etmektedir. Bu sebeple teknolojik gelişmeler kümelenme evriminde önemli bir rol oynamaktadır.

Dijitalleşme Kavramı

Dijitalleşme, geleneksel analog sistemleri, süreçleri veya hizmetleri dijital olanlara dönüştürmek için dijital teknolojilerin kullanılması sürecini ifade etmektedir. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ve 1990lı yıllarda e-ticaretin hayata girmesiyle hız kazanan dijitalleşme kavramı genel anlamda bilişim teknolojilerinin tüm iş süreçlerinde kullanılması anlamına gelmektedir (Öz, 2020:212). Oxford İngilizce Sözlüğünde ise dijitalleşme, verileri bir bilgisayar tarafından kolayca okunabilen ve işlenebilen dijital bir forma dönüştürme süreci olarak tanımlanmıştır.

Şu an içinde bulunduğumuz mevcut bilgi işlem çağında, bilgi ve iletişim teknolojisi kuruluşlara nüfuz etmekte, dijital ve fiziksel dünyayı her zamankinden daha yakın bir şekilde birleştirmektedir. Mobil cihazlar ve sanal gerçeklik gibi yıkıcı teknolojiler, çevrimiçi ve çevrimdışı düzen arasında önceden var olan sınırları bozarak büyük ölçekli insan, bilgisayar ve nesne ağları yaratmaktadır (Schwarz Müller vd., 2018:115). Şirketlerin neden dijital olarak dönüştüğünü açıklamaya çalışan birçok etken ortaya çıkmaktadır. İsmail vd. (2017) bu etkenleri dâhili ve harici olmak üzere 2 kategoride açıklamıştır.

Şekil 1: Dijital Dönüşüm Bağlamı

Dijital teknolojinin iş dünyasına entegrasyonu olarak dijital dönüşüm, dünyanın iş yapma, iletişim kurma ve ulusal ve uluslararası düzeyde gelişme biçiminde köklü değişikliklere neden olmaktadır (Micic, 2017: 135). Banger (2108) dijital dönüşümü, mutlak bir şekilde dijital teknolojinin kendisi ile ilgili olmayıp dijital teknolojinin insanların geleneksel sorunlarını çözümlenmelerine imkân verdiği durumlarla ilgili olduğunu belirtmiştir.

Bir firmanın dönüşümü, firmanın geleneksel işlevsel organizasyon yapısını gözden geçirme ve yeniden düşünme temelinde hayatta kalmak veya daha iyi gelişmek için maliyet, kalite ve hizmet gibi performans göstergelerinde bir iyileştirme sıçraması elde ettiği süreci ifade etmektedir (Jin vd, 2020:78). Kuruluşlar, değişen iş ortamına yanıt olarak sürekli dönüşmekte ve gelişmekteyken, dijital dönüşüm, iş operasyonlarında, iş süreçlerinde ve değer yaratmada benzersiz değişiklikleri başlatan, dijital teknolojilerin temeli üzerine inşa edilen değişiklikleri kapsamaktadır (Nwankpa ve Roumani, 2016: 4). Ayrıca Telli ve Altun (2020), dijital dönüşümün çok bilinmeyenli bir denklem olduğunu ve bu süreçte veriler üzerinden hareket etmeye, yeni değerler gözetmeye, nelerin inovasyon olarak seçilmesi gerektiğine karar vermeye, rakiplerin ve müşterilerin yetenek ve değerlerinin dikkate almaya vurgu yapmıştır (Telli ve Altun, 2020: 74). Dündar (2020) ise dijital dönüşümün sadece teknoloji kullanımıyla kalmayıp bu teknolojilerin hangi maksatla kullanıldığı ve ne gibi sonuçlar doğurduğu hakkında temel bir yaklaşımın olduğunu ve dönüşümün ardından elde edilen değerlerin uygulama alanına göre verimlilik, kolaylık, güvenilirlik, bireyselleştirebilme, düşük maliyet gibi konularda iyileştirme sağlamakta olduğunu ve daha önce olmayan yeni fırsatlar sunduğunu ortaya koymaktadır.

Dijital dönüşüm, bireyler, işletmeler ve nesnelere arasındaki engelleri ortadan kaldırarak her sektördeki işletmeyi etkilemektedir. İşletmeler, bu engelleri aşarak yeni ürünler, hizmetler yaratabilir ve daha verimli iş yapma yolları bulabilmektedir. Bu yenilikler, her sektördeki her türden kuruluşta gerçekleşmesine karşın, süreçleri ve iş modellerini dönüştürme yeteneği, iş gücü verimliliğini, yeniliği güçlendirme ve müşteri deneyimlerini kişiselleştirme gibi ortak bir temayı paylaşmaktadır (Schwertner, 2017:388). Ayrıca dijitalleşme süreci, ekonomik kalkınmanın itici güçlerinden biri olarak görülmekte, makroekonomik, sektörel ve mikroekonomik etkileriyle bölgesel ekonomik işbirliğini de artırabileceği düşünülmektedir (Broz vd., 2020:698). Büyüksu (2018:22) ise dijital dönüşümü tetikleyen en önemli unsurun bilim ve teknoloji alanında gerçekleşen baş döndürücü devrim olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca

dijital dönüşüm, günümüzde kuruluşlarda fırsatlar ve zorluklar yaratan bulut sistemleri, büyük veri, tahmine dayalı analiz ve etkileşimli platform teknolojileri gibi bir dizi teknolojiyi içermektedir (Jackson, 2019: 762).

Dijital Ortamda Endüstriyel Kümelenme

Sanayi bölgelerinde yapısı gereği işbirliğine en uyumlu oluşumlardan biri kümelenme yaklaşımıdır. Endüstri kümelerinin dinamikliği ve uyarlanabilirliği, teknolojik gelişmelerin ön sıralarında kalmalarını sağlayarak, dijital çağda sürdürülebilirliklerini sağlayabilmektedir. Nitekim endüstri kümeleri, çevrimiçi ağlardan ve forumların sağladığı avantajlardan yararlanarak rekabet güçlerini artırabilir, yeniliği teşvik edebilir ve birbirine daha çok bağlı bir ekosistem yaratabilmektedir. Bu bağlamda dijital ortamda yer alan kümeler, coğrafi olarak dağılmış firmaların çevrimiçi platformları ve araçları kullanarak etkili bir şekilde işbirliği yapmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca dijital işbirliği, şirketlerin bilgileri ve kaynakları paylaşmasına olanak tanıyarak yenilikçiliğin ve üretkenliğin artmasına yol açmaktadır (Porter ve Heppelmann, 2014).

Kümelenme stratejisinin dijital ortama taşınması ya da dijital ortamda yeni kümelenme yapılarının oluşması anlamında 21. yüzyılın başından itibaren farklı uygulamalar ortaya konmuştur. Fernandez-Escobedo vd (2023), dijital yığılmaya örnek olarak

- Sanal Endüstri Kümesi (Virtual Industry Cluster (VIC))
- Dijital İş Ekosistemleri (Digital Business Ecosystem (DBE))
- E- Kaynak Kümesi (E-Sourcing Cluster (eSoC))'ni göstermektedir.

Son birkaç yıldır akademik yayınlarda kullanılmaya başlayan “Dijital Endüstriyel Kümelenme” (Chang, vd. 2023; Cheng ve Huang, 2021; Chen, 2022; Wu ve Li, 2023; Song vd., 2023) , dijital ekonomi içinde inovasyon işbirliğini ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla dijital şirket girişimlerini ve ilgili kurumları organize eden ve yoğunlaştıran coğrafi alanları ifade etmektedir. Bu kümelenmeler ağ oluşturma bilgi paylaşımı ve risk sermayesi ve vasıflı işçiler gibi kaynaklara erişim için uygun bir ortam sağlamaktadır. Fernandez (2020) ise Dijital Endüstriyel Küme (DIC)'yi, “*ilgili ve birbirine bağlı bir grup kuruluşun rekabet ettiği ve işbirliği yaptığı dijital alan*” olarak tanımlamaktadır.

YÖNTEM

Çalışmada dijitalleşme ve endüstriyel kümelenme ile ilgili küresel bilimsel yayınları değerlendirmek, dijital/sanal endüstriyel kümelenme araştırma faaliyetlerini karakterize etmek ve ilgili makalelerin kalıplarını, eğilimlerini belirlemek amacıyla bibliyometrik bir analiz gerçekleştirilmektedir.

Bilimsel yayınların niteliklerini belirlemek amacıyla birçok teknik geliştirilse de bu tekniklerden en çok kullanılan bibliyometrik analiz teknikleridir (Hotamışlı ve Erem, 2014:2). Bibliyometrik analiz, literatür araştırmalarının sonuçlarını ve etkisini açıklamaya yönelik istatistiksel analiz yöntemlerinden biridir (Wang vd., 2024:2). Bibliyometrik analiz ile bir bilim dalına olan ilgi, konulara olan eğilim, bu eğilimlerdeki değişim gözler önüne serilmektedir (Zeren ve Kaya, 2020:38). Aynı zamanda bibliyometrik analiz bazı durumlarda sistematik analiz ile karıştırılmaktadır. Sistematik bir inceleme, genellikle dar bir şekilde odaklanmış bir alandaki literatürün belgelenmesi gibi bir amaca hizmet ederken (Ellegaard, 2018:182) bibliyometrik analiz bir araştırma konusu veya alanının entelektüel yapısının durumunu ve ortaya çıkan eğilimleri sunmak için büyük miktarda bibliyometrik veriyi özetlemektedir (Donthu vd.,

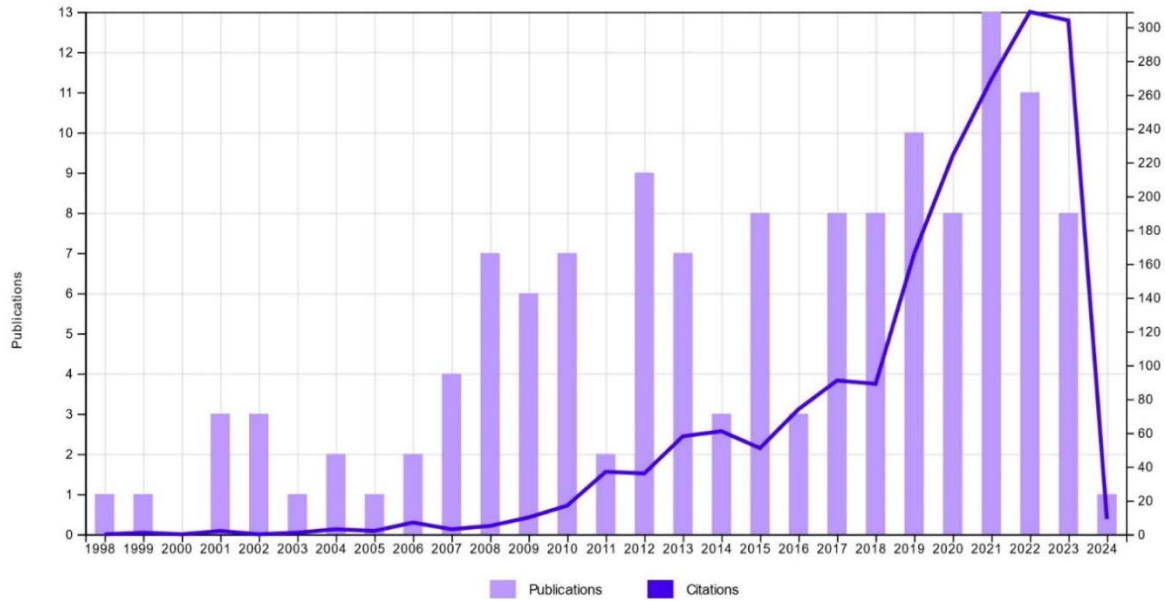
2021:287). Bir başka deyişle bibliyometrik analiz, araştırmacıların, dergilerin ve kurumların verimliliğini ve etkisini değerlendirmekle birlikte bilimsel araştırmalardaki eğilimleri ve kalıpları belirlemek için yaygın olarak kullanılan bir tekniktir.

Verilerin Toplanması

Çalışmada bibliyotektik analiz için geniş bir külliyata sahip olması, nitelikli çalışmaların bir arada bulunması nedeniyle Web of Science (WOS) veri tabanı seçilmiştir. WOS'tan akademik yayınlar 22.01.2024 tarihinde İngilizce olarak “industry cluster” ya da “business cluster” ve “digital” ya da “virtual” anahtar kelimeleriyle sorgulanmış, toplam 137 çalışma tespit edilmiştir. Çalışmaların yayın türleri Tablo 2’de, yıllara göre yayınlanma tarihleri ve atıf sayıları Şekil 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Çalışmaların Yayınlanma Türleri

Yayın Türü	Yayın Sayısı (n)	Yüzde %
Bildiri	69	50.365%
Makale	65	47.445%
Erken Erişim (Early Access)	4	2.920%
İnceleme Makalesi	4	2.920%
Kitap Bölümü	3	2.190%
Geri Çekilmiş Yayın	1	0.730%

Şekil 2. Yıllara Göre Yayın ve Atıf Sayıları

Tablo 3'te ise konuya ilişkin çalışmaların Web of Science (WOS) veritabanı kategorilerine göre sayıları yer almaktadır. Listelenen çalışmaların büyük bir bölümünü yönetim, işletme ve ekonomi bilim dalları oluşturmaktadır.

Tablo 3. WOS Kategorilerine Göre Yayın Sayıları

Web of Science (WOS) Kategorisi	Yayın Sayısı (n)
Management	27
Business	26
Economics	25
Operations Research Management Science	16
Computer Science Artificial Intelligence	13
Computer Science Information Systems	13
Engineering Industrial	12
Computer Science Interdisciplinary Applications	11
Computer Science Theory Methods	11
Geography	10

Verilerin Analizi

Bibliyometrik analiz altında yapılabilen ölçümlerin şunlardır;

- *Atıf Analizi*: Belirli bir çalışmanın diğer çalışmalar tarafından kaç kez alıntılındığının ölçülmesini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle atıf analizi, birbirinden alıntı yapan makalelerin bir şekilde ilişkili olduğu varsayımına dayanarak, bir makale ile alıntı yaptığı makaleler arasındaki ilişkiye bakmaktadır (McBurney ve Novak, 2002:109).
- *Yazarlık Analizi*: Bir yayına katkıda bulunan yazarların sayısını inceleyerek işbirliği modellerini analiz edilmesi ve bireysel araştırmacıların çıktılarını ve etkisini, yayın ve alıntı kayıtlarına göre değerlendirmeyi içermektedir.
- *Ortak Atıf Analizi*: Aralarındaki tematik veya kavramsal ilişkileri gösterebilecek iki eserin birlikte atıf yapılma sıklığının incelenmesini ifade etmektedir.
- *Anahtar Kelime Analizi*: Belirli bir alandaki eğilimleri ve ortaya çıkan konuları anlamak için yayınlarda kullanılan anahtar kelimeleri ve terimleri belirlemeyi ifade etmektedir.
- *Haritalama ve Görselleştirme*: İlişkileri, işbirliklerini ve eğilimleri grafiksel bir formatta temsil etmek için bibliyometrik haritalama ve görselleştirme araçlarını kullanmayı ifade etmektedir.

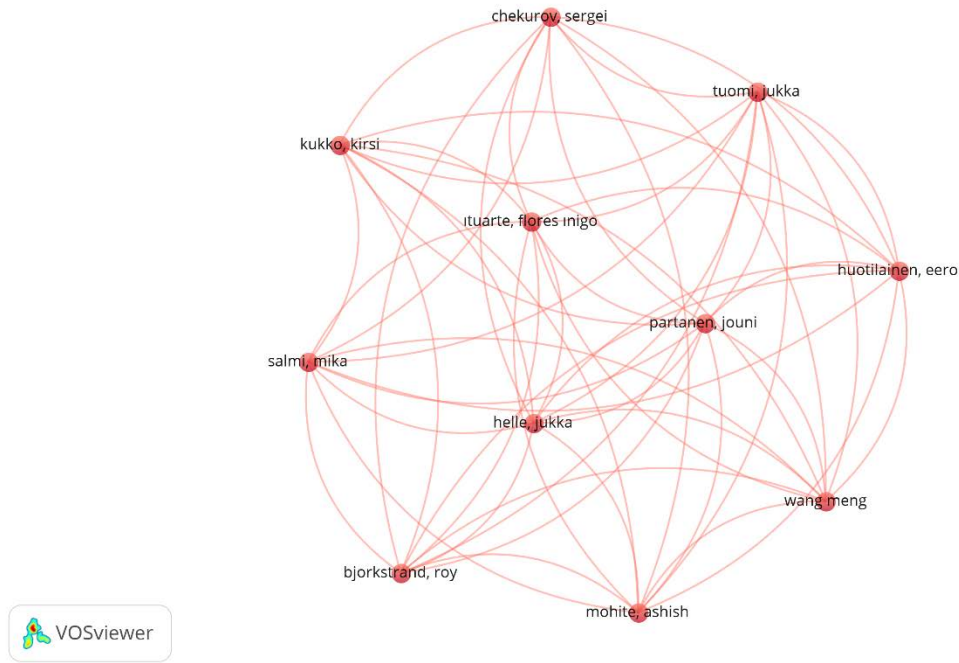

BULGULAR

Ortak Yazar Analizi (Co-authorship of authors)

Ortak yazarlık akademisyenler arasındaki entelektüel işbirliğini oluşturmasından ötürü bilim insanlarının kendi aralarında nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamak önem arz etmektedir (Donthu vd., 2021:290). Aynı zamanda ortak yazarlık “bilimsel işbirliğinin en somut ve en iyi belgelenmiş biçimlerinden biri” olarak ifade dilmektedir (Koseoglu, 2016:154).

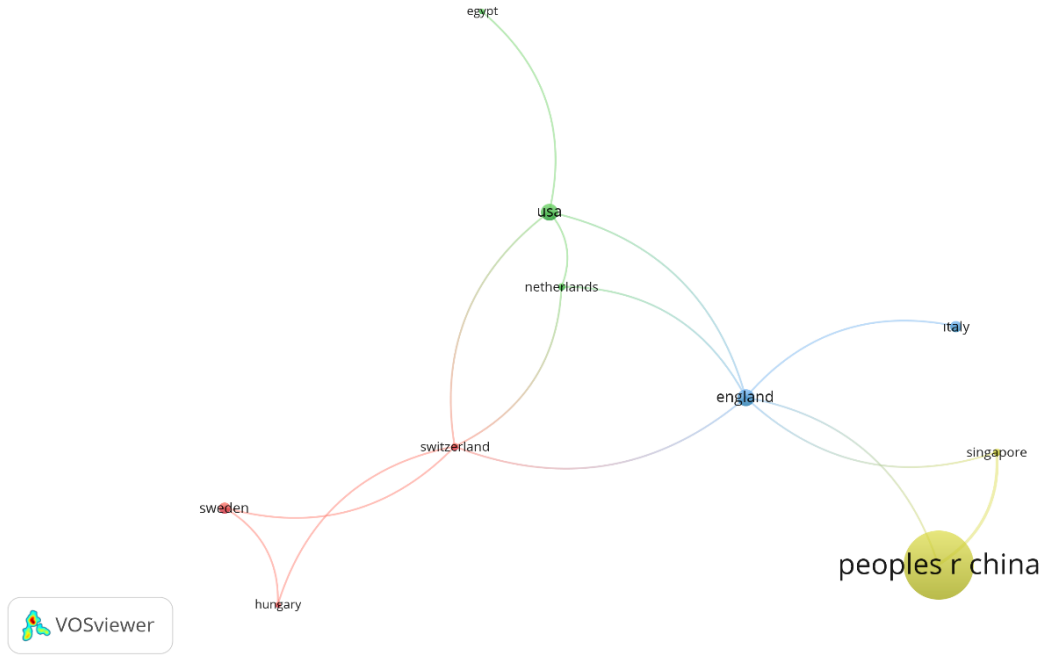
Şekil 3’te en az bir atıf ve 1 yayın kriteri belirlenerek ortak yazarlık analizi yapılarak ağ haritası oluşturulmuştur.

Şekil 3: Yazarlar Arası İş Birliği Ağ Haritası

Analiz sonuçlarına göre toplan bağlantı gücü en yüksek (11) yazarlar, Dinara Mamrayeva ve Larissa Tashenova iken en yüksek atıf alan yazarlar 557 atıfla Erkko Autio, Satish Nambisan, Llewellyn D.W. Thomas, Mike Wright ve 456 atıfla Graeme Evans’tır. Ayrıca en çok atıf alan ilk 4 yazarın 3’er ağ bağlantısı bulunurken Graeme Evans’ın ağ bağlantısı bulunmamaktadır.

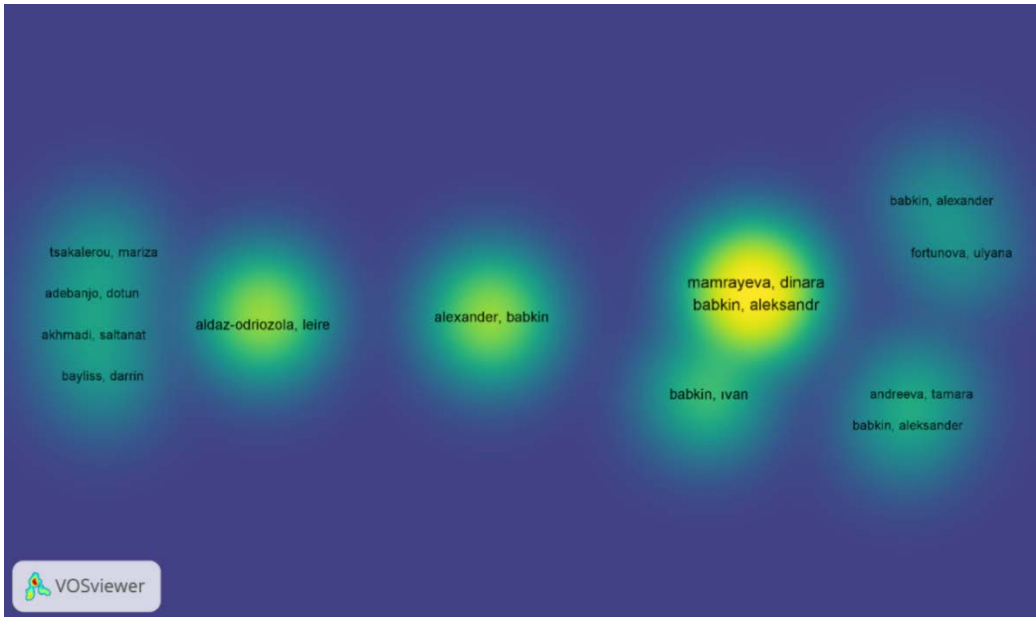
Ayrıca ortak yazarlık ilişkilerinin ülkelere göre analizi Şekil 4’te verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre en çok yayını olan ülkeler Çin Halk Cumhuriyeti (53), Rusya (15), İngiltere (7), ABD (7) ve Portekiz (5) iken en çok atıf alan ülkeler sırasıyla İngiltere (1104), ABD (598), İsviçre (561), Hollanda (557) ve Çin Halk Cumhuriyeti (193)’dir. Ağ bağlantı gücüne ise ilk sırada İngiltere (6), İsviçre (5), ABD (4), Rusya (4) ve Kazakistan (4) yer almaktadır.

Şekil 4: Ükelere Göre Ortak Yazarlık Analizi (Ölçek: Yayın Sayısı)

Yazar Atf Analizi (Citation Of Authors)

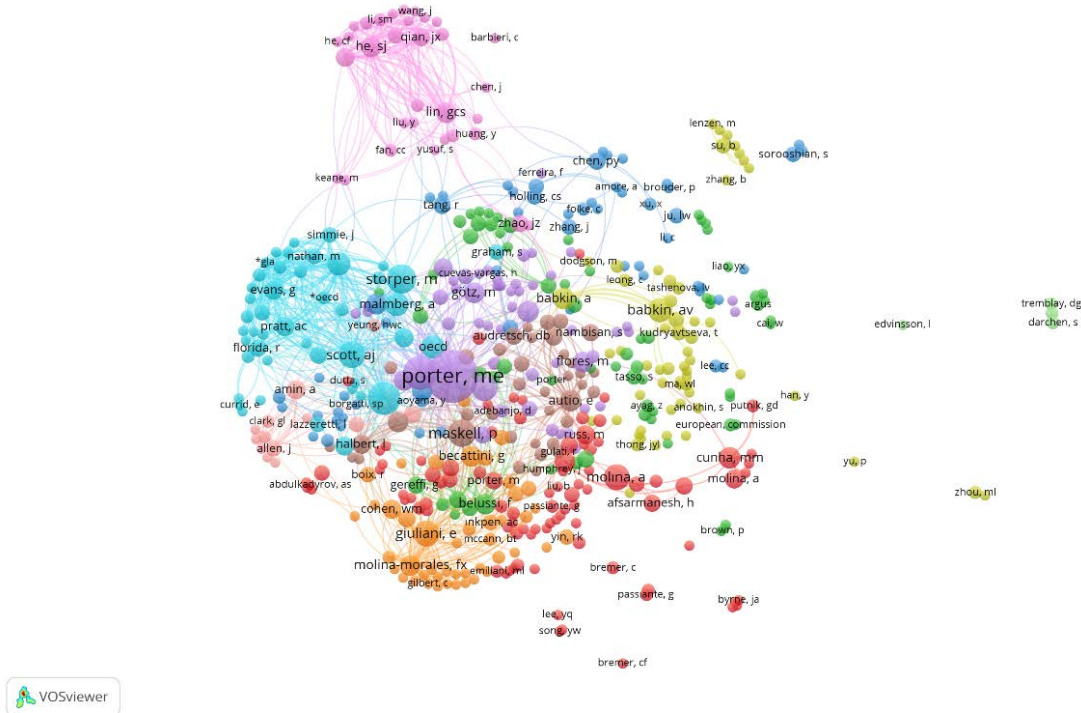
Yazar atf analizini gerçekleştirmek üzere en az 1 atf ve 1 yayın kriteri belirlenmiştir. Şekil 5'te yazar atf analizi yoğunluk haritası yer almaktadır. Buna göre en fazla atf yapılan çalışmalar sırasıyla Erkko Autio, Satish Nambisan, Llewellyn D.W. Thomas, Mike Wright ve Graeme Evans'ın yayınları iken en fazla toplam bağlantı gücü Dinara Mamrayeva (19), Larissa Tashenova (19), Alexandr Babkin (16), Ivan Babkin (10) ve Leire Aldaz Odriozola (7)'nin yayınlarındadır.

Şekil 5: Yazar Atf Analizi Yoğunluk Haritası

Kaynak Atf Analizi

Kaynak atf analizinde en çok atf alan yazarlar belirlenmiştir. Buna göre Porter 1670 toplam bağlantı gücü ve 46 atf ile birinci sıradadır. Porter'ı 19 atf ile Bathelt ve 18 atf ile Bathelt takip etmektedir. Yayınların kaynak atf ağ haritası Şekil 5'te, atf satıları ve bağlantı güçleri ise Tablo 5'te yer almaktadır.

Şekil 5. Yayınların Kaynak Atf Analizi

Sıra No	Yazar Adı	Atf Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
1	Porter, Me	46	1670
2	Bathelt, H	19	1195
3	Cooke, P	18	981
4	Storper, M	14	860
5	Maskell, P	13	670
6	Scott, Aj	12	949
7	Giuliani, E	11	620
8	Marshall, A	11	323
9	Molina, A	11	23
10	Babkin, Av	10	53

Tablo 5: En Çok Atf Alan Yazarlar

Ülke atf analizi

Ülkelere göre yapılan atıflar incelendiğinde 7 çalışmaya toplam 1104 atıfla en çok atf yapılan ülke İngiltere'dir. İngiltere'yi 7 yayın 598 atıfla ABD, 2 yayın 561 yayınlı İsviçre, 2 yayın 557 atıfla Hollanda

takip etmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti ise en fazla yayın sayısına (53) sahip olmasına rağmen 193 atıf almıştır. Ayrıca Şekil 6’da yayın, atıf ve Toplam bağlantı gücü, harita üzerinde görselleştirilmiştir.

Şekil 6: Ülke Atıf Analizi Harita Üzerinde Görselleştirilmesi

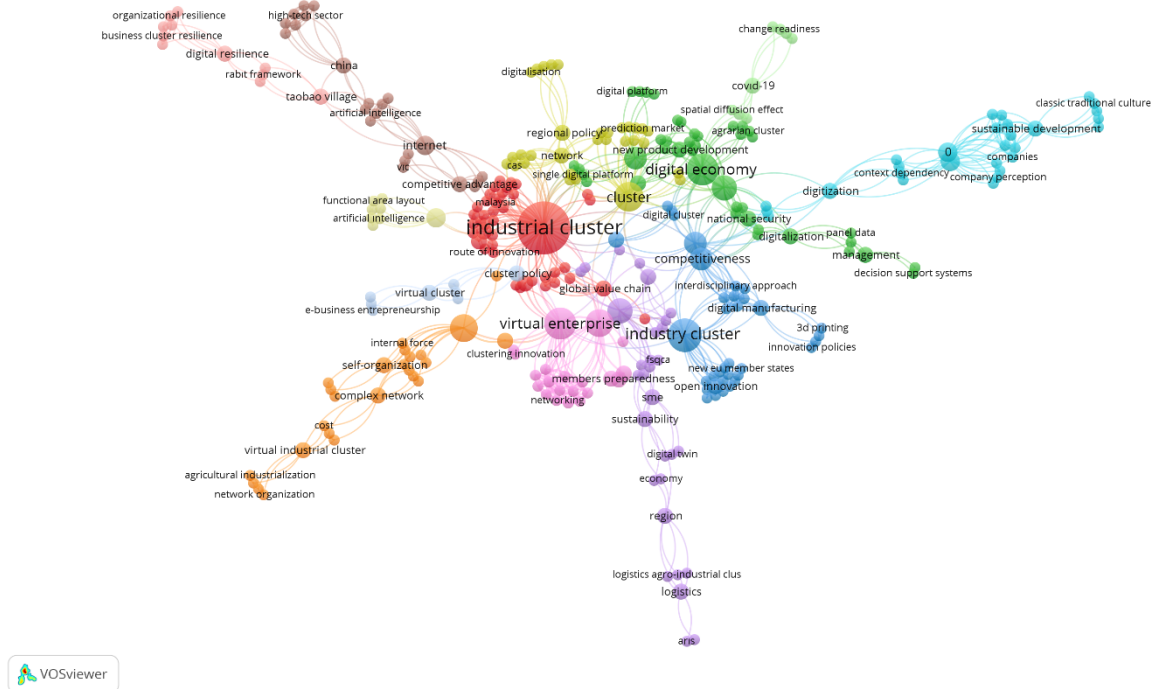
Anahtar sözcük analizi

Endüstriyel Kümelenme ve Dijital/Sanal kavramlarının bir arada geçtiği yayınlarda en çok kullanılan kelimeler Tablo 3’te ve kelimelerin birlikte kullanımını gösteren anahtar sözcük bağları şekil 7’de yer almaktadır.

Sıra No	Anahtar Kelime	n	Toplam Bağlantı Gücü
1	Industrial Cluster	22	81
2	Industry Cluster	9	32
3	Digital Economy	8	31
4	Virtual Enterprise	8	33
5	Cluster	7	30
6	Virtual Industry Cluster	6	17
7	Virtual Organization	6	29
8	Digital Transformation	5	19
9	Innovation	5	22
10	Competitiveness	4	24
11	Digital Potential	4	16
12	Industry 4.0	4	23

13	Internet	3	13
14	China	2	11
15	Cluster Policy	2	7
16	Competitive Advantage	2	8
17	Complex Network	2	9
18	Covid-19	2	8
19	Digital Manufacturing	2	14
20	Digital Resilience	2	10

Tablo 3: Yayınlarda En çok Kullanılan ilk 20 Anahtar Kelime

Şekil 7: En Sık Kullanılan Anahtar Kelime Ağı

Endüstriyel Kümelenme ve Dijital/Sanal kavramlarının geçtiği çalışmalarda en çok kullanılan anahtar kelimeler “Endüstriyel Kümelenme”, “Dijital Ekonomi”, “Sanal Girişim”, “Yenilik”, “Dijital Dönüşüm” ve “Rekabet” kavramlarıdır. Ayrıca VOSviewer, tüm anahtar kelimeleri otomatik olarak 11 kümeye ayırmıştır. Şekil 6’da Anahtar Kelimenin birlikte ortaya çıkan küme analizi yer almaktadır. Kırmızı küme endüstriyel kümelenmeyi, Yeşil küme dijital ekonomiyi, mavi küme yenilikçilik ve rekabeti, turuncu küme sanal endüstriyel kümelenmeyi, pembe küme sanal girişimleri, kahverengi küme internet ve yapay zekayı, mor küme Küçük ve Orta Ölçekli işletmeleri ve lojistik konularını temsil etmektedir.

Şekil 8’de ise VOSviewer tarafından anahtar kelimeler yıllara göre analiz edilip görselleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre 1998 yılından 2010’lu yıllara kadar çalışmalarda yoğunlukla “virtual cluster”, “virtual enterprise”, “High-tech sector” gibi kavramlar geçerken 2015-2020 yılları arasında ise “industry cluster”, “insustrial cluster”, “endustry 4.0”, “open innovation” konularına eğilim bulunmaktadır. 2015

- Broz, T., Buturac, G., and Parežanin, M. (2020). Digital transformation and economic cooperation: The case of Western Balkan countries. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu*, 38(2), 697-722.
- Chang, K., Zhang, H. and Li, B. The Impact of Digital Economy and Industrial Agglomeration on the Changes of Industrial Structure in the Yangtze River Delta. *J Knowl Econ* (2023). <https://doi.org/10.1007/s13132-023-01448-w>
- Chen, J. (2022). Research on Power Enhancement of High-quality Development of China's Economy under the Background of Digital Economy.
- Cheng, C., and Huang, H. (2021). Big data and industrial innovation progress in Jiangxi Province incremental effect highlights enabling digital economy cultivation. In *Journal of Physics: Conference Series* 1852(2). IOP Publishing.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., and Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of business research*, 133, 285-296.
- Ellegaard, O. (2018). The application of bibliometric analysis: disciplinary and user aspects. *Scientometrics*, 116(1), 181-202.
- Fernandez-Escobedo, R., Eguía-Peña, B., and Aldaz-Odrizola, L. (2023). Economic agglomeration in the age of Industry 4.0: developing a digital industrial cluster as a new policy tool for the digital world. *Competitiveness Review: An International Business Journal*.
- Hotamışlı, M., and Erem, I. (2014). Muhasebe ve Finansman Dergisi'nde yayınlanan makalelerin bibliyometrik analizi. *Muhasebe ve finansman dergisi*, (63), 1-20.
- Ismail, M. H., Khater, M., Zaki, M., (2017), Digital Business Transformation and Strategy: What Do We Know So Far., Cambridge Service Alliance.
- Jackson, N. C. (2019). Managing for competency with innovation change in higher education: Examining the pitfalls and pivots of digital transformation. *Business Horizons*, 62(6), 761-772.
- Jin, J., Ma, L., and Ye, X. (2020). Digital transformation strategies for existed firms: from the perspectives of data ownership and key value propositions. *Asian Journal of Technology Innovation*, 28(1), 77-93.
- Kim, H., Hwang, S. J., and Yoon, W. (2023). Industry cluster, organizational diversity, and innovation. *International Journal of Innovation Studies*, 7(3), 187-195.
- Koseoglu, M. A. (2016). Growth and structure of authorship and co-authorship network in the strategic management realm: Evidence from the Strategic Management Journal. *BRQ Business Research Quarterly*, 19(3), 153-170.
- Martin, R., and Sunley, P. (2003). Deconstructing clusters: chaotic concept or policy panacea? *Journal of economic geography*, 3(1), 5-35.
- McBurney, M. K., and Novak, P. L. (2002). What is bibliometrics and why should you care?. In *Proceedings. IEEE international professional communication conference* (pp. 108-114). IEEE.
- Mićić, L. (2017). Digital transformation and its influence on GDP. *ECONOMICS-Innovative and Economic Research*, 5(2), 135-147.

- Nwankpa, J. K., and Roumani, Y. (2016). IT capability and digital transformation: A firm performance perspective.
- Öz, S., Teknolojik ve Dijital Dönüşüm Ekonomiye, Sektörlere ve Mesleklere Etkileri, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020.
- Porter, M. E., and Heppelmann, J. E. (2014). How smart, connected products are transforming competition. *Harvard business review*, 92(11), 64-88.
- Schwarz Müller, T., Brosi, P., Duman, D., Welpe, I. M. (2018), How Does The Digital Transformation Affect Organizations? Key Themes Of Change In Work Design And Leadership. *Mrev Management Revue*, 29 (2).
- Schwertner, K. (2021). The Impact of Digital Transformation on Business: A Detailed Review. In John Metselaar (Ed.), *Strategic Management in the Age of Digital Transformation* (pp.1-29). Proud Pen. https://doi.org/10.51432/978-1-8381524-3-7_1
- Song, Q., Chen, X., and Gu, H. (2023). How Technological, Organizational, and Environmental Factors Drive Enterprise Digital Innovation: Analysis Based on the Dynamic FsQCA Approach. *Sustainability*, 15(16), 12248.
- Telli, G. ve Altun, D., (2020) “Dijital Dönüşüm Nasıl Gerçekleşir?”, Maltepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Valdaliso, J. M., Elola, A., and Franco, S. (2016). Do clusters follow the industry life cycle? Diversity of cluster evolution in old industrial regions. *Competitiveness review*, 26(1), 66-86.
- Vorley, T. (2008). The geographic cluster: a historical review. *Geography Compass*, 2(3), 790-813.
- Wang, C., Deng, L., Zhang, Y., Zhao, M., Liang, M., Lee, L. C. and He, T. (2024). Farmland phytoremediation in bibliometric analysis. *Journal of Environmental Management*, 351, 11971.
- Wu, S., and Li, J. (2023, April). Prediction of Trend of Digital Talent Demand in China by BP Artificial Neural Network Model. In *2023 IEEE 3rd International Conference on Electronic Communications, Internet of Things and Big Data (ICEIB)* (pp. 341-344). IEEE.
- Yamawaki, H. (2002). The evolution and structure of industrial clusters in Japan. *Small Business Economics*, 18, 121-140.
- Yu, W., Hong, J., Zhu, Y., Marinova, D., and Guo, X. (2014). Creative industry clusters, regional innovation and economic growth in China. *Regional Science Policy and Practice*, 6(4), 329-347.
- Zeren, D., and Nagihan, Kaya. (2020). Dijital pazarlama: Ulusal yazının bibliyometrik analizi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 35-52.

Yaşın İlerlemesi ve Olgunlaşma ile Birlikte Suça Katılımın Azalması:

Nitel Bir Araştırma¹

Sadullah Seyidoğlu²

Özet

Bu araştırmada yaşlanmanın ve olgunlaşmanın suçu terk etme üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Araştırmanın amacını eski hükümlülerin suçu terk etmelerinde etkili olan yaş ve olgunlaşmaya bağlı dinamiklerin saptanması oluşturmaktadır. Çalışmada nitel bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma modellerinden fenomenolojik araştırma modeli kullanılmıştır. Bu kapsamda cezaevinden çıktıktan sonra en az iki yıldır suç işlememiş ve cezaevi sürecinden sonra en fazla dört yıl geçmiş 50 eski hükümlü ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme gerçekleştirilen eski hükümlüler Diyarbakır'da ikamet eden bireylerden seçilmiştir. Araştırmada katılımcılar suçu terk etmelerini yaşlarının ilerlemesine ve/veya daha da olgunlaşmalarına bağlamışlardır. Bu kapsamda eski hükümlülerin yaşlanmasının ve/veya olgunlaşmasının onların suçu terk etmeleri üzerinde etkili olduğu temel sonucu elde edilmiştir. Ayrıca bu araştırmada cezaevinden çıkan eski hükümlülerin küçük yaşlarda suç işlemelerinin nedeni olarak onların gelecekle ilgili yeterli düzeyde idrak düzeyine sahip olamamaları şeklinde açıklanmaktadır. Bu nedenle yaşın ilerlemesiyle birlikte bireylerin daha akıllı bir şekilde davrandıkları ve riskli eylemlerden kaçındıkları söylenebilir. Bireyin yaşının ilerlemesinin bir sonucu olarak olgunlaşmanın da gerçekleştiği ileri sürülebilmektedir. Bu açıdan zihinsel ve ruhsal olgunlaşma ile birlikte suçu terk etmenin daha kolay olarak gerçekleştiği belirlenmiştir. Yaş değişkeninin etkisinin özellikle hırsızlık suçlarında daha belirgin olarak gözlemlendiği hususuna dikkat çekilmelidir. Çalışma kapsamında küçük yaşlarda işlenmeye başlanan bu suç türünün yaşın ilerlemesiyle birlikte sonradan terk edildiği ileri sürülmüştür.

Başyuru Tarihi

22 Haziran 2024

Onay Tarihi

23 Temmuz 2024

Anahtar Kelimeler:

Yaş,
Olgunlaşma,
Suçu Terk Etme,
Toplumsal Entegrasyon.

Makale Türü:

Araştırma makalesi.

Önerilen Atf:

Seyidoğlu, S. (2024). Yaşın ilerlemesi ve olgunlaşma ile birlikte suça katılımın azalması: Nitel bir araştırma, *Siirt Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 19-41.

¹ Bu makale Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kurumlar Sosyolojisi Ana Bilim Dalında hazırlanan "Eski Hükümlülerin Suçu Terk Etmeleri ve Toplumla Entegre Olmaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Öğr. Gör. Dr., Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Siirt, Türkiye, sseyidoglu@siirt.edu.tr.

<https://orcid.org/0000-0002-5735-5086>

Declining Participation in Crime with Advancing Age and Maturation:

A Qualitative Study¹

Sadullah Seyidođlu²

Abstract

This study examines the impact of aging and maturation on criminal desertion. The aim of the research is to determine the age and maturation-related dynamics that are effective in the desertion of ex-convicts. A qualitative research method was preferred in the study. The phenomenological research model, one of the qualitative research models, was used in the study. In this context, interviews were conducted with 50 ex-convicts who had not committed a crime for at least two years after their release from prison and who had not committed a crime for at most four years after their release from prison. The ex-convicts interviewed were selected from individuals residing in Diyarbakır. In the research, the participants attributed their abandonment of crime to their advancing age and/or becoming more mature. In this context, the main conclusion is that the aging and/or maturation of ex-convicts is effective in increasing their desistance from crime. In addition, in this research, the reason why ex-convicts who are released from prison commit crimes at a young age is explained as the fact that they do not have a sufficient level of cognition about the future. Therefore, it can be said that individuals behave more wisely and avoid risky actions with advancing age. It can be argued that maturation also takes place as a result of the advancing age of the individual. In this respect, it has been determined that it is easier to abandon crime with mental and spiritual maturation. It should be noted that the effect of the age variable is more pronounced, especially in theft crimes. Within the scope of the study, it was argued that this type of crime, which started to be committed at a young age, was abandoned later with the advancement of age.

Submitted

22 June 2024

Accepted

23 July 2024

Keywords:

*Age,
Maturation,
Desistance from Crime,
Social Integration.*

Article type:

Research article.

Suggested Citation:

Seyidoğlu, S. (2024). Declining participation in crime with advancing age and maturation: A qualitative study, *Siirt Social Researches Journal*, 3(1), 19-41.

¹ This article is derived from his doctoral dissertation titled "A Sociological Research on Ex-convicts' Desistance from Crime and Their Integration into Society" prepared at Fırat University, Institute of Social Sciences, Department of Sociology of Institutions.

² Lecturer, Dr., Siirt University, Vocational School of Social Sciences, Department of Social Work and Counseling, Siirt, Türkiye, sseyidoglu@siirt.edu.tr,

<https://orcid.org/0000-0002-5735-5086>

GİRİŞ

Bu araştırma, cezaevinden tahliye olan eski hükümlülerin toplumsal entegrasyonlarını ve suçu terk etme deneyimlerini konu edinmektedir. Bu nedenle çalışmada cezaevinden tahliye olan eski hükümlülerin suç eylemlerini terk etmelerinde ve toplumla başarılı bir entegrasyon sağlamalarında etkili olan yaş ve olgunlaşma dinamiklerinin açıklanması amaçlanmıştır. Bu anlamda çalışma süresince yanıtı aranan temel soru şudur: Daha önce suç işlemiş olan kişilerin cezaevinden çıktıktan sonra suçu terk etmelerinde ve topluma adapte olmalarında yaş ve olgunlaşma faktörlerinin etkisi nasıldır?

Suçun ve suçluluğun kökenlerini anlamak, uzun süredir kriminolojik araştırmaların temel konularından biri olmuştur. Suç terk etmenin altında yatan faktörlerin anlaşılmasına ise çok az odaklanılmıştır. Bunun temel nedeni kriminolojik çalışmaların çoğunlukla suç ve suçluluğun kökeni veya ortaya çıkışıyla ilgili konulara odaklanma eğiliminde olmasıdır. Öyle ki çok az sayıda araştırmacı, suçu terk etme süreci ve bu sürecin sonucunda ortaya çıkan sosyal uyum konusunda ayrıntılı bir teori geliştirmiştir (Uggen ve Piliavi, 1998).

Suçtu terk etmeye dair araştırmalar, sorun odaklı yeniden suç işleme araştırmalarının aksine suç davranışından uzaklaşmayı veya suçu terk etmeyi anlamaya yönelik çözüm odaklı bir yaklaşım sunmaktadır. Yeniden suç işleme araştırmaları, suçluların neden yeniden suç işlediklerini veya neden mükerrer suçlu olduklarına dair “yanlış giden şeyin ne olduğunu” anlamaya çalışmaktadır. Bu çaba aynı zamanda suçun önlemesine ciddi bir katkı olarak görülmektedir. Öte yandan suçu terk etmeye dair araştırmalar, “doğru giden şeyin ne olduğu” perspektifinden eski hükümlülerin neden suç işlemeyi bıraktığını anlamaya ve ayrıca öneriler sunarak suçu terk etme sürecini teşvik etmek veya desteklemek için müdahale çabalarına odaklanmaktadır (Maruna ve LeBel, 2012).

Batı ülkelerinde suçu terk etme konusunda çok sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir. Ancak ülkemizde ise eski hükümlülerin suçu terk etme ve topluma entegre olma sürecine odaklanan araştırma sayısı son derece azdır. Ülkemizde bu konuda yapılmış araştırmalar; eski hükümlülerin cezaevi süreci ve cezaevi tahliyesi sonrası deneyimlerinin neler olduğu, istihdama ilişkin ne tür sorunlar yaşadıkları, cezaevi uygulamaları hakkında edindikleri deneyimlerin ne olduğu, mükerrer suçluluk süreçleri, damgalanma veya dışlanma durumları gibi konulara odaklanmışlardır (Kızmaz, 2006; Bacaksız, 2015; Topper, 2016; Arslanoğlu, 2016; Gençtürk, 2019; Sönmez, 2021; Gökçen, 2021).

İlgili literatürde eski mahkumların suçu terk etmelerinde; aile desteğinin varlığı, istihdam veya iş gücüne katılım, değişme yönünde kişisel motivasyonun oluşumu, madde bağımlılıklarının sonlandırılması, cezaevinin caydırıcılığı, cezaevinde yürütülen rehabilitasyon faaliyetlerin etkisi, suça katkı sunan sosyal çevre ve arkadaş ilişkilerinin terk edilmesi, dindarlık ve maneviyatın gelişmesi, yaşın artması ile birlikte olgunlaşma ve denetimli serbestlik kapsamında yürütülen faaliyetler gibi çok sayıda değişkenin etkili olduğu belirlenmiştir (Griffiths vd., 2007; UNODC, 2018). Bu makalenin üretildiği tez ile birlikte suçu terk etme üzerinde çok sayıda faktörün etkili olduğu belirlenmiştir. Bu faktörler; aile desteği, hapis cezası ve cezaevi, istihdam, din ve manevyat, sosyal çevre, motivasyon, eğitim ve bilinçlenme, cezaevi uygulamaları, uyuşturucu, denetimli serbestlik ve yaş/olgunlaşma olarak özetlenebilir (Seyidoğlu, 2024). Bu makalede ise sadece eski hükümlülerin yaşlanması ve/veya olgunlaşması ile suçu terk etmeleri arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında görüşülen katılımcılar yaşlanmaları ve/veya olgunlaşmaları sayesinde suçu terk ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırma bir veya daha fazla kez cezaevine girmiş ve akabinde cezaevinden çıktıktan sonra suçu terk etmiş olan eski hükümlüleri

kapsamaktadır. Dolayısıyla makalede eski hükümlülerin suçu terk etmelerinde yaşın ilerlemesinin ve/veya olgunlaşmanın etkisini ortaya koymak amaçlamaktadır.

Hükümlü olarak da bilinen suçlu terimi, ahlaki ve/veya medeni her ne kadar kurallara aykırı davranan bireylerin tanımlanmasında kullanılsa da bir tür rehabilite edici tedbire ihtiyaç duyulmasına yol açacak şekilde yasaları ihlal eden bireylere de işaret etmektedir. Eski hükümlü kavramı ise bireyin suç işlemeyi bıraktığına ve artık kurallara uyan bir vatandaş olarak yaşamını devam ettirdiğine işaret etmektedir (Cioffi vd., 2020). Bu kapsamda eski hükümlü kavramı, daha önce suç işlemiş ve bu suçtan dolayı kesin hüküm giymiş olan ve ayrıca hâlihazırda toplum içerisinde suç işlemeyen yaşamını sürdüren (Schneider ve Weber, 2020) anlamda kullanılmaktadır. Bu kavram, özetle artık suç işlemeyen ve suçlulukla bir bağlantısı kalmamış olan bireyi tanımlamaktadır (Leibrich, 1994).

Cezaevinden tahliye olacak hükümlülerin toplumsal hayata geçişlerinin sağlıklı ve başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi veya eski hükümlülerin yeniden suç işlemelerinin önüne geçilebilmesinde yaş ve olgunlaşmanın etkisini ampirik olarak anlayabilmenin yollarından biri; cezaevinden tahliye olan eski hükümlülerin konuya ilişkin görüşlerinin bilinmesi ile mümkündür. Bu açıdan bu araştırma, daha sonraki süreçte yapılacak araştırmalara örnek teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir. Araştırma, Türkiye’deki eski hükümlülerin bakış açılarından hareketle suçun terk edilmesi sürecine odaklanması, bu süreçteki “yaş ve olgunlaşma” faktörlerinin etkisini ortaya koymaya çalışması, ayrıca süreci nitel araştırma yöntemiyle analiz etmesi ve örneklem grubuyla hapisane dışında görüşülmesi nedeniyle özgündür. Bu bağlamda araştırmanın cezaevinden çıkan eski hükümlülerin suçu terk etmelerinde veya yeniden suça yönelmelerini önlemede yaşın ilerlemesinin ve/veya olgunlaşmanın oynayacağı rolü veya işlevi ortaya koymada sosyo-kriminolojik araştırmalara ışık tutacağı umulmaktadır.

Suçun terk edilmesi sürecini anlamak, kriminolojik literatürde var olan teorilerin dışında yeni yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Çünkü geleneksel suç kuramları insanların neden suç işlediklerine odaklanırken bu çalışmada ele alınacak kuramlar da, bireylerin niçin suçluluktan uzaklaştıkları ve suçu terk ettiklerini açıklamaya çalışacaktır (Maruna vd., 2004). Bir anlamda insanların suçu nasıl terk ettiklerini anlamak, onların suça neden veya nasıl başladıklarını açıklamaktan farklıdır.

Bu çalışma, altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, giriş kısmından oluşmaktadır. Burada, çalışma ile ilgili genel bilgiler aktarılmıştır. İkinci bölümde kriminolojik ve sosyolojik alanda oldukça yer edinmiş olan “suçu terk etme” kavramı hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırma ile ilgili literatür gözden geçirilmiştir. Dördüncü bölümde araştırmanın yöntemi açıklanmıştır. Beşinci bölümde araştırma bulgularının değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Altıncı bölümde ise araştırmadan elde edilen sonuçlar özetlenmiş ve bu sonuçlardan hareketle genel bir değerlendirme ortaya konulmuştur.

SUÇU TERK ETME KAVRAMI

Bu çalışmada suçun terk edilmesi kavramı, cezaevinden çıkan eski hükümlülerin yeni bir suç işleme davranışı içine girmemelerini belirten bir anlamda kullanılmıştır. Diğer bir ifade ile eski hükümlülerin cezaevinden tahliye oldukları tarihten bu araştırmanın gerçekleştiği döneme kadar geçen süre içerisinde her hangi bir suç davranışını işlememiş olmalarını ifade etmektedir. Bu kapsamda araştırmadaki katılımcılar, çalışmanın yapıldığı dönemde en az iki yıl önce cezaevinden çıkmış olma kriterine göre belirlenmiştir. Aynı şekilde görüşmede tüm katılımcıların suçu tümüyle terk ettiklerini de ifade etmişlerdir.

Suçu terk etmek, kişinin suç işlememe halini sürdürdüğü gelişimsel bir süreç olarak görülmektedir (Maruna, 2001; Laub ve Sampson, 2003). Suçu terk etmek, toplumsal entegrasyon ile aynı anlama gelmemekle birlikte toplumsal entegrasyon sürecinin önemli bir parçasıdır. Nitekim, cezaevinden tahliye olan her hangi bir mahkûm suç faaliyetini terk etmesine karşın cezaevi sonrası yaşamında toplumsal hayata adapte olmakta zorlanabilmektedir (McNeill, 2006; LeBel vd., 2008). Yani suçun terk edilmesi toplumsal entegrasyona katkı sağlayan bir durum iken sadece suçu terk etmiş olan bir kişinin aynı zamanda toplumsal entegrasyonu tamamen sağladığı anlamına gelmez.

En genel anlamda suçu terk etme, suç işleme davranışının sona erdirilmesi anlamına gelmektedir (King, 2013). Suçu terk etme ile ilgili çalışan bazı araştırmacılar, suçu terk etme sürecini suçlu kimlikten, suçluluktan arınmaya doğru bir kimlik değişimi olarak tanımlamışlardır (Bushway ve Paternoster, 2011; Roque vd., 2014; Bachman vd., 2015; Liebrechts vd., 2015). Suçun terk edilmesi denildiğinde genellikle anlaşılması gereken durum, daha önce suça bulaşmış kişilerin cezaevi deneyimi sonrası suç faaliyeti içerisinde yer almamış olmalarıdır. Bu çalışmada suçun terkedilmesi ise işledikleri suç nedeniyle cezaevine giren bireylerin cezaevinden çıktıktan sonra bu araştırmanın gerçekleştiği döneme kadar herhangi bir suç faaliyeti içerisinde yer almamış olmalarını ifade etmektedir.

Suçu terk etme kavramının neyi tanımladığı ile ilgili olarak tam bir konsensüs sağlanamamıştır. Çeşitli suçu terk etme tanımları geliştirilmiş ve iki ana tanım kümesi oluşturulmuştur (Farrington, 2007; Kazemian, 2007; Kurlychek vd., 2012). Bu tanımlardan biri, bir kişinin suç işlemeyi bırakması yani suçun sona ermesidir. Burada suçu terk etmenin oluşabilmesi için kesinlikle suçun bırakılması gerekliliği vurgusu vardır. Diğeri ise suçu terk etmeye doğru ilerleyen fiili sürece işaret etmektedir. Bu ikinci görüş kapsamında, suç işlemedeki azalmalar, suçtan uzaklaşma sürecinin bir parçası olarak kabul edilmektedir (Loeber ve LeBlanc, 1990; Kazemian, 2007). Yani suç terk edilmezse suç oranında bir düşüş olsa dahi bunun suçu terk etme süreci içerisinde kabul edilebileceği fikridir. Benzer olarak Bushway ve Paternoster'a (2011) göre suçu terk etme, ilk etapta bir süreci ifade etmektedir. Yani suçlu bireyin suçu terk ettiğinin anlaşılabilmesi için suçu hemen terk etmesi gerekmez. Bu noktada suçu terk etme sürecinde bireyin önceki suç yoğunluğu önemli değildir. Yine Shover'a (1996: 121) göre suçu terk etme, yoğun suç faaliyetinin gönüllü olarak sona erdirilmesi sürecidir. Araştırmacı ayrıca küçük suç vakalarının suçu terk etme sürecini engellemediğini öne sürmektedir. Bununla birlikte suçu terk etme ile ilgili olarak birleşik bir tanım önerisi de sunulmuştur. Örneğin Uggen ve Kruttschnitt (1998), suçu terk etmenin iki bileşeni olduğunu öne sürmektedirler. Bunlar, suçtan uzaklaşmadan suç işlememeye geçiş ve kalıcı bir suç işlememe durumuna ulaşma olarak tanımlanabilir.

Bir anlamda suçu terk etmenin tanımlanması açısından literatürde bir belirsizlik durumu mevcuttur. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi bazı araştırmacılar suçu terk etmenin bir süreç olduğunu vurgularken bazıları ise suçu terk etmenin anlık oluşan bir durum olduğunu ileri sürmektedir. Bahsedilen bu belirsizliğin temel nedeni, suç işlemenin kalıcı olarak durdurulduğunu doğrulamanın çok zor olmasıdır (Bottoms vd., 2004). Öyle ki bunun ancak ölümden sonra tespit edilebileceği öne sürülmüştür (Maruna ve Farrall, 2004). Ayrıca Bushway ve meslektaşları (2001), bir suçu kesin olarak terk etme durumuna odaklanmanın, bireylerin oraya ulaşma sürecini ele almayı olumsuz etkilediğini savunmaktadır. Yani böyle bir odağın varlığı, araştırmacıların asıl mesele olan suçu terk etme sürecinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Laub ve Sampson (2001: 11) da bu noktada anlam ayrımı yapmışlardır. İlk anlam olarak sonlandırma yani suç faaliyetinin durdurulduğu zamana işaret ediyorken; ikinci anlam olarak vazgeçme yani suç işlemenin sonlandırılmasını destekleyen nedene bağlı sürece işaret edilmektedir. Birçok araştırmacı için suçu terk etme; damgalanmayı, etiketlenmeyi içeren ve bireylere asla gerçekten

özgür olamayacaklarını sürekli olarak hatırlatan zorlu bir deneyim ve hiçbir zaman bitmeyen çok karmaşık bir yolculuktur (Colman ve Laenen, 2012; Honeywell, 2018). Suçu terk etme, içerisinde çokça belirsizliği barındıran bir süreç ve suç faaliyetlerinden uzak durmaktan çok daha fazlasıdır (Healy, 2014).

Çalışma açısından suçun terk edilmesi denildiğinde genellikle anlaşılması gereken durum, yaşamının bir döneminde suça bulaşmış kişilerin cezaevi deneyimi sonrası belirli bir süre (örneklem kısmında da belirtilen süre) geçmiş olmasına rağmen suç faaliyeti içerisinde yer almamış olmalarıdır. Suçu terk ettiğini ifade eden bireylerin suç faaliyetinden uzaklaşma nedenleri oldukça farklılık arz etmektedir. Suçun terk edilmesi ile ilgili literatür incelendiğinde karşımıza iki temel ayrım çıkmaktadır. Bunlar, suçtan birincil ve ikincil anlamda vazgeçme durumudur (Maruna vd., 2004). Birincil vazgeçme; kişinin suç işleme dönemi boyunca yaşanan durgun bir süreci veya suç işlenmeyen bir dönemi ifade eder. İkincil vazgeçmede ise sürekli suç faaliyeti içerisinde bulunan bireylerin suçu terk ediş süreçlerinin uzun olmasına vurgu yapılmaktadır. Daha önce suç işlemiş olan bireyin artık suç işlemeyen bir birey olduğu ve suçluluktan uzak olan bu kimliği edindiği süreci ifade etmektedir. Bu süreç, suç işlemeyen bir rol veya kimliğin benimsenmesine doğru bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Maruna, 2001; Maruna ve Toch, 2005; Healy ve O'Donnell, 2008). Yani birincil vazgeçmede bireyler suçtan kısa süreli uzaklaşırken ikincil vazgeçmede ise bireyler devamlılık dâhilinde kurallara uyan, kademeli bir şekilde yeni bir kimlik geliştiren ve suç işlemeyen bireylerdir.

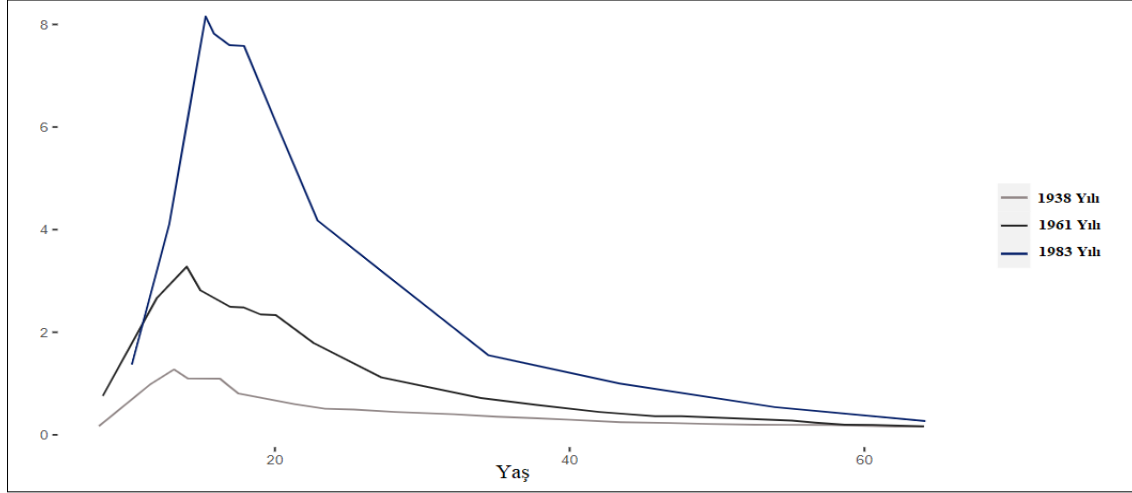
Nugent ve Schinkel (2016: 570) bahsedilen bu süreçleri daha karakterize etmek için daha açıklayıcı sınıflandırmalar sunmuşlardır. Bunlar fiilden vazgeçme, kimlikten vazgeçme ve ilişkisel vazgeçmedir. Yani birey ilk etapta geçmişteki suç ile ilintili ve kanunlara aykırı fiillerinden vazgeçer, süreçle suçluluktan uzak bir kimliği içselleştirir ve bahsedilen bu kimliksel değişim de bireyin iletişimde bulunduğu bireyler tarafından tanınır. Özetle suçu terk etme bir süreçtir ve bireyin suçu bırakması, yeni kimlik inşa etmesi ve bu yeni kimliğin başkaları tarafından tanımlanmasını içerir.

Suçun terk edilmesi sürecini anlamak, kriminolojik literatürde var olan teorilerin çoğundan farklı bir bakış açısı geliştirmeyi gerektirir. Çünkü burada insanların neden suç işledikleri üzerinde durulurken farklı bir perspektifle daha önce suç faaliyeti içerisinde bulunmuş olan insanların suç işlemeyi nasıl bıraktıkları veya suç faaliyetinden nasıl uzak durduklarına odaklanılmaktadır (Maruna vd., 2004). Yani insanların suçu nasıl terk ettiklerini anlamak, onların suça neden veya nasıl başladıklarını açıklamaktan farklıdır. Aynı zamanda birkaç ay suça ara vermek ayrı bir şey iken oldukça uzun bir süre suç faaliyetlerinden uzak durmak apayrı bir şeydir (Maruna, 2001; Rungay, 2004).

Bazı araştırmacılar suçun terk edilmesi sürecinde kişisel faktörlere vurgu yapmakta ve bunun sağlanabilmesi için de kişisel motivasyonun var olması gerektiğini savunmaktadırlar (Gideon, 2010). Bazıları ise toplumsal yapı ve bağlara odaklanmakta ve bu unsurların kişiyi suçtan uzak tutmak için desteklemesi gerektiğini, bu desteğin olmaması halinde bireyin motive olma olasılığının çok az olacağını belirtmişlerdir (Laub ve Sampson, 2001). Ayrıca suçu terk etme sürecinin iki faktörlü olduğu belirtilmiş ve bütünlük bir model savunulmuştur. Burada (bir toplumsal faktör olarak) rehabilitasyon sürecinin ve kişisel motivasyonun birleştirilmesi halinde suçun terk edilmesinin daha mümkün olabileceği dile getirilmiştir (LeBel vd., 2008). Yani suçun terk edilebilmesi için hem toplumsal hem de kişisel faktörlerin devreye girmesi gerektiği, bireyin suçu ancak bu şekilde terk edebileceği vurgusu yapılmıştır.

İLGİLİ LİTERATÜRE KISA BİR BAKIŞ

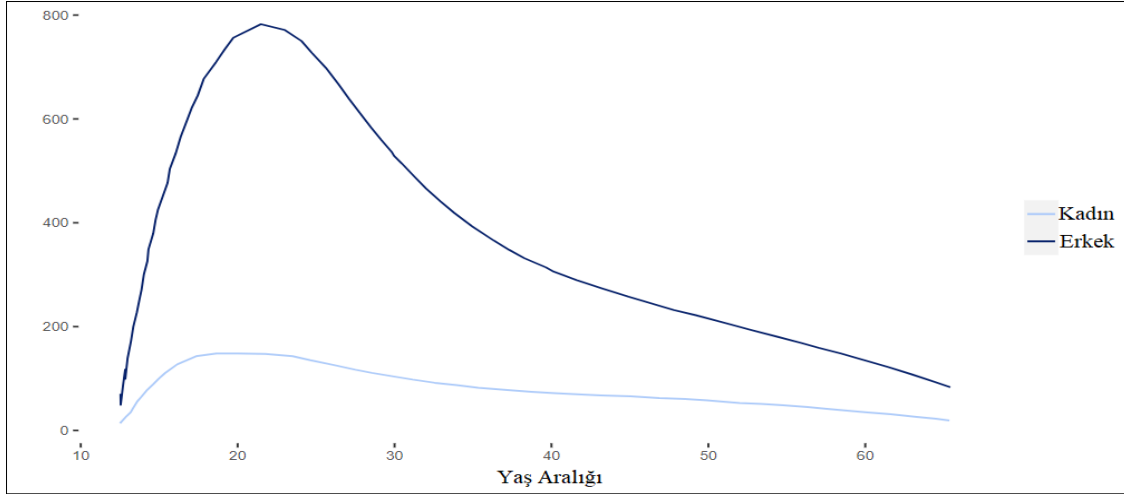
Suç kariyeri araştırmacıları, genel anlamda yaş ve suçluluk arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğunu ifade etmişlerdir. Onlara göre bireyler genellikle erken ergenlik döneminde suç işlemeye başlamakta, suç işleme oranları geç ergenlik veya yetişkinlik döneminde (on yedi yaşında) zirve yapmakta ve ayrıca otuz veya kırk yaş öncesi suç işlemeyi bırakmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmacıların çizdiği perspektif, yaşa bağlı bir suç işleme veya suçu terk etme perspektifi olmaktadır (Farrington, 1995).

Şekil 1. Farrington'ın (1983) 1938-1961-1983 yıllarına ve İngiliz erkeklerine dair yaş-suç bulguları (Kişi başına düşen suç oranı - Her 100 kişide bir)

Farrington ve diğer kriminologlar suçun “genç erkek oyunu” olduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla suç faaliyeti genellikle genç yetişkinlik döneminde erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir ve bu erkeklerin çoğu yetişkinliğe ulaştıklarında suç işlemekten kaçınmaya başlamaktadırlar (Moffitt, 1993). Yukarıdaki şekilde Farrington'ın İngiltere İçişleri Bakanlığı verilerini kullanarak üç ayrı yıla ait İngiliz erkeklerinin yaşa ve suça dair elde ettiği bulgular verilmiştir. Şekilde de görüleceği üzere suç işleme 17 yaşında zirve yapmakta, daha sonraki süreçte ise gittikçe azalmaktadır. Bu yaş-suç eğrisine göre suç işleyen insanlar yaş ilerledikçe suç işlemeyi terk etmektedirler.

Bunula birlikte herhangi bir suç türünde bireylerin toplam tutuklanma sayısının bireylerin yaşlarına göre oranlanmasını içeren “yaş-suç eğrisi” analiziyle tanınan Gottfredson ve Hirschi (1983) bu analizin en az 150 yıldır geçerliliğini korumakta olduğunu savunmaktadırlar. Gottfredson ve Hirschi tarafından elde edilen bulgular özet olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Şekil 2. Gottfredson ve Hirschi'nin (1983) 1842-1844 yılları arasında İngiltere ve Galler'deki suçlulardan elde ettikleri yaş-cinsiyet-suç verileri (Kişi başına düşen suç oranı- Her 100.000 kişide bir)

Şekilde de görüleceği üzere, yaş arttıkça suça katılım azalmaktadır. Ayrıca bu durum cinsiyet değişkeninden de etkilenmemektedir. Yani bu durum hem erkekler hem de kadınlar için aynıdır. Gottfredson ve Hirschi'ye göre yaş, cinsiyet ve suç arasındaki bu ilişki değişmez bir niteliğe sahiptir. Herhangi bir tarihsel dönemde, herhangi bir yerde, tüm insanlar hem suç türüne hem de bireysel suç eğilimine bakılmaksızın yaşlandıkça daha az suç işleme eğilimindedir. Onlara göre erken gençlik döneminde tutuklanma oranlarında yüksek bir artış yaşanmakta, geç gençlik veya erken yetişkinlik döneminde en yüksek tutuklanma oranları gerçekleşmekte ve geriye kalan yaş döneminde ise tutuklanma oranlarında bir düşüş yaşanmaktadır (Britt, 1992). Yirmili yaşların başında aktif suçluların sayısı %85 oranında azalmakta ve 28 yaşına gelindiğinde suça karışanların çoğu suçu terk etmektedirler (Moffitt, 1993: 675). Benzer şekilde yaş ve suç oranları arasında ters bir orantı olduğu bazı çalışmalarla ortaya konulmuştur. Buna göre tutuklanma oranlarına bakıldığında insanlar yaşlandıkça tutuklanma oranları azalmaktadır (Hirschi ve Gottfredson, 1983; Cohen ve Land, 1987). Benzer şekilde Uggen (2000) da çalışmasında 26 yaşın üzerindeki suçluların yaşam süreçlerinde bir dönüm noktası olduğunu bulmuştur. Bireylerin 26 yaşından sonra suçu terk etme olasılıklarının artacağını ifade etmiştir. En aktif ve ciddi suçlular bile orta yetişkinlik döneminin bir noktasında en nihayetinde suçu terk etme sürecine girmektedirler (Sampson ve Laub, 2003). Kısacası, bireyler gençlik yıllarında suç işleyenlerin çoğu yaşlanıp suçu terk ederken küçük bir azınlık yetişkinlikte suç işlemeye devam etmektedir. Fakat yaşlanma sürecinin bir sonucu olarak bireyler tarafından işlenen bu suçların sayısı önemli ölçüde azalmaktadır.

Tabi bunun nedeni oldukça farklılaşmakla birlikte suç işleme maliyetlerindeki, durumlarındaki değişimler veya olgunlukla birlikte yaşanan dönüşümler olabilmektedir (Terry, 2003; Blokland ve Nieuwebeerta, 2005; Maruna ve Toch, 2005). Bireyler daha yaşlı hale geldikçe özellikle sağlık anlamında bir gerileme yaşayabilmekte veya kanunlara aykırı faaliyetlere yönelik yetenek ve motivasyonları azalabilmektedir. Bu doğrultuda konuyla ilgili Terry (2003), cezaevindeki bireylerin yaşlandıkça kendilerini gençlere oranla daha az rahat hissettiklerini belirtmiştir. Böylelikle burada bahsedilen bireylerin cezaevi ile olan bağlarının ve cezaevindeki statülerinin zaman içerisinde azalması demektir. Bireyler yaşa bağlı olarak fazlaca sağlık problemi yaşayabilir, yaşlandıkça kendi aile üyelerine ne derece zarar verdiklerini daha fazla anlayabilirler. Farklı bir bakış açısıyla Moffitt (1993), genç yetişkinlerin diğerlerine göre daha fazla

suç işlemeyi bırakmalarının nedeninin, yetişkinliğe eşlik eden değişen sosyal rollere sağlıklı bir şekilde uyum sağlamaları olduğunu öne sürmektedir.

Yaş ile birlikte seyri değişen suçluluk durumunun genel kabul gördüğü bilinmektedir. Bununla birlikte olgunlaşma reformu teorilerinin de öngördüğü biçimde, insanların yaşlanmayla birlikte doğal olarak suçtan uzaklaştığı veya suçu terk ettiği sonucuna varılmaktadır. Suç ve suçtan vazgeçme üzerine yapılan en eski ve en bilinen çalışmalardan biri Glueckler tarafından gerçekleştirilmiştir. Onlar, doğal bir olgunlaşma sürecine giren fiziksel ve zihinsel değişikliklerin süreçle davranışlardaki iyileşmenin başlıca açıklamasını sunduğunu öne sürmüşlerdir. Yani onlara göre suçu terk etme süreci, normatif ve beklenen bir durumdur. Bu durumda ortaya çıkabilecek istisnalar ise olgunlaşmamışlıkla açıklanmaktadır (Glueck ve Glueck, 1950'den akt. Schwartz vd., 2019). Gottfredson ve Hirschi (1990: 136) de benzer şekilde yaş ilerlemesiyle birlikte "kendiliğinden" bir suçtan vazgeçmenin gerçekleştiğini öne sürmektedirler ve ayrıca süreç içerisinde suç işlemedeki azalmaları ise yeniden suç işleme motivasyonunun ve kapasitesinin azalmasına veya biyolojik değişikliklere bağlamaktadırlar. Shover ve Thompson (1992) da suçu terk etme sürecini yaşla ve zaman içinde sosyal damgalanmanın azalmasıyla ilişkilendirmişlerdir. Sosyal damgalanmanın azalmasının yaşlı suçlular arasında suçu terk etme sürecini olumlu yönde etkilediğini ve yaşın suçu terk eden bireyler tarafından yapılan rasyonel seçimleri etkileyen bir perspektif sağladığını belirtmişlerdir.

Yaş her zaman fiziksel veya biyolojik temeliyle birlikte ele alınamamıştır. Bazı araştırmacılar kişisel eylemliliğin önemine vurgu yaparak olgunlaşma ve yaşın birbirinin yerine kullanılabilir kavramlar olmadığını, yaşlanma ve olgunlaşma arasında bir ayrım olduğunu belirtmişlerdir (Glueck ve Glueck, 1950'den akt. Schwartz vd., 2019; Maruna, 2001). Suçlu yapıdan suçsuzluğa doğru değişme ihtiyacının farkına varan ve bilişsel dönüşüm yoluyla davranış ve bakış açısını değiştirmeye başlayan bir suçlunun, yaşça büyümekle birlikte olgunlaşabilmesi olasıdır (Giordano vd., 2003). Yani burada biyolojik olgunlaşma ile sosyal olgunlaşma arasında bir farklılık olduğu iddia edilmektedir. Bu bağlamda suçu terk etme sürecine bilişsel anlamda kilitlemiş bir bireyin yaşı ne olursa olsun olgunlaşma veya sosyal olgunlaşma gösterdiği kabul edilebilir. Bununla birlikte modern toplumlarda ergen bireylerin biyolojik olgunlaşmayı sosyal olgunlaşmadan önce yaşamaktadır ve suç davranışlarının önemli bir kısmı, suçtan kaçınma ile sosyal olgunlaşma arasındaki ilişki ile açıklanmaktadır (Moffitt, 1993). Literatüre bakıldığında gerçekleştirilen son araştırmalar, yaşla ilişkili herhangi bir biyolojik veya gelişimsel değişikliğin haricinde sosyal deneyimlerin suçu terk etme süreci üzerindeki bağımsız bir etkisini ortaya koymuştur (Sweeten vd., 2013).

Her ne kadar hiçbir değişkenden etkilenmeksizin yaşın doğrudan suçluluk ve suçu terk etme süreci üzerinde belirleyici olduğu ifade edilmiş olursa dahi aile, istihdam, cinsiyet gibi bazı değişkenlerin de suç ve yaş arasındaki bağlantıyı etkileyebileceği bazı araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir. Örneğin cinsiyet değişkeni özelinde erkeklerin yetişkinlikte suçu terk etme olasılığının kadınlardan daha düşük olduğunun ileri sürüldüğü ifade edilmelidir. Ancak kadın suçlular daha düşük suç işleme oranları gösterme eğiliminde olsalar da yaş-suç eğrisinin hem erkekler hem de kadınlar için eşit olduğu gösterildiğinden dolayı bu konu belirsizliğini korumaktadır (Laub ve Sampson, 2001; Barnes ve Beaver, 2012).

Literatüre göz atıldığında suçu terk etmede yaşın veya olgunlaşmanın çok etkili faktörler olduğu gözlemlenmektedir. Literatürde yaş faktörü sıkça olgunlaşma ile de ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda suç işleyen birey yaşlandıkça cezaevi koşullarına karşı dayanıklılığı yıpranmakta, sabıkalı olmasından dolayı aldığı cezalar katlandığından bu şekilde suç işleyip ceza alması durumunda ömrünün bu şekilde

biteceği düşünceci kişide caydırıcı etki yarattığı görülmektedir. Dolayısıyla yaş, yaşın ilerlemesi veya olgunlaşma faktörleri eski hükümlü bireylerin suçu terk etmelerinde ve topluma yeniden adapte olmalarında katkı sunabilmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma, keşfedici özelliği ağır basan nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırmada eski hükümlülerin başarılı toplumsal entegrasyonları ve suçu terk ediş süreçleri ele alınmıştır. Araştırmanın evreninin çok geniş olması nedeniyle evrenden örneklem alma yoluna gidilmiştir. Bu anlamda araştırmanın örneklemini, daha önceden hüküm giymiş olup cezaevini deneyimlemiş eski hükümlüler oluşturmaktadır.

Araştırmada, nitel araştırma modellerinden fenomenolojik araştırma modeli kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırmada, ortak temalar için tek bir fenomen etrafında bireylerin yaşanmış deneyimlerinin araştırılması amaçlanmaktadır. Diğer bir ifade ile fenomenolojik yaklaşımın amacı; ilgilenilen olguyla ilgili olarak bireylerin neyi deneyimlediklerini, deneyimlemenin ne anlama geldiğini ve bunu nasıl deneyimlediklerini anlama çabası bulunmaktadır (Creswell, 2013). Fenomenolojik yöntem, örneklem grubunun yaşantılarını ve bu yaşantıları anlamlandırmaya yönelik keşfedici bir çaba olarak nitelendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmanın temel problemini eski hükümlü bireylerin suç eylemlerinden uzaklaşmalarında yaşa ve/veya olgunlaşmaya ilişkin dinamiklerin etkisinin açıklanması oluşturmaktadır. Araştırmada eski hükümlülerin suçu terk etme süreçlerinde yaşın ilerlemesinin ve olgunlaşmanın ne düzeyde ve nasıl etkili olduğuna ilişkin algıları ve bakış açılarına odaklanılmıştır. Bu nedenle araştırmanın yöntemi, nitel bir araştırma olarak belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda bireylerin görüşleri, tutumları ve değerlendirmeleri derinlemesine incelenmektedir. Derinlemesine irdeleme yönü itibariyle bu araştırma yöntemi, bireylerin davranışlarını ve motivasyonlarını anlamlandırma yolunda nitelikli veriler elde edilmesini sağlamaktadır.

Araştırmanın evreni Diyarbakır ili olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini, cezaevinden tahliye olduktan sonra en az iki yıllık sürede herhangi bir suç işlemeyen 18 yaş üstü 50 eski hükümlüler oluşturmaktadır. Çalışmada dört farklı suç türünden cezaevine girip çıkan suçlu gruplarıyla görüşülmüştür. Suçlu gruplarıyla olan görüşmelerde sorulan sorulara benzer cevaplar verilmeye başlandığında doygunluk noktasına varıldığı düşünülerek görüşmeler sonlandırılmıştır. Örneklem grubunu uyuşturucu suçu (uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma veya satın alma), yaralama, cinayet ve cinayete teşebbüs ve hırsızlık suçlarından cezaevine girip çıkan eski hükümlüler oluşturmaktadır.

Tablo 1. Katılımcılar Hakkında Temel Bilgiler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Suç Türü	Toplam Ceza Süresi
K5	Erkek	47	Yaralama-Cinayet	10 yıl 6 ay
K12	Erkek	37	Gasp-Hırsızlık-Uyuşturucu	11 yıl 7 ay
K11	Erkek	43	Uyuşturucu	8 yıl
K19	Erkek	32	Yaralama-Gasp-Hırsızlık	4 yıl
K21	Erkek	32	Hırsızlık-Uyuşturucu	11 yıl
K24	Erkek	30	Hırsızlık	6 ay
K26	Erkek	29	Yaralama	2 yıl 2 ay
K30	Erkek	27	Hırsızlık-Yaralama-Gasp	3 yıl
K36	Erkek	38	Hırsızlık-Yaralama	12 yıl
K38	Erkek	39	Uyuşturucu-Yaralama	8 yıl
K42	Erkek	26	Yaralama-Uyuşturucu	5 yıl
K44	Erkek	49	Uyuşturucu-Kaçakçılık	8 yıl
K47	Erkek	32	Uyuşturucu	7 yıl 7 ay

Örneklem içerisinde yer alan 18 yaş üstü 50 eski hükümlü bireyin tümü ile Diyarbakır ilinde görüşülmüştür. Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere bu çalışma kapsamına alınan örneklem grubundaki bireylerden cezaevinde toplamda en uzun süre kalan birey 11 yıl 7ay (K12) iken en kısa süre kalan birey ise 6 ay (K24) kalmıştır. Örneklem grubuna ait suç türlerinde en fazla sayıyı toplamda 26 kişi ile uyuşturucu (uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma veya satın alma) suçlarından hüküm giymiş olanlar oluşturmuştur. Bu suçlu grup, aynı zamanda uyuşturucu suçları dışında başka suçlar da işlemişlerdir. Örneklem grubu içerisinde yer alan toplam katılımcı sayısı 50 olmasına rağmen bu çalışma kapsamında anlatımı verilmemiş olan katılımcılar hakkındaki bilgiler tabloya eklenmemiştir.

Araştırmada tesadüfi olmayan (olasılığa dayalı olmayan) örnekleme tekniklerinden amaca yönelik örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri birlikte kullanılmıştır. Araştırmanın parametreleri dâhilinde evrenin büyüklüğünü tespit etmek mümkün olmamıştır. Çalışma kapsamında görüşülmesi amaçlanan örneklem grubuna ulaşmak çok kolay olmamıştır. Bu nedenle çalışmada kartopu örnekleme türü de kullanılmıştır. Çünkü kartopu örnekleme, evrenin kesin sınırlarının bilinmediği ve evrenin kaç kişiden oluştuğunun net olarak ortaya konulamadığı durumlarda uygulanan bir örnekleme tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kartopu örnekleminin temelinde görüşmecinin görüşülmesi planlanan bireylere ulaşmasının çok zor olduğu durumlarda görüşme gerçekleştirilen kişiler vasıtasıyla hedeflenen benzer özellikteki diğer bireylere ulaşılması amacı bulunmaktadır. Bu şekilde kartopu metaforundan hareketle zincirleme bir prensiple örneklem sayısı büyütülmüş, daha fazla deneğe/katılımcıya ulaşılması sağlanmış olmaktadır (Altunışık vd., 2004: 130). Kartopu örnekleme; toplumda marjinal olarak nitelendirilebilecek kesimlere, hukuk dışı faaliyet sergileyen ya da daha önce herhangi bir suç faaliyeti içerisinde yer almış olan kişilere veya toplumsal sapma gösteren gruplara ulaşmakta kullanıldığında avantaj sağlayabilecek bir örnekleme

teknikiğidir. Çalışmanın rneklem grubu içerisinde yer alan eski hükümlü bireylere ulaşabilme zorluğu düşünüldüğünde resmi makamlardan eski hükümlü bireyler ile ilgili bilgi alma talebimizin reddedilmesi de göz önünde bulundurulularak kartopu rneklemeye yönteminin bu yönüyle çalışmaya oldukça fayda sağladığı belirtilmelidir.

Amaca yönelik rneklemeye tekniği kullanılarak katılımcılara ulaşılmasında ilk olarak Diyarbakır ilinin seçilmesinin çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır. Bu gerekçelerden ilki, Diyarbakır ilinin diğer illerden, özellikle de çevresindeki illerden farklı bir suçluluk düzeyine sahip olmasıdır. Türkiye'nin önemli büyük kentlerinden biri olan Diyarbakır'ın özellikle son zamanlarda ne çıkan sorunlarından biri, suç oranlarının yüksek olmasıdır. Diyarbakır, suç oranları açısından Türkiye'de listenin st sıralarında yer almaktadır. Diyarbakır'a ait veriler (daimi ikametgh ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlü oranları) incelendiğinde özellikle Türkiye ortalamalarına göre daha kriminal bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 2: 2020 Yılı Daimi İkametgh ve Suç Türüne Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayıları ve Kişi Başına Düşen Suç Oranı-KBDSO (TÜİK, 2021)**

Türkiye			Diyarbakır		
Toplam Nüfus	83.614.362 (2020 Yılı)**		Toplam Nüfus	1.783.431 (2020 Yılı)**	
Suç Türü	Toplam Suç	KBDSO	Suç Türü	Toplam Suç	KBDSO
Hırsızlık	39.279	0,00046	Hırsızlık	1.175	0,00065
Yaralama	40.445	0,00048	Yaralama	721	0,00040
Uyuşturucu*	23.615	0,00028	Uyuşturucu*	1.035	0,00058

*Uyuşturucu Suçları: Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma veya satın alma
 ** 2020 yılı sonrasına ait suç türüne göre oranlar TÜİK veri tabanında bulunmamaktadır.

2020 yılına ait daimi ikametgh ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlü oranlarını ve kişi başına düşen suç miktarlarını içeren tabloda da görüleceği üzere Diyarbakır; hırsızlık ve uyuşturucu suçları özelinde Türkiye'deki kişi başına düşen suç oranlarının üstünde bir orana sahiptir. Türkiye genelinde hırsızlık suç türü için kişi başına düşen suç oranı yüz binde 46 iken Diyarbakır'da bu oran yüz binde 65'tir. Bununla birlikte Türkiye genelinde uyuşturucu suç türünde, kişi başına düşen suç oranı yüz binde 28 iken Diyarbakır'da bu oranın yüz binde 58 ile çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu oranlar göz önünde bulundurulularak Diyarbakır'ın Türkiye ortalamalarının üzerinde oranlarla kriminal bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Araştırma evreni olarak Diyarbakır ilinin seçilmesinin diğer bir nedeni de Diyarbakır özelinde suçu terk etme ve topluma adapte olma ile ilgili olarak alanda akademik çalışmaların daha önce yapılmamış olmasıdır. Nitekim Diyarbakır'ın evren olarak belirlendiği sosyo-kriminolojik çalışmaların tümü suçluluk ve hükümlülük sürecini veya suçu nleme modellerini anlamlandırma odaklıyken bu çalışma tam aksine suçu terk etme ve topluma adapte olma sürecinin açıklanmasına yönelmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, evrene dair olarak okuyuculara ve araştırmacılara farklı bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda amaca yönelik rneklemeye tekniği kullanılarak Diyarbakır'dan seçilen örneklem grubu ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve daha sonrasında kartopu rneklemeye tekniği ile araştırma grubuna katılımcılar eklenmiştir.

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Derinlemesine gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcılara suçu terk etmelerinde ve topluma entegre olmalarında yaşın

ilerlemesinin, yaşlanmanın veya daha olgun hale gelmenin etkisinin olup olmadığı yönünde sorular sorulmuştur.

Çalışma, cezaevinden tahliye olmuş eski hükümlülerin suç eylemlerini terk etmelerinde ve toplumla başarılı bir toplumsal entegrasyon sağlamalarında etkili olan “yaş ve olgunlaşma” dinamiklerinin keşfi ile sınırlıdır. Dolayısıyla çalışma, suçu terk etme ve topluma başarılı bir şekilde entegre olma sürecinin toplumsal arka planına odaklandığı için sosyolojik bir bağlamla sınırlı tutulmuştur. Örneklem grubundaki katılımcıların en az iki yıl önce cezaevinden tahliye edilmiş olma kriteri de bu araştırmanın bir sınırlılığı olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda katılımcılar, örnekleme ait özellikler kısmında da belirtildiği üzere cezaevi sonrası en az iki yıllık sürede herhangi bir suç işlemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların suç işlemedikleri yönündeki bu beyanları doğru olarak kabul edilmiştir. Bir diğer sınırlandırma ise cezaevinden tahliye olan bireylerin tahliye zamanı üzerinden geçen azami sürenin belirlenmesi ile ilgili olmuştur. Görüşme için seçilen katılımcıların dört yıldır cezaevinden çıkmış olma kriteri gözetilmiştir. Dört yıl kriterinin belirlenmiş olmasının nedeni, genelde cezaevinden çıkan bireylerin önemli bir oranının ilk yıl suç işleyip tekrar cezaevine dönmüş olmasıyla ilişkilidir. Yıl sayısı arttıkça bu oran düşmektedir. Bu kapsamda dört yıldan sonra yeniden suçluluk oranı son derece azalmaktadır (bkz. Farrington ve Hawkins, 1991; Shover ve Thompson, 1992; Sampson ve Laub, 1993; Kürzinger, 1996; Livingston, 1996; Giddens, 2012; Çimen, 2015).

BULGULAR VE BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Literatür incelendiğinde yaş ve suç arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Genel anlamda bireylerin ergenlikte suç işlemeye başladıkları, suç yoğunluğunun on yedi yaş civarında gerçekleştiği, yaş ilerledikçe suç işlemeyi bıraktıkları (Farrington, 1995); bazı araştırmalara göre bireyler 28 yaşına (Moffitt, 1993: 675), bazılarına göre 26 yaşına (Uggen, 2000) bazılarına göre ise orta yetişkinlik dönemine (Sampson ve Laub, 2003) geldiklerinde suçu terk etme sürecine girmektedirler. Bazı araştırmacılara göre zaten yaşın ilerlemesi ile birlikte suçun terk edilmesi normatif, doğal ve beklenen bir durumdur (Glueck ve Glueck, 1950’den akt. Schwartz vd., 2019) veya zaten “kendiliğinden” gerçekleşen bir süreçtir. Bazılarında göre suçu terk etme süreci yeniden suç işleme motivasyonunun ve kapasitesinin azalmasına veya biyolojik değişiklikler ile ilgilidir (Gottfredson ve Hirschi, 1990: 136). Suçu terk etme süreci yaşla ve zaman içinde sosyal damgalanmanın etkisinin azalmasıyla ilişkili görülmüş (Shover ve Thompson, 1992); bireylerin suç işledikleri takdirde karşı karşıya kalabilecekleri yaptırımlardaki değişimler veya olgunlaşma ile yaşanan dönüşümlerin suçu terk etmede etkili olduğu kabul edilmiştir (Terry, 2003; Blokland ve Nieuwebeerta, 2005; Maruna ve Toch, 2005). Ayrıca yaş ilerlediğinde bireyler çeşitli sağlık sorunlarıyla karşılaşabilmekte, yaşlandıkça kendi aile üyelerine ne derece zarar verdiklerini daha net anlayabilmekte (Terry, 2003) veya yetişkinlikle birlikte değişen sosyal rollere sağlıklı bir şekilde uyum sağlamaya başladıkları için suçu terk edebilmektedirler (Moffitt, 1993).

Bu çalışma açısından cevabı merak edilen bir unsur da yaşlanma ve/veya olgunlaşmanın suçu terk etme üzerinde ne kadar etkili olduğudur. Bu açıdan konuyla ilgili veri elde edilebilmesi için çalışmanın örneklem grubu içerisinde yer alan katılımcılara “*Suçu terk etmenizde yaş veya olgunlaşma faktörleri etkili oldu mu?*” sorusuna karşılık, çok sayıda katılımcının suçu terk etme sürecinde yaşa veya olgunlaşmaya vurgu yaptıkları saptanmıştır. Bazı katılımcıların yaş ve olgunlaşmayı aynı anlamda gördükleri bazılarının ise olgunlaşmaya farklı bir anlam atfettikleri görülmüştür. Yukarıda da belirtildiği üzere olgunlaşma, bazı katılımcılar tarafından biyolojik anlamda gelişmenin ötesinde sosyal sermaye birikimi veya sosyal olgunlaşma olarak algılanmış ve kullanılmıştır.

Aşağıda suç işleme ile yaş arasında doğrudan bir bağ kuran bazı görüşlere yer verilmiştir:

*“Yok, Allah göstermesin artık yaşımız 39 oldu. Bu saatten sonra suç işlenmez.”
(K38-39 yaşında-erkek-uyuşturucu, yaralama, evrakta sahtecilik, firar)*

Benzer şekilde başka bir katılımcı (K44 kodlu) da yaşı, suç ile ilişkilendirmiştir. Ona göre suç işlenebilecek azami bir yaş sınırı vardır ve kendisi artık bu yaşı geçtiği için suç işlemeyecek durumdadır ve dolayısıyla suçu terk etmiştir:

“Yaş önemlidir. Artık yaş da geçti, yaş oldu 50. Bir daha hapisaneye girsek zaten artık 70 yaşına kadar zor çıkarız. Yaş zaten müsaade etmez. Bıraktık.” (K44-49 yaşında-erkek-hırsızlık, uyuşturucu, kaçakçılık)

Başka bir katılımcı (K5 kodlu) da yaş, cezaevi ve suçluluk arasında bir bağlantıdan bahsetmiştir. Cezaevi sürecinin bireyi yıprattığını, genç yaşta olan bireyin cezaevi yükünü kaldırabileceğini fakat yaşının geçtiğini kendi deyimiyle artık “kendisinden geçtiğini” belirten katılımcı bundan dolayı suçu terk etmiştir:

“Yani bir gencin cezaevine girmesi, çıkması veya belli bir yaşını almış olan kişinin cezaevine girip çıkması arasında çok büyük bir fark var. Ben bazen kendi kendime diyorum ki ben on yıl yattım, gidip bir daha yatamam. Ben diyorum ki limitimi doldurmuşum. Başta da söyledim ya bir insan Türkiye şartlarında cezaevinde en fazla on yıl yatabilir. Bizden geçmiş. İstesem de suç işleyemem, yaşım olmuş neredeyse elli...” (K5-47 yaşında-erkek-yaralama, cinayet)

Yukarıdaki anlatımlarda da görüleceği üzere yaşın ilerlemesi ile birlikte doğal bir şekilde suçtan vazgeçildiği görüşü genel anlamda ortaya konmuştur. Burada elde edilen tespit önceden bazı araştırmalar tarafından da ortaya konmuştur. Bu açıdan araştırmanın bu bulgusu daha önce ortaya koymuş bazı araştırmalardaki bulgularla örtüşmektedir. Nitekim yaşın ilerlemesi ile birlikte suçun terk edilmesi normatif, doğal, beklenen veya “kendiliğinden” gerçekleşen bir durum olarak görülmüştür (Glueck ve Glueck, 1950’den akt. Schwartz vd., 2019; Gottfredson ve Hirschi, 1990: 136).

Araştırmanın örneklem grubu içerisinde yer alan eski hükümlü bir diğer katılımcı (K26 kodlu), ilginç bir şekilde yaş-suç arasındaki ilişkiyi neredeyse özetleyen bir anlatım ortaya koymuştur. Bahsedilen katılımcıya ait anlatım şöyledir:

“(...) Ya örneğin adam yirmi yaşındadır, belki on kez cezaevine girip çıkmış. Onun için pek önemli olmaz. Burada tabii ki kişinin yaşı önemlidir. Yani bir kişi yaşı küçük ise suçu devam ettirme olasılığı da artıyor veya suçu az ise cezası az ise suçu devam ettirebilme durumu oluyor. Cezaevinde uzun yatan bir kişinin suç işleme ihtimali azalıyor. Yaş büyüdükçe bir insanın suç işleme durumu olmuyor. Bende de yaşın etkisi oldu tabii ki.” (K26-29 yaşında-erkek-yaralama)

Yukarıdaki açıklamada katılımcı, genç yaşta olan bireyin suçu devam ettirme olasılığının yüksek olacağını vurgulamıştır. Ayrıca alınan ceza süresinin az olmasının bireyi suçluluk sürecine tekrar sürükleyebileceğini, cezaevini uzun yıllar deneyimlemiş bireylerin tekrar suç işleme olasılıklarının az olacağını, yaş ve suç işleme arasında bir ters orantı olduğunu ve kendisinin suçu terk etme nedeninin yaşça büyümesi olduğunu belirtmiştir. Bireyin genellikle genç yaşla suç işlediğini ve ilerleyen yaşta ise suçtan uzaklaştığını ortaya koyan araştırmanın bu bulgusu ile araştırma literatüründe karşılaşılan bazı

araştırmaların bulguları örtüşmektedir. Bu araştırmalara göre birey genellikle ergenlikte, yirmi altı yaş veya yirmi sekiz yaş civarında suç işlemekte ve ilerleyen süreçte ise suçu terk etmektedir (Farrington, 1995; Gottfredson ve Hirschi, 1990; Moffitt, 1993: 675; Uggen, 2000).

Araştırma kapsamında görüşülen bazı katılımcılar; yaşı, akli kullanamama veya bazı şeyleri idrak edememe gibi unsurlarla dile getirmişlerdir. Bireyin yaşça küçük olması suç işlemesi veya suçu devam ettirmesi durumunda ne ile karşı karşıya kalabileceğini idrak edememesi olarak belirtilmiştir. Aşağıda buna ilişkin bir görüş yer almaktadır. Bu görüşü ortaya koyan katılımcı (K19 kodlu), yaş küçüklüğü nedeniyle suçluluk süreninin tam anlamıyla idrak edilemeyeceğini bundan dolayı küçük yaşta suç işlediğini ve şu anda çocukluk döneminde gerçekleştirdiği suç faaliyetlerini anlamlandıramadığını belirtmiştir:

“Yaş çok etkilidir. Yaş küçük, akıselim düşünemiyorsun. Bazı şeyleri idrak edemiyorsun. O zaman şimdiki aklım olsaydı ben suça girmedim. Çocuk akli suça götürür.” (K19-32 yaşında-erkek-yaralama, gasp, hırsızlık)

Benzer şekilde başka bir katılımcı (K12 kodlu) da yaş küçüklüğüne bağlı olarak suç işleme ile birlikte karşılaşılacak yaptırımın, bireyin hayatında yaşanacak değişimin mukayese edilememesinden kaynaklı olarak suç işlendiğini dolayısıyla şu anki yaşıyla bu mukayeseyi yapabildiğini ve suçu terk ettiğini ifade etmiştir:

“Benimki tamamen o günkü yaşımın küçük olmasından, bazı şeyleri idrak edemememden. Sonucunun bana neler getireceğini sonrasında başıma neler gelebileceğini hiç düşünemedim. O anki yaşımdan, aklımın yetersizliğinden kaynaklı olarak ben suça bulaştım.” (K12-37 yaşında-erkek-çete, gasp, hırsızlık, uyuşturucu)

Yine benzer şekilde küçük yaşın suçluluk ile ilgili durumların kavrayabilmenin önünde bir engel olduğunu belirten aşağıdaki katılımcı (K47 kodlu), konuyu daha net ve detaylı bir şekilde gözler önüne sermektedir:

“Şu anki aklımız bize dur diyebilir ama o dönemki çocukluk aklımız bunu demez. O zamanki çocuk akli ve ayrıca cesaret de vardı. Tabii yaşın da çok etkisi var mesela şu an düşünüyorum diyorum ki neden yaptın böyle şeyleri? Yani şu anki durumumda olsaydım kesinlikle yapmazdım. Akıldan bahsediyoruz çocuk olan kişi aklını doğru düzgün kullanamaz, farklı düşünür o gün farklı düşünüyordum; bugün farklı düşünüyorum. Çocukken mesela o suçları niçin işliyordum? Para için işliyordum, sonumun ne olabileceğini düşünemiyordum. Ama şu an farklı bir şeyi yapacağım zaman bunun sonuçlarının olduğunu biliyorum. Çocukken hiç yakalanabileceğimi düşünmüyordum, hep cesaretli bir şekilde davranmaya çalışıyorum. Ama bugün içimde korkular var. Çocukken şöyle düşünüyorduk mesela bizden büyük olan kişiler cezaevine girdiklerinde biri diyordu ki: Ya o işte onlar cezaevine girmişler acaba cezaevi nasıl bir yerdir? Prestij kazandıran bir yerdi biz de gidelim, diyorduk. Yaş önemlidir, insan artık olgunlaştığını düşünüyor ya utanıyor artık. Mesela çocuk yaşlarda iken icabında seviniyordum mesela diyordum ki ben şöyle böyle uyuşturucu yaptım, diyordum ama şu anda mesela ismini bile kullanmak bana çok itici geliyor. Bahsedilmesi hoşuma gitmiyor. Kesinlikle tekrar suç işlemem. Ben bugün kuru ekmek bile yesem bir daha o işi yapmam, suç işlemem. Çünkü şimdiki aklım olsaydı o zaman yapmazdım. Yaşımız geçti artık, bazı şeyleri çok daha iyi anlayabiliyoruz.

“Çünkü benim de çocuğum var. Yaşımız küçüktü, cahillik dönemiydi boşluğa düştük kendimizi o dönemde kaybettik işte.” (K47-32 yaşında-erkek-uyuşturucu)

Yukarıdaki anlatımın bir kısmında da değinildiği üzere suçlu bireylere özenme suçluluğa yol açan bir durumdur. Her yaşta bireyler başka bireylere özenebiliyorken küçük yaşlarda diğer bireylere özenmenin çok daha fazla gerçekleştiği araştırmanın katılımcıları tarafından dile getirilmiştir. Bahsedilen bu katılımcılara göre suç işlemeye başlamalarında suçlu bireylere özenme durumları neden olmuştur. Fakat bu özentiler onlar henüz küçük yaşta iken gerçekleşmiştir ve şu anda suçu terk etmiş olmaları da yaşça büyümelerinden ve buna bağlı olarak suçlu bireylere özenme durumlarının olmayışından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda örnek olarak sunulabilecek iki anlatıma da aşağıda yer verilmiştir:

“Çocuk aklımızla tabii diğerlerine bakıyorduk, onlar ne yapıyorsa bu bizim hoşumuza gidiyor, bunu biz de yapmaya başlıyorduk. Çocuktuk, özeniyorduk. Özentiden suç doğar işte. Şu an tabii düşünüyor insan, o akılla nasıl özendiriyorum. Mesela ben daha önceden küçüktüm cezaevine girdim, çok daha fazla kötü oldum. Çocuk akıyla o dönem düşünemiyordum, o zaman diyorduk ki gidip yatarız, cezaevindir cezadır biter. Şimdi ise baktığında durum çok farklı oluyor.” (K42-26 yaşında-erkek-yaralama, uyuşturucu)

“Artık belirli bir yaştan sonra kimseye özenmiyorsun. Kendin için bir şeyler yapmaya çalışıyorsun. Bu saatten sonra yapmam. (...) İnsan bir müddet geçtikten sonra olgunlaşıyor. Bir müddet geçtikten sonra dünyanın farkına varıyor. İnsan bireysel olmadığını fark ediyor. Büyüdüğünde bazı şeylerin farkına varıyorsun yani. Ne bileyim işte bir işe girip çalışmayla da bir yerlere varabileceğinin farkına varıyorsun mesela. Çocukluk akli ile bulaştığın durumları çok daha net anlayabiliyorsun.” (K24-30 yaşında-erkek-hırsızlık)

Suçlu terk etme sürecinde yaş faktörü bazı katılımcılar tarafından olgunlaşma, doğrunun ve yanlışın farkına varma, tecrübe sahibi olmakla veya sosyal yapılar ve bağları kavrayabilmekle bağlantı kurularak ifade görmüştür. Bu doğrultuda çok sayıda anlatım bulunmasına rağmen örnek olarak üç katılımcıya (K30, K21 ve K11 kodlu) ait anlatımlar aşağıya eklenmiştir:

“Şimdi ben başlangıçta hırsızlık yapıyordum. Ufaktım, küçüktüm, utanmıyordum. Şu an büyüdük yani şu an ne yaparsam yapayım gidip birisinin cebinden parasını çalamam. Ama yaşı küçük ise 15-20 yaşın altında ise devam etme durumu olabilir. Çünkü yaşı küçüktür; daha olgunlaşmamıştır, neyin ne olduğunu bilmiyordur. Tabii olgunlaşan kişi kendini bilen kişidir. Yoksa yaşı büyüyüp kendini bilmeyen insanlar oluyor. Ona bir şey diyemem. Onlar o zaman olgun hale gelmemiştir.” (K30-27 yaşında-erkek-yaralama, gasp, hırsızlık)

“Eskiden olsaydı, çocukluk akli olsaydı, derdim ki işte gideyim İstanbul'a bir iki iş yapayım. Ama artık olgunlaştık, tecrübeli olduk, bazı şeyleri gördük. Yani benim cezaevinde saçlarım beyazladı, hep düşününe düşününe öyle oldu. Bugünkü aklım olsaydı okumaktan başka bir şey yapmazdım.” (K21-32 yaşında-erkek-hırsızlık, uyuşturucu)

“Cezaevinden çıktıktan sonra biz akılselim insanlarız, diyelim ki yirmi yaşında bir genç, çocuk değiliz ki cezaevine girip çikalım. O yaşlarda olan birinin durumu çok farklıdır. Bu zihniyete sahip değiliz. Sonuçta cezaevindeyken çocuklarımızın küçüklüğünü dahi görmedik. Şimdi çocuklarımız bizim cezaevine girdiğimiz

yaşlardalar. Bu saatten sonra bu tür bir kalkışma doğru değil. Şu anda yani dediğim gibi cezaevinden çıkmışız, yaşımızı başımızı almışız, esnaflık yapıyoruz, sağ olsun dostlarımız var, onlar da bize destek oluyor o şekilde geçiniyoruz. Suç işleme durumumuz olamaz.” (K11-43 yaşında-erkek-uyuşturucu)

Anlatımlardan da anlaşılacağı üzere birey büyüdükçe yaşantılarında tecrübeler elde eder. Suç işleme durumunda ne ile karşı karşıya kalılabileceğini daha net bir şekilde görür. Zihniyet açısından bir dönüşüm yaşanır. Sosyal yapılar ve bağları daha net kavrayabilir ve de bu şekilde suçu terk etme başarısı gösterebilir. Araştırmanın bu bulgusu, Cid ve Marti'nin (2012) bulgularıyla paralellik göstermektedir. Cid ve Marti'ye ait çalışmada suçu terk etme sürecinde aile, eğitim vs. gibi sosyal yapılar ve bağlar etkili olmakla birlikte bireyin bunları kavrayabilmesi için de yaş faktörü de oldukça önemli olabilmektedir. Yani sosyal yapıların ve bağların suçu terk etme süreci üzerindeki etkisi yaş ve olgunlaşmaya bağlı olmaktadır. Ayrıca anlatımlardan da görüldüğü üzere olgunlaşma ile suçu terk etme arasında bir bağ kurulmuştur. Buna göre aklını kullanabilecek bir potansiyele kavuşan, doğru ve yanlış ayırt edebilecek hale gelen birey suçu terk etme başarısı sergileyebilmektedir. Öyle ki tüm bunlara birey ancak olgunlaştığı vakit ulaşabilecektir. Araştırmanın bu kısmında elde edilen bu bulgu ile benzerlik gösteren bazı çalışmalara ait bulgular bulunmaktadır. Bu çalışmalara göre birey, yaş bakımından veya biyolojik açıdan büyümemiş olsa bile bilişsel anlamda olgunlaştığında suçu terk edebilmektedir (Moffitt, 1993; Giordano vd., 2003).

Katılımcılardan bazıları yaş değişkenini hırsızlık suçu bağlamında değerlendirmiş ve hırsızlık suçunun genel anlamda küçük yaşlarda işlendiği ve ilerleyen yaşlarla birlikte artık hırsızlık suçundan vazgeçildiği ifade edilmiştir. Bu anlamda bahsedilen konuya dair örnek bir anlatıma aşağıda yer verilmiştir:

“Tabii o zaman işte çocuktuk, biz de bazı şeyleri düşünemiyorduk. Tabii yaş da değiştiği zaman, büyüdüğün zaman artık hırsızlık yapamaz hale geliyorsun. Farklı şeylere yöneliyorsun. Yani yaş küçükken yapılabilecek suç, hırsızlık olarak görülür. Her zaman diyorum ben, Allah bir kaza bela vermezse, mecbur olmazsam, ben hiçbir suça karışmam. Gençlik döneminde, çocukluk döneminde biz bu tür şeyler yaptık. Bu saatten sonra artık insan utanır, bu saatten sonra bize artık cezaevi olmaz. Suç işlemek olmaz. Tabii insan olgunlaştıkça bunları düşünmeye başlıyor. Artık çocuk değildir bazı şeylerin farkına varıyor. Zaten insan olgunlaştıkça daha önce yaptığı şeylerden pişmanlık da duyuyor. Şimdi bazen ben de mesela diyorum ki ya ben nasıl yaptım böyle şeyleri, şimdiki aklım olsaydı kesinlikle yapmazdım, diyorum. İnsan bir yerden sonra artık olgunlaşıyor, yeni sorumluluklar almaya başlıyor. Bunu ben sonradan kavradım, girdim işte yaş olgunlaştıkça bazı şeyleri kavrayabiliyorsun. Gençken, çocukken, cahilken sen bunları kavrayamıyorsun ki. O anda bu tür şeyleri düşünebilseydin zaten suça karışmazdın. Hani derler ya bir kız alacağın zaman onun ailesine bak, aile temeline bak; bu tür konularda aile temeli çok önemlidir. İnsan olgunlaştıkça aile temeli aklına geliyor zaten.” (K36-38 yaşında-erkek-hırsızlık, adam kaçırma, çete, yaralama)

Yukarıda örnek olarak sunulan anlatımda eski suçlu (K36 kodlu katılımcı), suçluluk sürecini utanç kaynağı olarak gördüğünü belirtmiş ve bu nedenle suçu terk ettiğini belirtmiştir. Burada muhtevası suç olan faaliyetin bir “utanç kaynağı” olduğunun anlaşılması ancak yaş itibarıyla olgunlaşmaya bağlanmıştır. Yani yaşamının bir döneminde veya gençken suç işlemiş olan birey, süreçle daha da yaşlanarak suç ve suç sonucu açığa çıkabilecek utanç duygusu arasında bir bağlantı kurarak suç işlemeyi bırakmakta veya suçu terk etmektedir.

Ceza süresi, mükerrer suçluluk ve yaş arasında bir bağlantı kurulmuştur. Genel anlamda kısa süreli cezaya hükmedilecek suçları işleyen bireylerin gençlerden oluştuğu belirtilmiştir. Araştırmanın örneklem grubu içerisinde yer alan eski hükümlü katılımcılardan alınan konuya dair örnek anlatımlardan biri aşağıda yer almaktadır:

“Gelip 3-5 ay kalan insanın hali başkadır; girip 10 yıl, 15 yıl kalan kişinin hali başkadır. 15 yıl kalan bir kişi, çıktıktan sonra ister istemez yarınını düşünmek zorunda kalıyor. Ben bir daha yaparsam bir daha gün yüzünü görmem, diyebilir. Genelde kısa süreli giren çıkan kişiler gençtir, umurlarında değildir. Sorumlulukları yoktur. En başta ben cezaevine girdiğimde orada bir adam bana dedi ki sen şu an çıkarsan ne yaparsın? Ben dedim ki yarın veya öbür gün yine aynı şeyi yapacağım, çünkü beni bekleyen yoktu. Bir bağıllık yoktu yani dünya umurumda değildi. Tüm bunların nedeni yaşıdır, tecrübesizliktir, iyi düşünememektir.” (K21-32 yaşında-erkek-hırsızlık, uyuşturucu)

Cezaevine sürekli girip çıkan veya mükerrer suçlu olan bireyler genç bireylerdir. Çünkü bu bireyler henüz olgunlaşmadıkları için aileye veya sosyal çevreye dair bir sorumluluk üstlenmedikleri için tekrar ve tekrar suç işleyebilmektedirler. Bu anlamda bireylerin genç olması (veya yaşının küçük olması), başkalarına karşı bir sorumluluklarının olmaması onların suçluluk konusunda “umursamaz” olmalarına yol açmaktadır. Çalışmanın bu bulgusu literatür analizi kısmında da değinilen Sommers ve meslektaşlarına (1994) ait çalışma bulgularıyla paralellik sergilemektedir. Sommers ve meslektaşlarına ait çalışmanın katılımcılarından çoğu yaş veya olgunlaşmayı suçu terk etme sürecinde önemli bir faktör olarak görmektedirler. Bahsedilen çalışmanın örneklem grubu içerisinde yer alan katılımcılardan bazıları ise yeniden suç işlemeleri durumunda yakalanabilme ve bu durumda daha uzun hapis cezası alabilme korkusundan dolayı suçlardan uzak durduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla hem yaş ve olgunlaşma hem de uzun bir ceza alma korkusu doğrudan suçu terk etme sürecinde önemli rol oynayabilmektedir.

SONUÇ

Suçtu terk etme ile yaşın ilerlemesi veya bireyin olgunlaşması arasında anlamlı bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Nitekim anlatımlara genel olarak bakıldığında katılımcılar, suçu terk etmede yaşın çok etkili bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Yaş faktörü olgunlaşma ile de ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda suç işleyen birey yaşlandıkça cezaevi koşullarına karşı dayanıklılığı yıpranmakta, sabıkalı olmasından dolayı aldığı cezalar katlandığından bu şekilde suç işleyip ceza alması durumunda ömrünün bu şekilde biteceği düşüncesi kişide caydırıcı etki yaratmaktadır. Bu çalışmada ortaya konulan bu bulguya benzer bulgular; Britt (1992), Moffitt (1993), Cohen ve Land (1987), Hirschi ve Gottfredson (1983), Uggen (2000), Sampson ve Laub (2003), Blokland ve Nieuwebeerta (2005), Maruna ve Toch (2005), Terry (2003) ve Moffitt (1993) tarafından da elde edilmiştir.

Genel anlamda çalışmada yaşın ilerlemesi ile birlikte doğal bir şekilde suçtan vazgeçme eğilimi ortaya konmuştur. Yaş ve olgunlaşmanın aynı anlamda görüldüğü ve algılandığı tespit edilmiştir. Olgunlaşma, biyolojik anlamda gelişmenin ötesinde sosyal sermaye birikimi veya sosyal olgunlaşma olarak da algılanmış ve kullanılmıştır. Birey büyüdükçe yaşantılarında tecrübeler elde edebilir, suç işleme durumunda ne ile karşı karşıya kalılabileceğini daha net bir şekilde görebilir ve zihniyet açısından bir dönüşüm yaşanır. Tüm bunların etkisiyle de sosyal yapılar ve bağları daha net kavrayabilir ve de bu şekilde suçu terk etme başarısı gösterebilir.

Görüşülen bazı katılımcılar yaşı, akli kullanma becerisi veya idrak etme düzeyinin yüksekliği anlamında algılamışlardır. Bireylerin küçük yaşlarda suç işlemlerinin nedeni olarak onların gelecekle ilgili yeterli düzeyde idrak düzeyine sahip olamadıkları veya akıllı düşünemedikleri şeklinde açıklanmaktadır. Bu nedenle yaşın ilerlemesiyle birlikte bireylerin daha akıllı davrandıkları ve riskli eylemlerden kaçındıkları söylenebilir. Yaş değişkeninin etkisinin özellikle hırsızlık suçlarında daha belirgin olarak gözlemlendiği hususuna dikkat çekilmektedir. Küçük yaşlarda işlenmeye başlanan bu suç türünün yaşın ilerlemesiyle birlikte sonradan terk edildiği ileri sürülmüştür. Hiç kuşkusuz bireyin yaşının ilerlemesinin bir sonucu olarak olgunlaşmanın da gerçekleştiği ileri sürülmektedir. Zihinsel ve ruhsal olgunlaşma ile birlikte suç terk etmenin daha kolay olarak gerçekleştiği belirlenmiştir. Yaş küçüklüğü ve başkalarına özenme durumları arasında doğrudan bir etkinin var olduğu belirtilmiştir. Her yaşta bireyler başka bireylere özenbiliyorken küçük yaşlarda diğer bireylere özenmenin çok daha fazla gerçekleştiği dolayısıyla bireylerin suç işlemeye başlamalarında suçlu bireylere özenme durumları neden neden olduğu, yaşça büyüme ve buna bağlı olarak suçlu bireylere özenme durumunun sona ermesi ile suçun terk edildiği görülmektedir.

Çalışmada suç türlerine göre yaşın veya olgunlaşmanın suç terk etme üzerindeki etkisine de bakılmıştır. İlginç bir şekilde yaşın ilerlemesiyle veya olgunlaşmayla birlikte suç terk ettiğini beyan eden katılımcıların önemli bir kısmının hırsızlık suçunu işlemiş olan katılımcılar olduğu tespit edilmiştir. Bu durum genellikle hırsızlık suçunun diğer bazı suçlara (örneğin yaralama, cinayet gibi) oranla toplumda çok daha az kabul edilebilirliği ile ilişkili olabilmektedir. Hırsızlık suçunu işleyen bireylerin toplumda karşılaşacakları tepki veya ayıplanmanın diğer suç türlerine kıyasla daha çok olması ile ilişkili olabilir. Ayrıca, hırsızlık suçunu işleyen kişi çocuk veya genç ise toplumda karşılaşacağı tepkinin etkisi de azalabilmektedir. Böylelikle çocukken veya gençken hırsızlık suçunu işlemiş olan birey yaşlanarak ayrıca suç işleme ve suç işleme sonucu açığa çıkabilecek utanç duygusu arasında bir bağlantı kurarak suç terk edebilmektedir. Bu anlamda gerek araştırmada katılımcıların dile getirdiği ifadeler gerekse konuya ilişkin yapılmış araştırmalar yaş ile hırsızlık suçları arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Altunışık, R., Coşkun, R., & Yıldırım, E. (2004). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Arslanoğlu, Ç. E. (2016). Koşullu Salıverme ile Tahliye Olmuş Hükümlülerde Damgalanma Algısı ve Damgalanma ile Başa Çıkma Stratejileri Arasındaki İlişki (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.
- Bacaksız, P. (2015). Cezalandırma ve topluma yeniden kazandırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 4917-4941.
- Bachman, R., Kerrison, E., Paternoster, R., O'Connell, D., & Smith, L. (2015). Desistance for a long-term drug-involved sample of adult offenders: The importance of identity transformation. *Criminal Justice and Behavior*, 43(2), 164–186. <https://doi.org/10.1177/0093854815604012>
- Barnes, J. C., & Beaver, K. M. (2012). Marriage and desistance from crime: A consideration of gene–environment correlation. *Journal of Marriage and Family*, 74(1), 19-33. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00884.x>

- Blokland, A. J., & Nieuwebeerta, P. (2005). The effects of life circumstances on longitudinal trajectories of offending. *Criminology*, 43(4), 1203–1240. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2005.00037.x>
- Bottoms, A. E., Shapland, J., Costello, A., Holmes, D., & Muir, G. (2004). Towards desistance: Theoretical underpinnings for an empirical study. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 43(4), 368–389. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2004.00336.x>
- Britt, C. (1992). Constancy and change in the U.S. age distribution of crime: A test of the invariance hypothesis. *Journal of Quantitative Criminology*, 8(2), 175-188.
- Bushway, S. D., & Paternoster, R. (2011). Understanding desistance: Theory testing with formal empirical models. *Measuring crime & Criminality: Advances in criminological theory*. içinde New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Bushway, S. D., Piquero, A. R., & Broidy, L. M. (2001). An empirical framework for studying desistance as a process. *Criminology*, 39, 491-516. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2001.tb00931.x>
- Cid, J., & Martí, J. (2012). Turning points and returning points: Understanding the role of family ties in the process of desistance. *European Journal of Criminology*, 9, 603-620. <https://doi.org/10.1177/1477370812453102>
- Cioffi, T., Haggerty, A. F., & Bouman, J. P. (2020). Equipping students for a “specific uprising” toward justice: Lessons learned from a university prison initiative. *Christian Higher Education*, 19, 129–146. <https://doi.org/10.1080/15363759.2019.1689201>
- Cohen, L. E., & Land, K. C. (1987). Age, structure and crime: Symmetry versus asymmetry and the projection of crime rates through the 1990s. *American Sociological Review*, 52(2), 170-183. 02 21, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/2095446> adresinden alındı
- Colman, C., & Laenen, F. (2012). Recovery came first: Desistance versus recovery in the criminal careers of drug-using offenders. *The Scientific World Journal*. <https://doi.org/10.1100/2012/657671>
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches*. CA: SAGE Publications.
- Çimen, A. (2015). Ceza infaz kurumlarında sosyalleşme ve ıslah ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 159-188. 07 07, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuilah/issue/27032/284632> adresinden alındı
- Farrington, D. P. (1995). The development of offending and antisocial behaviour from childhood: Key findings from the cambridge study in delinquent development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 6, 929-964. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1995.tb01342.x>
- Farrington, D. P. (2007). Advancing knowledge about desistance. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23, 125–134. <https://doi.org/10.1177/1043986206298954>
- Farrington, D. P., & Hawkins, J. D. (1991). Predicting participation, early onset and later persistence in officially recorded offending. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 1, 1-33. <https://doi.org/10.1002/cbm.1991.1.1.1>

- Gençtürk, Z. (2019). Eski Hükümlü Bireylerin Sosyal Hayata Katılımı Sürecinde İşgücü Piyasası Politikaları: Isparta İlindeki İşverenler ve Eski Hükümlü Bireyler Üzerine Bir Araştırma (Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gideon, L. (2010). Drug offenders perceptions of motivation: The role of motivation in rehabilitation and reintegration. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54(4), 597–610. 02 01, 2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/24213402_Drug_Offenders'_Perceptions_of_Motivation_The_Role_of_Motivation_in_Rehabilitation_and_Reintegration adresinden alındı
- Giordano, P. C., Cernkovich, S. A., & Holland, D. D. (2003). Changes in friendship relations over the life course: Implications for desistance from crime. *Criminology*, 41(2), 293-327. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2003.tb00989.x>
- Glueck, S., & Glueck, E. (1950). *Unraveling juvenile delinquency*. New York: Commonwealth Fund.
- Gottfredson, M., & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, California: Stanford University Press. 02 14, 2023 tarihinde <https://archive.org/details/generaltheoryofc00gott> adresinden alındı
- Gökçen, S. K. (2021). Eski Hükümlülerin Toplumla Bütünleşmeleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Griffiths, C., Dandurand, Y., & Murdoch, D. (2007). *The Social Reintegration of Offenders and Crime Prevention*. Kanada: NCPC.
- Healy, D. (2014). Becoming a desister: Exploring the role of agency, coping and imagination in the construction of a new self. *British Journal of Criminology*, 54(5), 873–891. 05 16, 2023 tarihinde <https://academic.oup.com/bjc/article/54/5/873/361073> adresinden alındı
- Healy, H., & O'Donnell, I. (2008). Calling time on crime: Motivation, generativity and agency in Irish probationers. *Probation Journal*, 55(1), 25–38. <https://doi.org/10.1177%2F0264550507085676>
- Hirschi, T., & Gottfredson, M. R. (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89, 552-84. 03 16, 2023 tarihinde <https://troublesofyouth.pbworks.com/f/age+and+the+explanation+of+crime+-+Hirschi+and+Gott.pdf> adresinden alındı
- Honeywell, D. (2018). Ex-Prisoners and the Transformation of Self through Higher Education (PhD thesis). USA: University of York.
- Kazemian, L. (2007). Desistance from crime: Theoretical, empirical, methodological and policy considerations. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(1), 5–27. <https://doi.org/10.1177/1043986206298940>
- King, S. (2013). Early desistance narratives: A qualitative analysis of probationers' transitions towards desistance. *Punishment & Society*, 15, 147-165. 04 14, 2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/258181106_Early_desistance_narratives_A_qualitative_analysis_of_probationers'_transitions_towards_desistance adresinden alındı

- Kızmaz, Z. (2006). *Cezaevi Müdavimleri İnatçı Suçlular*. Ankara: Orion Yayınları.
- Kurlychek, M. C., Bushway, S. D., & Brame, R. (2012). Long-term crime desistance and recidivism patterns – Evidence from the Essex County convicted felon study. *Criminology*, 50(1), 71–103. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2011.00259.x>
- Kürzinger, J. (1996). *Kriminologie*. Stuttgart: Auflage.
- Laub, J., & Sampson, R. (2001). Understanding desistance from crime. *Crime and Justice*, 28, 1-69. 05 14, 2023 tarihinde https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/3226958/Sampson_UnderstandingDesistance.pdf adresinden alındı
- LeBel, T., Burnett, R., & Maruna, S. (2008). The ‘chicken and egg’ of subjective and social factors in desistance from crime. *European Journal of Criminology*, 5(2), 131–159. <https://doi.org/10.1177/1477370807087640>
- Leibrich, J. (1994). What do offenders say about supervision and going straight? *Federal Probation*, 58(2), 41-46. 05 06, 2023 tarihinde <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/150498NCJRS.pdf> adresinden alındı
- Liebregts, N., Van Der Pol, P., Graaf, R., Van Laar, M., Van Den Brink, B., & Korf, D. J. (2015). Persistence and desistance in heavy cannabis use: The role of identity, agency, and life events. *Journal of Youth Studies*, 18(5), 617-633. <https://doi.org/10.1080/13676261.2014.992320>
- Livingston, J. (1996). *Crime and Criminology*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Loeber, R., & LeBlanc, M. (1990). Toward a developmental criminology. *Crime and Justice* (s. 375–473). içinde Chicago: University of Chicago Press. 05 07, 2023 tarihinde <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/toward-developmental-criminology-crime-and-justice-review-research> adresinden alındı
- Maruna, S. (2001). *Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington, DC: American Psychological Association. 03 24, 2023 tarihinde <https://psycnet.apa.org/PsycBOOKS/toc/10430> adresinden alındı
- Maruna, S., & Farrall, S. (2004). Desistance from crime: A theoretical reformulation. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 43, 171-194. 04 19, 2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/284224611_Desistance_from_Crime_A_Theoretical_Reformulation adresinden alındı
- Maruna, S., & Toch, H. (2005). The impact of imprisonment on the desistance process. *Prisoner Reentry and Crime in America* (s. 139–178). içinde Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511813580.006>
- Maruna, S., Immarigeon, R., & LeBel, T. (2004a). Ex-offender reintegration: Theory and practice. S. Maruna, & R. Immarigeon içinde, *After crime and punishment: Pathways to offender Reintegration* (s. 3-26). Portland, OR: Willan. <https://doi.org/10.4324/9781843924203>
- McNeill, F. (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology & Criminal Justice*, 6(1), 39–62. <https://doi.org/10.1177/1748895806060666>

- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological review*, *100*, 674-701. 04 19, 2023 tarihinde <https://psycnet.apa.org/record/1994-05949-001> adresinden alındı
- Nugent, B., & Schinkel, M. (2016). The pains of desistance. *Criminology & Criminal Justice*, *16*, 568-584. <https://doi.org/10.1177/1748895816634812>
- Roque, M., Posick, C., & Paternoster, R. (2014). Identities through time: An exploration of identity change as a cause of desistance. *Justice Quarterly*, 1-28. <https://doi.org/10.1080/07418825.2014.894111>
- Rumgay, J. (2004). Scripts for safer survival: Pathways out of female crime. *Howard Journal of Criminal Justice*, *43*(4), 405–419. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2004.00338.x>
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1993). *Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 05 19, 2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/37711855_Crime_in_the_Making_Pathways_and_Turning_Points_Through_Life adresinden alındı
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (2003). Life-course desisters? Trajectories of crime among delinquent boys followed to age 70. *Criminology*, *41*(3), 555-592. 05 17, 2023 tarihinde https://scholar.harvard.edu/files/sampson/files/2003_crim_laub_1.pdf adresinden alındı
- Schneider, C. R., & Weber, E. U. (2020). Reducing discrimination and fostering prosociality towards ex-prisoners in Nigeria and the United States. *Journal of Social Issues*, *76*(1), 172-199. <https://doi.org/10.1111/josi.12374>
- Schwartz, J. A., Walsh, A., & Beaver, K. M. (2019). The Biosocial Perspective: A Brief Overview and Potential Contributions to Criminological Theory. M. D. Krohn, H. Hendrix, G. P. Hall, & A. J. Lizotte (Dü) içinde, *Handbook on Crime and Deviance* (s. 89-11). Switzerland: Springer Nature.
- Seyidoğlu, S. (2024). Eski Hükümlülerin Suçu Terk Etmeleri ve Toplumla Entegre Olmaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Yayınlanmış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shover, N. (1996). *Great pretenders: Pursuits and careers of persistent thieves*. Oxford: Oxford University Press. 04 14, 2023 tarihinde <https://academic.oup.com/sf/article/76/3/1151/2233814> adresinden alındı
- Shover, N., & Thompson, C. Y. (1992). Age, differential expectations, and crime desistance. *Criminology*, *30*(1), 89-104. 04 14, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/827766> adresinden alındı
- Sommers, I., Baskin, D. R., & Fagan, J. (1994). Getting out of the life: Crime desistance by female street offenders. *Deviant Behaviour*, *15*, 125–149. <https://doi.org/10.1080/01639625.1994.9967964>
- Sönmez, H. (2021). Eski Tutuklu ve Eski Hükümlülerin Cezaevindeki Gündelik Hayat Deneyimleri (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sweeten, G., Piquero, A., & Steinberg, L. (2013). Age and the explanation of crime, revisited. *Journal of Youth & Adolescence*, *42*(6), 921–938. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-9926-4>

- Terry, C. M. (2003). *The Fellas: Overcoming Prison and Addiction*. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning. 04 23, 2023 tarihinde <https://catalog.lib.uchicago.edu/vufind/Record/4835420> adresinden alındı
- Tooper, M. (2016). Çalışma Yaşamında Eski Hükümlülere Yönelik Önyargıların Bireysel Belirleyicileri: Ankara'da Belediyelerde Bir Alan Araştırması (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). *Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri*. 08 02, 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Prison-Statistics-2019-33625> adresinden alındı
- Uggen, C. (2000). Work as a turning point in the life course of criminals: A duration model of age, employment, and recidivism. *American Sociological Review*, 65, 529-546. 05 18, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/2657381> adresinden alındı
- Uggen, C., & Kruttschnitt, C. (1998). Crime in the breaking: Gender differences in desistance. *Law & Society Review*, 32(2), 339-366. 04 19, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/827766> adresinden alındı
- Uggen, C., & Piliavin, I. (1998). Asymmetrical causation and criminal desistance. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 8, 1399-1422. <https://doi.org/10.2307/1144260>
- UNODC. (2018). *Introductory Handbook on The Prevention of Recidivism and The Social Reintegration of Offenders, United Nations*.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kentsel Markalaşma Sürecinde Coğrafi İşaret Adayı Olarak Siirt Fıstığı

Doğan DEMİR¹

Nurcan YÜCEL²

Özet

Siirt ili, yerel ürünler ve turizm potansiyeli açısından oldukça zengin olmasına rağmen tanıtıma yönelik marka bilinci ve stratejisini yeterince oluşturamamıştır. Kentler, cazibe merkezi olabilmek için rekabet içinde olmak zorundadırlar. Bu rekabette coğrafi işaretler önem arz etmektedir. Kentsel markalaşma sürecinde 5 adet coğrafi işarete sahip olan Siirt ili, kendi adıyla özdeşleşen Siirt Fıstığını bir coğrafi işaret olarak henüz tescil ettirememiştir. Siirt fıstığıyla ilgili son yıllarda yapılmış olan çalışmalar, internet ve medyada geçen haberler incelenerek Siirt fıstığının hak ettiği değerlere ulaşabilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Başvuru Tarihi

4 Temmuz 2024

Onay Tarihi

17 Temmuz 2024

Anahtar Kelimeler:

Kentsel Markalaşma
Coğrafi İşaret
Siirt Fıstığı,

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Önerilen Atıf:

Demir, D., Yücel, N. (2024). Kentsel Markalaşma Sürecinde Coğrafi İşaret Adayı Olarak Siirt Fıstığı, *Siirt Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1). 42-58.

¹ Öğretmen, Siirt İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Siirt, doganytu@gmail.com.

² Doç Dr., Fırat Üniversitesi, İİBF, Üretim Yönetimi ve Pazarlama, Elâzığ, nyucel@firat.edu.tr

³ <https://orcid.org/0000-0002-4425-9300>

⁴ <https://orcid.org/0000-0002-6845-1284>

Siirt Pistachio as a Geographical Indication Candidate in the Urban Branding Process

Doğan DEMİR¹

Nurcan YÜCEL²

Abstract

Although Siirt province is very rich in terms of local products and tourism potential, it has not sufficiently created brand awareness and strategy for promotion. Cities have to compete in order to become centers of attraction. Geographical indications are important in this competition. Siirt province, which has 5 geographical indications in the urban branding process, has not yet registered Siirt Pistachio, which is identified with its name, as a geographical indication. Studies on Siirt pistachio in recent years, news on the internet and in the media have been analyzed and suggestions have been made for Siirt pistachio to reach the values it deserves.

Submitted

4 July 2024

Accepted

17 July 2024

Keywords:

*Urban Branding,
Geographical Indication
Siirt Pistachio*

Article type:

Research article.

Suggested Citation:

Demir, D., Yücel, N. (2024). Siirt Pistachio as a Geographical Indication Candidate in the Urban Branding Process, *Siirt Social Researches Journal*, 3(1). 42-58.

¹ Teacher, Siirt Provincial Directorate of National Education, doganytu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4425-9300>

² Assoc. Prof. Dr., Firat University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Production Management and Marketing, Elazığ, nyucel@firat.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6845-1284>

GİRİŞ

Sanayileşme ile birlikte kentsel nüfusun hızla artması, kentlerin rekabet stratejilerini etkilemiş ve marka ürünler vasıtasıyla ekonomik hayatta etkin olma ve yarışılabilir konuma gelme stratejilerini belirlemiştir. Sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda ön plana çıkmak isteyen kentler, yatırım merkezi haline gelmek için çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Yatırımcıyı şehre çekme ve turistik çalışmalar dışında kentin imajını artıran, kent insanının kırsal ürünlere ulaşımını kolaylaştıran, sağlık ve damak tadı tercihlerine hitap edecek ürünler sunmaya yarayacak politikalar belirlemiştir. Kentin turizminin ve itibarının artırılması anlayışı doğrultusunda markalaşma stratejileri geliştirmeye başlamışlardır.

Kentsel markalaşma, kentin tanınmasında, imajının ve itibarının artırılmasında ve diğer kentler arasında ön plana çıkmasında kullanılan önemli bir kavramdır. Kentsel markalaşma, bir şehrin imajını, itibarını, güvenilirliğini, kapasitesini ve rekabetçi kimliğini yansıtmaktadır (Özden, Kantar ve Çınar, 2021). Markalaşma iddiasında bulunan bir kent, farklı ve güçlü özelliklerini tespit etmeli, bu özellikleri hedef kitlelere duyurabilecek stratejiler belirlemelidir. Bir kentin markalaşma stratejisi bir vizyon çerçevesinde yerel halk, sivil toplum örgütleri, şehir planlamacıları, yerel yönetimleri ve iş adamları gibi geniş kapsamlı bir ekip ile organize bir şekilde yürütülmelidir (Görkemli, 2012).

Dünyada birçok ürün, yetiştirildiği ya da üretildiği şehrin veya bölgenin adıyla bilinmekte ve o şekilde pazarlanmaktadır. Yerel kültürün önemli bir parçası olan yöresel ürünlerin, üretildikleri yöre ile aralarında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Üreticinin, ürün kalitesi ve özgün içeriği ile tüketici üzerinde yarattığı güven, coğrafi işaretli ürünler ile mümkün kılınmaktadır. Coğrafi işaretler, kaynağını belirli bir bölgeden alan, bir ürünü tanımlayan, şöhreti veya diğer karakteristik özellikleri bakımından coğrafi kaynağına atıf yapılan sınaî mülkiyet hakkıdır (Ilıcalı, 2007).

Bir kent marka örneği ve coğrafi işaret olarak bilinen Siirt Fıstığı, Antepfıstığı meyvesinin yöreye has bir çeşididir. Şehrin adıyla bilinen bu fıstık çeşidi, marka bilincinin ve stratejisinin eksik olması, kuruyemiş alanında kollektif çalışmaların bulunmaması gibi nedenlerle tanıtımının yeteri kadar yapılamamasına sebep olmuştur.

Bu çalışmada kentsel marka oluşturma stratejileri, kent markalaşmasında coğrafi işaretlerin önemi, coğrafi işaret olma iddiasındaki Siirt fıstığının markalaşma sürecindeki yeri ve önemi araştırılmıştır. Siirt fıstığının markalaşmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

1.1. Kentsel Markalaşma ve Stratejileri

Her ülkenin ya da şehrin adı aynı zamanda onun markasıdır. Bir ürün olarak değerlendirilen bu şehirler, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet avantajı elde edebilmek için özgün, çekici ve farklı tercihlere hitap edebilecek markalar yaratarak daha fazla tercih edilmeyi amaçlamaktadırlar. Bu amaçla, bir kentin ruhunu ortaya çıkaracak özgün ve seçkin bir marka oluşturmak; turistleri ve yatırımcıları kente çekecek, sanayi ve yeni iş alanları yaratarak burada yaşamını sürdürenlere yaşam kaynağı olacaktır (Tayebi, 2006).

Kendisine has fiziksel özelliklerin belirlendiği ve mekanın özünü oluşturan süreç olarak tanımlanan kentsel markalaşma kavramı yeni bir kavramdır ve kentin olumlu taraflarının listelendiği dar bir anlamından ziyade, şehre dair her şeyin gözetildiği geniş bir anlatıma sahiptir. Özden ve arkadaşları (2021) kentsel markalaşmayı, yerel turizm organizasyonlarının, sanat ve kültür tesislerinin, müzelerin, tarihi koruma gruplarının mekan görüntülerinden yararlandığı ve inşa ettiği, tüketicileri çekmek ve belirli

bir yerel bölgeye yatırım yapmak için turistik yerler üretmeye yardımcı olduğu bir farklılaşma ve çeşitlendirme süreci olarak açıklamışlardır. Bu tanımdan yola çıkarak kentsel markalaşmanın iki önemli bileşeni bulunmaktadır (Rehan, 2014):

- Bir şehrin meknsal tasarımı ya da konumu, o yeri çekici ve avantajlı kılan önemli bir bileşendir.
- Kent pazarlaması veya kentsel markalaşma, süreç içerisinde avantajlı olan kentin özgün ve çekici olan özelliklerini ön plana çıkarma sürecidir.

Kentsel markalaşma sürecinde bileşenlerin, tanımlamaların, hedeflerin, ilkelerin ve kaynakların dikkatle belirlenmesi gerekir. Kent markalaşması çalışmaları ürünlere kıyasla daha fazla bütçe gerektirmesi, kentte yaşayanlar ve iş çevrelerinin katılımını sağlamının zorluğu, kentlerin çok çeşitli özelliklerinin olması ve zaman içinde değişmesi, kentin bulunduğu bölgede doğal veya terör, savaş gibi jeopolitik risklerin mevcudiyeti, ziyaret edenlerin farklı amaç ve beklentiler içinde olması gibi zorlukları barındırmaktadır (Gök, 2016).

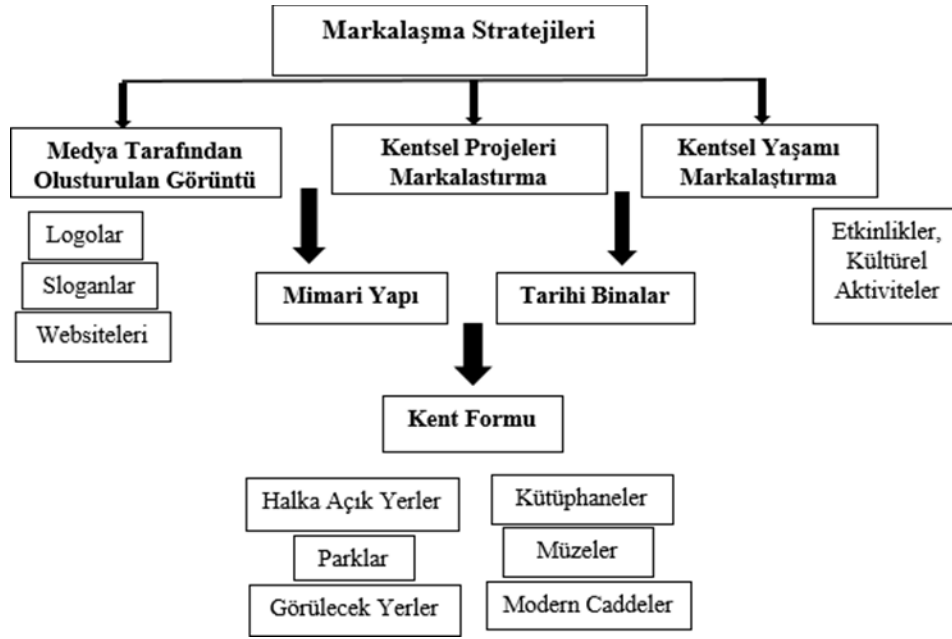
Kentsel markalaşmanın her zaman etkili bir şekilde uygulanmadığı; mekan markalarının gelişimi için özellikle önemli olan dört faktri belirlenmiştir: Organizasyonel karmaşıklık ve kontrol, ortaklıkların yönetimi, ürün karmaşıklığı ve başarının lm (Hankinson, 2001). Bu faktörlerin çoğunun, markalaşmanın özünden çok markalaşma sürecinin bağlamıyla ilgili olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, Balakrishnan (2009) bir destinasyonun 'onu kurumsal, ürün ve hizmet markalarından ayıran' yedi benzersiz özelliğini özetlemiştir: Çevresel faktörler (terörizm, kur dalgalanmaları, politika), coğrafi kısıtlamalar (erişilebilirlik, konum), geçmiş tarih (miras, kültür, algılar), çeşitli paydaşlar (hükümetler dahil), geri bildirim ve kontrol sorunları (yukarıdan aşağıya karar alma yapıları yok). Bu zelliklerin çoğu, marka kullanımının özellikleriyle değil, destinasyon markalamasının uygulandığı bağlamla bağlantılıdır. Genel olarak bu benzersiz özelliklerin çoğu aynı zamanda şehirler ve dolayısıyla şehir markalaşması için de geçerlidir.

Kentsel markanın oluşum sürecini ve etkinliğini belirleyen önemli unsurlar vardır. Braun (2012), bu unsurları hipotezler halinde sıralamıştır:

- şehrin politik liderliği ve diğer karar vericileri arasında kent markalaşmasının yorumlanmasına ilişkin ortak bir çoğunluk görüşü,
- Kent markalaşma hedeflerinin politik önceliklere, programa ve uzun vadeli kent vizyonuna dahil edilmesi,
- şehir markalaşması için tam bir politik sorumluluk,
- Yeterli ve uygun paydaş yönetimi,
- şehir markalaşmanın gerçek ve güvenilir olması,
- Kentteki başarılı markalar ile şirketler, kurumlar, etkinlikler ve insanlar tarafından şehrin ortak markalaştırılması.

Kentsel markalaşma stratejileri, sadece kent imajının tanıtımı ve imajı ile sınırlı olmamakta, aynı zamanda karlarını artırmak isteyen yatırımcıların, üreticilerin, mimarların, inşaat projeleri sahiplerinin de ilgi alanını oluşurmaktadır (Helmy, 2008). Kentsel markalaşmada marka yaratma süreci, medya tarafından yaratılan görüntülere, kentsel projelere ve mimarinin, tarihi binaların ve şehir yaşamının etkinlik ve kültürel aktivitelere bağlı olarak geliştiği görülmektedir. Kentsel markalaşma stratejilerini şekil halinde göstermek gerekirse (Rehan, 2014):

Şekil 1. Markalaşma Stratejileri

Kentsel markalaşma stratejilerinin oluşturulmasında kent yaşamına ait logolar, kent yaşantısına kaynaklık eden sloganlar ve tanıtıcı internet siteleri gibi araçların kullanılması medya tarafından oluşturulan görüntülere kaynaklık etmektedir. Kentsel pazarlama için kentsel projelerin markalaştırılması önemli bir husustur. Bu bağlamda kentin mimari yapısı, bu mimari yapıyı destekleyecek şekilde tarihi binalar, şehrin gezip görülecek mekanları, modern yapıları ve halka hitap edecek parkları, müze ve kütüphane gibi yapıları kentsel markalaşmada projelerin etkisini ortaya koymaktadır. Kent yaşamından örnekler sunmak, kültürel öğelerin tanıtımını gerçekleştirmek, yerel unsurlara dikkati çekmek gibi kültürel aktiviteler kentsel yaşamın markalaştırılmasına önemli katkıları olacaktır. Örneğin, Roma için Aşıklar Çeşmesi, Dubai için Burj El-Arab, New York için Times Meydanı, Paris için Eyfel Kulesi ve İstanbul için Sultanahmet Camii ve Kız Kulesi kentsel markalaşmanın örneklerindedir.

Kentsel markalaşma sürecinde stratejik olarak atılması gereken adımlar bütüncül ve uzun vadeli olmalıdır. Kent imajının ve kentsel sembollerin markalaşması için gerekli stratejiler ve çözümler aşağıdaki tabloda (Zarandi ve diğerleri, 2016) gösterilmiştir.

Tablo 1. Kentsel Sembollerin Markalaşması İçin Gerekli Stratejiler ve Çözümler

Analiz Konuları	Kentsel Markalaşma Stratejileri
Marka Bilinirliği Stratejisi	Markanın kentsel özelliklerinin görselleştirilmesinde ve marka farklılaşmasında diğer kentsel turizm destinasyonlarına göre etkin hatırlama gücünün artırılması.
Markaya Bağlılık Stratejisi	Markayı tekrar ziyaret etmek, rakiplerden daha fazla avantaj, gelişimi güncellemek, başkalarına tavsiye etmek.

Algı Kalitesini Yükseltme Stratejisi	Turistlere hizmet sunumunda çok yönlü tutum, hizmet deneyimi, hizmet kalitesi, kaliteli altyapı oluşturma, temiz çevre, uygun hizmet fiyatı, reklam ve doğru bilgilendirme gibi unsurlar artırılmalıdır.
Marka İmajı Stratejisi	Kültürel cazibe merkezlerinde ve boş zaman için uygun yerlerde ev sahibi imajını geliştirmek.
Bütünleşik Yönetim Stratejisi	Kentsel sembollere uygun pazarlama ve reklam araçlarını entegre etmek için şehir idarecileri ve turizm organizasyonu yöneticilerinin ortak politika oluşturma sürecini bütünleştirmek.
Finansal ve Ekonomik Strateji	Finansal ve ekonomik kaynaklar ile doğal unsurlar ve turistik çekicilikler arasında ilişki kurmak ve birbirleriyle uyumlu olacak şekilde konferanslar düzenlemek, başarılı bir markalaşmaya yol açar.
Uluslararası Pazarlama Stratejisi	Kent sembolünün uygun ve en iyi şekilde markalaşmasını sağlamak için, kent itibarına uygun bir görselleştirme ile ulusal ve uluslararası düzeyde yapılmalıdır.
Uluslararası Pazarlama Stratejisi	Kentin artan kültürel, tarihi, rekreasyonel ve ekonomik kabiliyetleri doğrultusunda yerli ve yabancı yatırımcıların ilgisini çekecek stratejiler benimsenmelidir.

Kentsel markalaşma ile ilgili araştırmalar 1980'li yıllara dayanmış olsa bile son 5 yıl içinde yapılmış olan çalışmalar daha çok kent temelli markalaşma süreci üzerinde durmuştur. Ulusal ve uluslararası alanda son yıllarda çalışmalar yapılmıştır.

Çalışmalarında bir kentin imaj ve itibarının marka değeri üzerine etkisini inceleyen Pektaş ve Karadeniz (2014), ürüne olan sadakat, tekrar satın alma, kentin marka değeri, kentin imajı gibi değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığını Gaziantep ilinin meşhur ürünü olan baklava ile ilişkilendirerek yapmıştır. Bu araştırma ile markaya olan sadakat, şehrin marka üzerinde yarattığı sadakatten daha etkin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Eraydın (2016), çalışmasında Ankara kent örneği üzerinde kentsel markalaşma stratejileri ile üretilen mekânların kentsel bellek içerisindeki yerini anket çalışması ile tartışmaktadır. Araştırma sonucunda yaratılmak istenen marka imgesi ve bununla birlikte yaşanan dönüşümlerin, şehrin artarak biriken kent imgesinden uzak, dışarıdan dikte ettirilen ve kentlilerin belleklerinde yer almayan bir imge olarak kaldığı

ortaya konulmuştur. Bu farklılığın sebebi olarak da marka stratejilerinin kentin tarihi ve kimliğine duyarlı olmamasından kaynaklı bir uyumsuzluk olarak gösterilmiştir.

Çanakale şehrine ait kamu yararlı kentsel markalaşma sürecini inceleyen Tutar ve arkadaşları (2017), şehirde yaşayanlara kent algısı anketi uygulayıp kurumlarla sözlü görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Kent yöneticilerinin ve paydaşlarının markalaşma sürecindeki rolleri üzerine bir örgütlenme şeması önerisi geliştirerek bu stratejinin kamu yararı odaklı kentsel markalaşma üzerinde etkisinin mümkün olabileceğini göstermiştir.

Bilgili (2021), bir taşra kent örneği olarak Sivas ilinin marka potansiyelini betimsel bir çalışma ile değerlendirmiştir. Araştırmada Sivas ilinde yapılan markalaşma çalışmalarının daha çok ekonomik temelli olduğu sonucuna varılmıştır.

Özden ve arkadaşları (2021), bir kentin yerel yönetiminin ve paydaşlarının kentsel markalaşma sürecine olan etkisini kentsel markalaşma stratejileri bakımından ele almıştır. Şehrin görsel imajını marka imajına dönüştürerek kent imajının pazarlamasını çeşitli şekillerde açıklamışlardır.

1980'den 2018'e kadar Scopus platformunda yayımlanan İngilizce yazılmış, 12 adet yer türü ve yayın etkinliği markalaşma araştırmasının analizinin yapıldığı çalışmada (Ma, Schraven, de Bruijne, de Jong, & Lu, 2019), destinasyon yayın etkinliğinin diğer markalaşma kavramlarına kıyasla daha erken ortaya çıktığı ve mekan markalama araştırma alanında en çok yer tuttuğunu gösteriyor. Mekan markalama araştırması çok daha geniş bir kapsama sahiptir ve şehir pazarlaması, şehir markalaşması ve ulusal ve bölgesel markalaşma gibi kavramları kapsar.

Bonakdar ve Audirac (2020), çalışmalarında kent markalaşması ve şehir planlaması arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Şehir markalaşmasının son zamanlarda katılımcı yaklaşımlara yönelmesi, yer markası stratejisinin ana planlaması olarak yeniden düzenlenen planlama süreçlerinin yaygın bir şekilde benimsendiğini ortaya çıkarırken, bu araştırma ve uygulama akışı, şehir planlama teorisi ve etiğinden yalıtılmış ve bağlantısız olmaya devam ediyor.

Kentsel markalaşmanın yabancı turistleri çekmedeki rolünün araştırıldığı çalışmada (Anjomrouz vd., 2021), kütüphane ve saha araştırmaları ile toplanan veriler ve verilerin analizi sonucunda, kentsel markalaşmanın yabancı turistleri bu şehre çekmede önemli bir role sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Crippa ve arkadaşlarının (2022) kentsel markalaşma stratejilerinin kullanımı ile döngüsel ekonomi arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçladıkları çalışmalarında döngüsel ekonomi ile 8 kentsel markalama (sürdürülebilir şehirler, akıllı şehirler, dirençli şehirler, yeşil şehirler, düşük karbonlu şehirler, eko şehirler, kapsayıcı şehirler ve bilgi şehirleri) arasındaki ilişki derinlemesine değerlendirilmiştir. Genel olarak sonuçlar, her şehrin özelliklerine ve stratejisine göre benimsenen çok sayıda kentsel markalaşma eğilimine işaret etmektedir.

1.2. Kentsel Markalaşmada Coğrafi İşaretler

Bir kentin güçlü bir marka haline gelebilmesi için öncelikle o kentte marka olmayı sağlayacak ürünlerin, niteliklerin ve değerlerin bulunması gerekir. Bu doğrultuda kentlerin marka olmasını destekleyecek önemli bazı ürünlerin belirlenmesi ve bu ürünlerin ayırt edici ve etkileyici özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Kent markası, kent insanlarının deneyimini, inançlarını, yaşantılarını, davranışlarını ve şehrin görünüşü de kapsamaktadır (Özdemir & Karaca, 2009). Bu bağlamda kentsel marka ve coğrafi işaretler birbirini tamamlayıcı unsurlardır.

Coğrafi İşaret (Cİ) kavramı, menşe ülke veya bölgesel ya da alt-bölgesel bir coğrafi köken kavramından gelmektedir. Zamanla bazı yerler, bölgeler veya ülkeler yüksek kaliteli ürünler üretmekle anılır hale gelir. Bu bölgelerdeki üreticiler, o coğrafi kökenden gelen belirli ürünler hakkında genelleştirilmiş bir inançlar dizisi olan coğrafi köken imajından yararlanabilirler (Sanjeev & Barone, 2005). Tüketiciler, ürüne özgü bilgiden yoksun oldukları için dışsal bir ipucu olarak coğrafi köken imajını kullanırlar. Japon veya Alman otomobilleri, Fransız kozmetik ve parfümleri, İsviçre saatleri gibi örnekler imajlarını coğrafi kökenden alırlar.

Dünya Ticaret Örgütü'ne göre “Belirgin bir niteliği, şöhreti veya diğer özellikleri açısından kökeninin bulunduğu şehir, bölge ya da ülkeyle özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretler coğrafi işaret olarak adlandırılır”. Gündoğdu (2006) çalışmasında bir ürünün coğrafi işaret olarak nitelendirilebilmesi için şu unsurları taşıması gerektiğini belirtmiştir:

- Belirli bir alan
- Ürünün kendisi
- İsim (İşaret)
- Ürünün ayırt edici özelliğe sahip olması
- Ürünün ayırt edici özellikleriyle-coğrafya arasında bağlantı olması.

Coğrafi işaretli ürünler kaynağını doğa veya insandan alabilir. Tarım ürünlerinin yanında insan eliyle yapılan ürünleri de kapsamaktadır. Bu doğrultuda coğrafi işaretlerin kapsamına doğal ürünler, tarım ürünleri, madenler, el sanatları ve sanayi ürünleri girmektedir (Tuncay, 2009).

Geleneksel ürünlerin coğrafi işaret olarak tescillenmesi konusundaki yasal düzenlemeler 1995 yılında çıkarılan kararname ile başlamıştır. Bu kararname kapsamında coğrafi işaretler, “menşe adı” ve “mahreç işareti” olmak üzere iki şekilde belirlenmiştir. 2017 tarihinde 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile coğrafi işaretlerle ilgili yeni bir döneme geçilerek geleneksel ürün adı türü eklenmiştir. 2023 yılı Ocak ayı itibarıyla ülkemizde tescilli coğrafi işaret sayısı 1281'dir. Bununla birlikte coğrafi işaret başvurusu halen devam eden 676 adet ürün vardır. Coğrafi işaret olarak tescillenmiş ürünlerin %27'si menşe adı iken %72'si mahreç işareti ve %1'e yakın bir kısmı da geleneksel ürün adıdır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023).

Coğrafi İşaret kapsamındaki bu üç koruma tipi ile ilgili farklar ve açıklamalar bir tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Coğrafi İşaret Koruma Türlerine Ait Tanım ve Açıklamalar

Coğrafi İşaret Türü	Tanım ve Açıklamalar
Menşe Adı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş ürünü gösteren işarettir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023). ▪ Sadece ait oldukları coğrafi bölgede üretilebilmektedir; çünkü ürün özelliklerini sadece ait olduğu yöre içinde üretildiği zaman kazanabilmektedir.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Finike Portakalı, Malatya Kayısı, Afyon Kaymağı, Akkuş Şeker Fasulyesi, Arapgir Mor Reyhanı, Pervari Balı gibi çeşitli örnekler verilebilir.
Mahreç İşareti	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bir ürünün, tüm veya esas nitelikleri belirli bir coğrafi alana ait doğal ve beşeri unsurlardan kaynaklanıyorsa bu durumdaki coğrafi işaretlere denir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023) ▪ Belirgin bir niteliğinin (üretim, işleme), en az birinin bu yörede yapılması yeterlidir. ▪ Bozdağ Kestane Şekeri, Siirt Battaniyesi (Hammadde ile başka yerde de üretilebilirler).
Geleneksel Ürün Adı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Menşe adı veya mahreç işareti kapsamına girmeyen, geleneksel olarak en az otuz yıl süreyle kullanıldığı kanıtlanan adlar, geleneksel üretim ve işleme yöntemi veya geleneksel hammadde ve malzemeden üretilmiş olması durumunda geleneksel ürün adı olarak adlandırılır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023). ▪ Ayvalık Tostu, Döner, Ezo Gelin Çorbası, Meyre(Mehir) gibi çeşitli örnekleri vardır.

Coğrafi işaretleme; ürün kalitesinin korunmasına, üreticinin teşvik edilmesine, tüketicinin kararını etkilemede ve kültürel değerlerin korunmasına yardımcı olmaktadır. Yerelliği sürdürüp geliştirebilmek ve ürünü tescilleyip koruma altına almak için coğrafi işaretleme önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafi işaretler ile daha geniş pazarlara ulaşan yerel ürünler, kendi ayırt edici özellikleri dışında, bölgenin de turistik açıdan tanıtımını yapmaktadır (Başaran, 2016).

Kentsel markalaşma sürecinin ve coğrafi işaretlemenin en önemli unsurlarından biri olan turizm, geleneksel ve yöresel ürünlerin dikkat çekmesini sağlayan önemli bir alan olarak kabul edilmektedir. Yerel değerlerin çekiciliğini arttırarak talep edilmesinde önemli rol oynayan coğrafi işaretler, geleneksel ürünlerin ve yerel değerlerin turistlere sunulmasını ve bu ürünlerin korunarak nesilden nesile aktarılmasını sağlamaktadır (Orhan, 2010). Bu bağlamda coğrafi işaretleme, kentin markalaşması ve turizme katkısı ile ilişkilendirilmektedir.

Coğrafi işaretleri konu alan, son yıllarda yapılmış yerli ve yabancı çalışmalar incelendiğinde:

Şahin ve Akova (2019) tarafından Türkiye'nin coğrafi işaret niteliğindeki jeolojik değerlerinin incelendiği çalışmalarında Türkiye'de coğrafi işaret kapsamına alınabilecek doğal taşlar, mineraller ve taş işlemeçiliği ürünlerinden 23 değer ele alınmıştır. Doğal kaynakların aynı zamanda tükenebilir kaynaklar olmasının yaratacağı dezavantaj; orta ve uzun vadede sürdürülebilirliği mümkün olamayacak coğrafi işaret kapsamlı tek ürün grubu olarak gösterilmiştir.

Sarıpek ve Çevik (2020), coğrafi işaretli ürünlerin şehir pazarlamasına etkisini incelemek amacıyla içerik analizi yöntemiyle 81 ilin valilik, kültür ve turizm müdürlüğü, belediye web siteleri incelenerek ürünlerin tesciline dair veriler, görsel öğeler, toplumdaki karşılığı ve turistik önemine dair bilgiler araştırılmıştır.

Çalışmanın bulguları arasında coğrafi işaretli ürünlerin değerinin iyice anlaşılmadığı ve kurumların buna yeteri kadar önem vermediği, bu ürünler konusunda çalışma yapan kurumların da oldukça sınırlı olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Ekici (2021), çalışmasında 1996-2020 yılları arasında ülkemizde coğrafi işaret tescili almış ürünler, bu ürünlerin bölgesel dağılımları, coğrafi işaret farkındalık düzeyi ve TRB1 bölgesindeki (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) coğrafi işaret durumunu ortaya koymuştur. Bulgular doğrultusunda coğrafi işaret farkındalığının mevcut durumu ve bölge ekonomisine katkısı ortaya konarak politika önerileri sunulmuştur.

Doğanlı (2020), coğrafi işaret potansiyelinin önemi üzerinde durarak coğrafi işaretin kırsal turizmin markalaşması üzerine etkisini incelemiş ve önerilerde bulunmuştur. Türkiye'nin endemik bitki ve yerli ürün kapsam çeşitliliğin coğrafi işaret ve markalaşma sayesinde kırsal turizmin gelişimine büyük katkıları olacağı ileri sürülmüştür.

2001-2019 yılları arasında, coğrafi işaret konusunda yayınlanan 43 lisansüstü tezin bibliyometrik analizinde çalışmalarda yoğunlaşılan konular olarak coğrafi işaretler, turizm ile ilişkisi, tüketici algısı, tescilli ürünlerin korunması, bölge ve ülke ekonomisine katkısı, kırsal kalkınmaya etkisi ve gastronomi ilişkisi sıralanmıştır (Köşker, 2020).

Kusumo ve arkadaşları (2022) çalışmalarında coğrafi işaret kavramının bir destinasyonu tanıtmaya yolu olarak kullanımını belirlemeyi amaçlamışlardır. Sonuçlar, yer adlarının kullanımının ürün satışını artırmanın yanı sıra, yerin daha geniş topluluğa tanıtılmasına yardımcı olabileceğini göstermektedir.

Zhang ve arkadaşları (2022), marka ve psikolojik sahiplik noktasında tüketicinin coğrafi işaretli marka tercihinin nedenlerini araştırmışlardır. Tüketicilerin, memleket coğrafi işaretli markaları diğer markalara göre daha yüksek bir satın alma niyetine sahip oldukları bulunmuştur. Yüksek psikolojik sahiplik, marka kökeninin satın alma niyeti üzerindeki etkisini artırırken, düşük psikolojik sahiplik bu etkiyi ortadan kaldırır.

1.3. Siirt İli Coğrafi İşaretler ve Siirt Fıstığının Durumu

Siirt, iklim yapısı ve tarım ürünleri çeşitliliği ile zengin bir yapıya sahiptir. Bu zenginlik kendine has değerlerin ve yöresel ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bir coğrafi işaret olarak bu değerlerin koruma altına alınması önem arz etmektedir. Çalışmanın bu aşamasında Siirt ilindeki coğrafi işaretli ürünler ve Siirt fıstığının yeri araştırılmıştır. Böylelikle hem bu ürünlerin tanıtımı yapılmış hem de koruma altına alınmasının önemine dikkat çekilmiştir.

Siirt iline ait coğrafi işaretli ürünler tablosu (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023) aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3. Siirt İline Ait Coğrafi Ürün Listesi

Coğrafi İşaretli Ürün	Coğrafi İşaret Türü	Tescil Durumu
Siirt Battaniyesi	Mahreç İşareti	Tescilli
Siirt Perde Pilavı	Mahreç İşareti	Tescilli
Pervari Balı	Menşe Adı	Tescilli
Siirt Büryan Kebabı	Mahreç İşareti	Tescilli

Şal Şepik Kumaşı	Mahreç İşareti	Tescilli
Tayfi Üzüümü	Menşe Adı	Başvuru
Siirt Kuru Ekmeği / İğbeys Keek	Mahreç İşareti	Başvuru
Tillo Heriresi	Mahreç İşareti	Başvuru
Siirt Fıstığı	Mahreç İşareti	Başvuru

Tablo 3’te görüldüğü gibi Ocak 2023 tarihi itibarıyla Siirt iline ait tescillenmiş 5 coğrafi işaret ve 4 adet de değerlendirmeyi bekleyen başvuru bulunmaktadır.

Siirt Battaniyesi: Mahreç işareti almış olan bu üründe, tiftik keçisinin tiftiğinin işlenip tezgâhta el ile dokunmasından elde edilir. Tiftiğin kirmanla eğrilip ip haline getirilmesi, yıkanınca renk vermemesi, kokusunun olmaması, tüylerinin dökülmemesi ve el ile dokunması Siirt Battaniyesini ayırt edici kılan özelliklerdendir. 2000’lerden sonra tiftik keçisinin yerini kıl keçisinin alması, pazar sorunu, ham maddesi olan tiftiğin fiyatındaki artıştan kaynaklı olarak gerilemiştir. 2000’li yıllara kadar Siirt’in ihraç edilen tek ürünüdür.

Siirt Perde Pilavı: Siirt iline ait bu yöresel ürün, mahreç işaretli olarak tescillenmiştir. Tavuk ya da keklik eti, pirinç, tereyağı, çam fıstığı, badem, 5 türlü baharat, yumurta ve yoğurttan oluşun bu yemek, fırında yüksek derecede kızarıncaya kadar pişirilir. Ayırt edici özellikleri; pirincin tereyağında kavrulması ve kızartılan parça tavuk, yufka yerleştirilen özel perde pilav tenceresidir.

Pervari Balı: Siirt’in menşe adı işareti almış tek ürünü olan Pervari Balı, yaylalarındaki florada ve dağların eteklerinde bulunan kekik, adaçayı, yonca, üçgül, ballıbaba, geven, sığır dili ve kenger gibi çiçek ve bitkilerde bulunan bal özlerinden, bal arısı tarafından toplanmasından elde edilmektedir. Geleneksel yöntemlerle, hiçbir katkı maddesi kullanılmadan ve karakovan olarak üretilen bu bal, coğrafi yapısına ve bitki örtüsüne bağlı olarak koyu kıvamlı ve aromatik kokulu olması sebebiyle coğrafi işaret almaya hak kazanmıştır.

Siirt Büryan Kebabı: Kuzu etinden yapılmakta olan Büryan Kebabı genellikle sabahın erken saatlerinde tüketilmektedir. Kendisine has pişirme tekniği ile diğer kebab çeşitlerinden ayrılarak mahreç işareti olarak tescillenmiştir. Kuzu veya keçi eti, 3 metre derinliğinde 80 cm. çapında etrafı ateş tuğlasıyla örülmüş kuyuda odun yakılarak oluşan közde, dumansız ortamda kemikli ve kemiksiz olarak pişirilir. Büryanın ısıtılması ise odun yakılan taş fırında yapılır.

Şal Şepik Kumaşı: Yöresel bir kıyafet olarak “şal”, alta giyilen pantolonu, “şepik” ise üste giyilen kıyafeti ifade eder. Kıyafetin imalatında kullanılan kumaş, tamamen keçilerden kırılan ve bol su ile yıkanan tiftikten üretilir. Üretiminde herhangi bir kimyasal madde kullanılmaz ve keçi tiftiği doğal kök boyalar ile renklendirilir. Kışları sıcak ve yazları serin tutma özelliğine sahip bu kumaş yaklaşık bir aylık sürede tamamlanır. Dokunması, boyanması ve tütsülenmesi gibi kendine has yöntemler ile işlenmesi mahreç işareti ile tescillenmiştir.

Siirt Fıstığı Coğrafi İşaret Durumu: Siirt iline ait coğrafi ürün olarak işaretlenmiş 5 adet ürüne karşın Siirt ilini simgeleyen adıyla anılan Siirt Fıstığı coğrafi işaret alamamıştır. Diğer fıstık çeşitlerine göre ayırt edici özellikleri sayesinde 2007 yılında coğrafi işaret almaya hak kazanmıştır. Antep Fıstığı Derneğinin, Siirt Fıstığı tescilinin iptali ile açtığı mahkeme 2008 yılında Gaziantep lehine sonuçlanmıştır. Mahkeme kararıyla Siirt Fıstığının, Antep Fıstığının bir çeşidi olduğu kabul edilmiştir. Siirt ili Valiliğinin

“Siirt fıstığının fiziki, genetik ve kimyasal açıdan Gaziantep fıstığından farklı olması” iddiasıyla açtığı karşı dava neticesinde 13.12.2018 tarihinde Siirt Fıstığının Coğrafi İşaret tescili kesin olarak iptal edilmiştir. Son olarak Siirt İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 16.02.2022 tarihinde Siirt Fıstığının yeniden tescillenmesi için başvuru yapmıştır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023).

1.4. Kentsel Markalaşmada Siirt Fıstığı

Bir şehirde coğrafi işaret tescili olarak markalaşan değerlerin ve yöresel ürünlerin turizme katkı sağlayacak bir unsur olarak pazarlanması, o kenti turizm sektöründe dikkat çekici destinasyon merkezleri konumuna getirmekte ve alternatif turizm imkanlarına olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda, coğrafi işarete sahip olan ürünler, bölgesel gelişim ile bağlantı sağlanarak turizm sektörüne de sürdürülebilir ve geliştirilebilir bir boyut kazandırmaktadır (Toprak & Oğuz, 2017). Bölgesel turizmin canlanması ve gelişmesi amacıyla coğrafi işaretli ürünler için özel pazarlama stratejileri geliştirilerek, gerekli tanıtım ve reklamlarının yapılarak ulusal ve uluslararası düzeyde bilinirliğinin artırılması sağlanabilir (Ceylan, 2020). Ülkenin çeşitli turizm bölgelerinde coğrafi işaretli ürünlerin tanıtım festivalleri ile kent pazarlaması yapılarak düzenlenebilecek şenlik, eğlence vb. etkinliklerle daha çok turistlerin bölgeye gelmesi sağlanabilir.

14-16 Ekim 2022 tarihinde ilk defa düzenlenen Siirt Fıstık Festivali ile Siirt yöresel ve coğrafi işaretli ürünleri ülkenin diğer şehirlerinden gelen katılımcılara tanıtılmıştır. Siirt Fıstığının festival açısından önemini Siirt Valisi şu şekilde ifade etmiştir: “Siirt ekonomisinin can damarı olarak gördüğümüz Siirt Fıstığı, kent ekonomisine çok önemli bir katma değer sağlamaktadır. Siirt Fıstığı, 350 bin dekarı aşan araziyle fıstık üretiminde Türkiye’de üçüncü sırada yer almaktadır. Kentin sembol ve marka ürünü olan Siirt Fıstığını Türkiye’ye ve dünyaya tanıtmak amacıyla 14-15-16 Ekim tarihleri arasında düzenlenecek festivalde bir dizi etkinliğin yer alacağını buradan duyuruyorum” (Siirt Valiliği, 2022). Kentin idari amiri tarafından Siirt ekonomisinin can damarı, kentin sembol ve marka ürünü olarak Siirt Fıstığı gösterilmiştir. Festivalde ayrıca Siirt’in turistik önemine dikkat çekecek nitelikte tarihi akabe yolunda doğa yürüyüşü, Türkiye’nin en yüksek köprüsü olan Beğendik Köprüsünde Bungee Jumping etkinliği, Demokrasi Meydanında Off Road sergisi ve araç turu, Çemikari yaylasında Pervari Balı hasadı etkinlikleri düzenlenmiştir (Siirt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022).

2001 yılında başlayan Fıstıkçılığı Geliştirme Projesi ile arazilere fıstık ağacı dikimleri için devlet desteği sağlanmıştır (Siirt Valiliği, 2015). Siirt ilinde yıllık 300 bin ton olarak üretilen fıstığın, 2023 yılında 400 bin tona çıkarılması hedeflenmiştir (Demirhan, 2019). Bugün artık şehrin adıyla anılan Siirt fıstığı hem ilin hem de bölgenin en önemli ekonomik gücü olmaktadır. Bölge insanı arasında “pırlanta”, “altın” gibi benzetmeler yapılan fıstık bugün birçok üreticinin ilk tercihi oldu. Artan üretim ile birlikte Siirt fıstığı, 2018 yılı itibarıyla ilin ekonomisine 1 milyar TL katkı sağladı (Demirhan, 2019).

Siirt Fıstığının taze, tuzlanmış ve kavrulmuş formlarda tüketimi mevcut olmakla birlikte sağlıklı tüketim şeklinin çığ olduğu belirtilmektedir. İçerisinde Linoleik asit (Omega 6), Linolenik asit (Omega 3) ve Oleik asit (Omega 9) açısından çok zengin olduğu, günlük 30 gr fıstık tüketiminin vücudun magnezyum, bakır, fosfor, mangan ve B vitaminleri ihtiyacını günlük olarak karşılayacağı dile getirilmektedir (Şen, 2019). Günlük kavrulmuş Siirt fıstığı yenilmesi halinde kötü kolesterolü düşürdüğü, diyabete karşı koruyucu etki yaptığı, zengin demir, B vitamini ve kalsiyum içeriği nedeniyle Siirt Fıstığının kansızlık hastalığını önlediği, kilo aldırmadığı ve yüksek antioksidan içeriği nedeniyle bazı kanser türlerini engellemede başarılı olduğu tespit edilmiştir (Siirt Valiliği, 2023).

Şekil 2. Siirt Fıstığı Taze Hali

Şekil 3. Siirt Fıstığı Tuzlanmış ve Kavrulmuş Hali

24-27 Mart 2022 tarihinde Diyarbakır Valiliği ev sahipliğinde düzenlenen 1. Mezopotamya Turizm ve Gastronomi Fuarında Siirt'in tescilli ürünlerinin yanı sıra Siirt fıstığı ve diğer yöresel ürünleri çok fazla rağbet görmüştür (Siirt Valiliği, 2023). Coğrafi işaretlerin bölgenin ve yerel ürünlerin bilinirliğinin artırılmasında, yerel değerlerin turistik bir ürün olarak pazarlanmasında ve bölgesel ekonomiye katkı sağlanmasında önemli bir araç (Ceylan, 2020) olduğu festival, fuar ve şenlikler yoluyla gerçekleştirilen etkinliklerde görülmektedir.

Avrupa'nın önde gelen şef ve gurmelerinden oluşan, Belçika merkezli Uluslararası Tat Enstitüsü'nce 2021 yılında Brüksel'de düzenlenen tat değerlendirmesi sonucunda Siirt Fıstığı, "Üstün Lezzet Ödülüne" layık görülmüştür (International Taste Institute, 2023). Her yıl düzenlenen bu etkinlikte, dünya çapında, tüketicilere sunulan gıda ve içecek ürünlerinin tat performansları değerlendirilmektedir. Tadı ve görünümüyle aranan bir fıstık çeşidi olan Siirt Fıstığının coğrafi işaret alamamış olmasına karşın Siirt Valiliği (2023), Siirt Fıstığının uluslararası ödül kazanmış olması, kentin yurtiçi ve yurt dışında tanıtımı açısından önemli olduğunu belirterek, Siirt Fıstığının kalitesinin dünya çapında alınan bu ödülle bir kez daha tescillendiğini ifade etmiştir.

Siirt Fıstığının işlenip yurt içinde ve yurt dışında satışının daha kolay gerçekleşebilmesi için Avrupa Birliğinin (AB) desteğiyle 2017 yılında Siirt Entegre Fıstık İşleme Tesisi kurulmuştur. Siirt Fıstığını markalaştırmak için Fistalora, Anadolce ve Siirt'ten markalarıyla paketlenerek yurt içinde ve yurt dışındaki marketlerde yerini almıştır (Çelik, 2022).

Antep Fıstığı ve bir alt çeşidi olarak kabul edilen Siirt Fıstığı arasında farklılıklar vardır. Siirt fıstığı, Antep fıstığına göre daha iri ve olgundur. Antep fıstığı ise Siirt fıstığına göre daha küçük ve silindirik şekline daha çok benzemektedir. Ayrıca Siirt fıstığının rengi, Antep fıstığına göre biraz daha açıktır ve yağ oranı daha düşüktür (Fistalora, 2023). Antep Fıstığı, pazarlama stratejisi olarak online ticaret platformlarını, dijital reklamları, Magnum gibi bilinen markaların içindekiler ve içerik pazarlamasını, E-mail pazarlaması gibi pazarlama stratejilerinin çoğu unsurundan yararlanmaktadır (Antep Fıstığı Marka ve Pazarlama Stratejisi, 2020). Siirt Fıstığı için marka bilinci ve stratejisinin oluşmamış olması, ham madde tedarikçisi olmasına rağmen üzerine katma değer ve marka konulmadığı, üretim odaklı bir yapıya sahip olmasına rağmen daha çok tüketici ve pazarlama odaklı stratejiler geliştirmesi gerektiği Uluslararası Siirt Fıstığı Çalıştayı sonuç raporunda belirtilmiştir (Çelik M., 2019).

Şekil 4. Siirt Fıstığı

Şekil 5. Antep Fıstığı

SONUÇ VE ÖNERİLER

Coğrafi işaretleme, ürün kalitesinin korunup markalaşmasında, üreticinin korunup teşvik edilmesinde, tüketicinin kararını etkilemede ve kültürel değerlerin korunmasına yardımcı olmaktadır. Siirt iline ait coğrafi ürünlerin tanıtımı ne kadar güçlü olursa kentsel markalaşması gelişir ve turist çekme kabiliyeti artar. Toprak ve Oğuz (2017) Siirt'i ziyarete gelen turistler ile yaptıkları çalışmada yerel ürünler için Siirt'i ziyaret edenlerin çoğunun bu ürünleri bildikleri için geldiklerini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada; kentsel markalaşma süreci ve önemine, coğrafi işaret olarak tescillenmenin markalaşma ve tanıtım üzerindeki etkisine değinilmiştir. Siirt iline ait coğrafi işaretlerin durumu ve Siirt fıstığının halen coğrafi işaret alamamış olması, bir coğrafi işaret olarak tescillenememiş olmasına rağmen Siirt Fıstığının gerek yerel festival ve çalıştaylarda gerekse de uluslararası yarışma ve etkinliklerde bir coğrafi işareten daha fazla ilgiyi gördüğü medyaya ve internet sitelerine yansıyan haberlerden ortaya konulmuştur.

Türkiye'de fıstık denildiğinde ilk olarak Antep fıstığı akla gelmektedir. Bunun en önemli nedeni Antep fıstığının reklamı çok iyi yapılmışken Siirt fıstığının tanıtım ve reklamının gerektiği kadar yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim 2019 yılında yapılan Uluslararası Siirt Fıstık Çalıştayı sonuç raporunda bu husus vurgulanmıştır (Çelik M. , 2019).

Şehirlerin cazibe merkezi haline dönüşmesi kentsel markalaşmanın önemi üzerinden vurgulanmıştır. Markalaşmanın ve coğrafi işaret olarak tescillenmenin kentin gelişimi ve turizm sektörü üzerindeki olumlu etkisini, Siirt ilinin karar verici konumundaki resmi kurum ve temsilcileri ile yaptığı görüşmede ortaya koyan Ceylan (2020), çalışmaya katılan tüm paydaşların bu ortak fikir altında birleştiğini dile getirmiştir.

Siirt Fıstığı ve diğer coğrafi işaretlerin kent imajını artırma ve bölgesel gelişimi sağlama konusunda etkili olabilmesi için bazı öneriler sunulmuştur:

- Coğrafi işaretli ürünlerin turizme olan katkısı dikkate alındığında turizmin gelişimini etkileyen altyapı sorunları, hijyen ve temizlik sorunları giderilmelidir. Konaklama tesislerinde coğrafi işaretli ve yöresel yemekleri tercih edilmelidir.
- Siirt'i ziyaret eden insanların coğrafi işaretli ürünleri hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadıklarından yola çıkarak bilgilendirmeler yapılmalı.

- Yerel ürünlerin tanıtımını sağlayacak festivaller, şenlikler ve organizasyonlar düzenlenmeli, farkındalık yaratılmalıdır.
- Coğrafi işaretli ürünlerin sayısı artırılmalıdır. Coğrafi işaret almaya değer potansiyele sahip Cefan kavunu, bittim sabunu, Kitel ve yöresel peynir ürünleri vardır.
- Siirt Fıstığının coğrafi işaret alması için gerekli özen gösterilmeli ve girişimlerde bulunulmalıdır. Antep fıstığı ile arasındaki farklara dikkat çekilmelidir.
- Siirt iline ait resmi kurum ve kuruluşları da içine alacak şekilde paydaşlar, kentin markalaşması ve marka değerlerini üzerinde işbirliği içinde olmalıdır. Ünlü şef ve gurmeler davet edilerek basın ve sosyal medya yoluyla ürün tanıtımlarına önem verilmelidir.
- Siirt'in inanç ve doğa turizmine ait değerler, coğrafi işaretli ürünler ile bağdaştırılarak kültürel ve yerel değerler olarak tanıtımı yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Anjomrouz, E., Dehyadegari, S., Hosseini, K., & Anjomrouz, H. (2021). The role of urban branding to attract foreign tourists. *Independent Journal of Management & Production*, 1(12), 310-328.
- Antep Fıstığı Marka ve Pazarlama Stratejisi (2020). Gaziantep: Nizip Ticaret Borsası. "https://www.niziptb.org.tr/ntb/dosyalar/d261b4a8-2520-4888-ad8c-556696fdca6e.PDF" adresinden alındı.
- Balakrishnan, M. S. (2009). Strategic branding of destinations: A framework. *European Journal of Marketing*, 611-629.
- Başaran, D. (2016). *Kırsal Kalkınmada Coğrafi İşaretlerin Etkisi: Gaziantep ve Siirt İlleri Örneği*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Bilgili, F. F. (2021). Taşra Kentlerinin Markalaşarak Kalkınma Umudu Sivas Örneği Üzerinden Bir İnceleme. *Kent Akademisi Dergisi*, 214-229.
- Bonakdar, A., & Audirac, I. (2020). City Branding and the Link to Urban Planning: Theories, Practices, and Challenges. *Journal of Planning Literature*, 2(35), 147-160.
- Braun, E. (2012). Putting city branding into practice. *Journal of Brand Management*, 257-267.
- Ceylan, Y. (2020). Coğrafi İşaretli Ürünlerin Bölgesel Turizmin Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi: Siirt İli Örneği. *Journal of humanities and tourism research*, 59-75.
- Crippa, J., Silva, M. G., Ribeiro, N. D., & Ruschel, R. (2022). Urban branding and circular economy: a bibliometric analysis. *Environment, Development and Sustainability*, 1-28.
- Çelik, M. (2019). *Uluslararası Siirt Fıstık Çalıştayı*. Siirt: Siirt Üniversitesi Ziraat Fakültesi.
- Çelik, S. (2022, Kasım 3). "Kentin Marka Ürünü Siirt Fıstığı" Hak Ettiği Değere Ulaşacaktır. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/devletin-destegiyle-kurulan-tesiste-2-bin-ton-siirt-fistigi-isleniyor/2728395#> adresinden alındı
- Demirhan, E. (2019). *Uluslararası Siirt Fıstık Çalıştayı*. Siirt: Siirt Üniversitesi Ziraat Fakültesi.
- Doğanlı, B. (2020). Coğrafi İşaret, Markalaşma Ve Kırsal Turizm İlişkileri. *Journal of Human and Social Sciences*, 525-541.

- Ekici, F. G. (2021). Türkiye'de Coğrafi İşaret Kavramı ve TRB1 Bölgesi İncelemesi. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 159-176.
- Eraydın, Z. (2016). Kentsel Markalaşma Stratejilerinin Kent Belleği ve Kent İmgesi Üzerine Etkileri: Ankara Örneği. *Kent Araştırmaları Dergisi*, 830-855.
- Fistalora. (2023, Ocak). Antep Fıstığı ile Siirt Fıstığı Arasındaki Fark Nedir?: [https://www.fistalora.com.tr/antep-fistigi-ile-siirt-fistigi-arasindaki-fark-nedir](https://www.fistalora.com.tr/antep-fistigi-ile-siirt-fistigi-arasindaki-fark-nedir?) adresinden alındı
- Fistalora. (2023, Ocak). <https://www.fistalora.com.tr/hakkimizda> adresinden alındı
- Gök, A. (2016). Kent Markalaşmasında Gastronominin Etkisi: Malatya Üzerine Bir Değerlendirme. *I. Uluslararası İletişim ve Yönetim Bilimleri Kongresi*, (s. 1187-1203). Malatya.
- Görkemli, H. N. (2012). Kent İmajı ve Markalaşan Kentler. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 141-155.
- Gündoğdu, G. (2006). Türk Hukukunda Coğrafi İşaret Kavramı ve Korunması. *İÜHFİM*, 213-238.
- Hankinson, G. (2001). Location branding: A study of the branding practices of 12 English cities. *Journal of Brand Management*, 127-142.
- Helmy, M. (2008). Urban Branding Strategies and The Emerging Arab Cityscape: The Image of the Gulf City. *Stadtebau Institut Universitat Stuttgart*, 9-18.
- Ilıcalı, G. (2007). *Yöresel Ürünlerin Korunmasının Temeli Sınai Mülkiyet Hakları*. Türk Patent Enstitüsü.
- International Taste Institute*. (2023, Ocak). Uluslararası Tat Enstitüsü Web Sitesi: <https://www.taste-institute.com/tr/awarded-products/product-details/9021709> adresinden alındı
- Köşker, H. (2020). Coğrafi İşaret Konusunda Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 775-787.
- Kusumo, E., Lemy, D., Pramezwarı, A., Sebayang, M., & Udampo, J. (2022). Geographical Indication Brand as Promotion of Destination (Study of Sambal Hıyung). *Hospitour: Journal of Hospitality & Tourism Innovation*, 6(2), 78-82.
- Ma, W., Schraven, D., de Bruijne, M., de Jong, M., & Lu, H. (2019). Tracing the Origins of Place Branding Research: A Bibliometric Study of Concepts in Use (1980–2018). *Sustainability*, 2999.
- Orhan, A. (2010). Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde “Coğrafi İşaretlerin” Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 240-256.
- Özdemir, Ş., & Karaca, Y. (2009). Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 113-134.
- Özden, M., Kantar, G., & Çınar, S. (2021). Kentsel Markalaşma Sürecinde Yerel Yönetimlerin Önemi. *Journal of Yasar University*, 1005-1021.
- Pektaş, G. Ö., & Karadeniz, M. (2014). Kent İmajının Marka Değeri Üzerine Etkisi: Gaziantep ve Baklava Örneği. *19. Ulusal Pazarlama Kongresi*, (s. 543-553). Gaziantep.
- Rehan, M. (2014, 10 2). Urban Branding As An Effective Sustainability Tool In Urban Development. *HBRC Journal*, 222-230.

- Sanjeev, A., & Barone, M. J. (2005, Ocak). *Emerging Issues for Geographical Indication Branding Strategies*. Iowa: Midwest Agribusiness Trade Research and Information Center.
- Sarıipek, S., & Çevik, S. (2020). Oraların Nesi Meşhur: Şehir Pazarlamasında Coğrafi İşaret Tescilli Ürünler. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(32), 4907-4938.
- Siirt Fıstığı'na Uluslararası Üstün Lezzet Ödülü. (2023, Ocak). Siirt Valiliği Web Sitesi: <http://www.siirt.gov.tr/siirt-fistigina-uluslararası-üstün-lezzet-odulu> adresinden alındı
- Siirt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022, Ekim). <https://siirt.ktb.gov.tr/TR-330794/siirtte-39fistik-festivali39-basladi.html> adresinden alındı
- Siirt Valiliği . (2023, Ocak). Siirt Valiliği Web Sitesi: <http://www.siirt.gov.tr/siirt-fistigi> adresinden alındı
- Siirt Valiliği. (2015, Ekim). <http://www.siirt.gov.tr/fistikta-bolgenin-parlayan-yildizi-siirt> adresinden alındı
- Siirt Valiliği. (2022, Ekim). <http://www.siirt.gov.tr/14-16-ekim-tarihleri-arasinda-siirt-fistik-festivali-duzenleniyor> adresinden alındı
- Siirt Valiliği. (2023, Ocak). Siirt Valiliği Web Sitesi: <http://www.siirt.gov.tr/mezopotamya-fuarinda-siirt-ruzgri-esti> adresinden alındı
- Şahin, G., & Balcı Akova, S. (2019). Türkiye'nin Coğrafi İşaret Niteliğindeki Jeolojik Değerleri. *Asia Minor Studies*, 2(7), 335-354.
- Şen, S. M. (2019). *Uluslararası Siirt Fıstık Çalıştayı*. Siirt: Siirt Üniversitesi Ziraat Fakültesi.
- Tayebi, S. (2006). How to Design the Brand of the Contemporary City. *City Branding*.
- Toprak, L., & Oğuz, Z. (2017). Coğrafi İşaretler ve Siirt İli Örneği. 18. *Ulusal Turizm Kongresi*, (s. 18-28). Mardin.
- Tuncay, M. (2009). *Coğrafi İşaretlerin Korunması*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Tutar, Ö., Bal, E., Dalgakıran Erdoğan, A., Karataş Ünverdi, N., & Ecemiş Kılıç, S. (2017). Kamu Yararı Odaklı Kentsel Markalaşma Süreci: Çanakkale Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 35-53.
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2023). <https://ci.turkpatent.gov.tr/anasayfa> adresinden alındı
- Zarandi, H. M., Hassani, A., & Aminian, N. (2016). Effective Factors on Urban Brand and Their Prioritization from Perspective of International Tourists (Case Study: Tehran's Milad Tower). *The Scientific-Research Quarterly Journal of Urban Economics and Management*, 117-136.
- Zhang, G., Wang, C., Liu, J., & Zhou, L. (2022). Why do consumers prefer a hometown geographical indication brand? Exploring the role of consumer identification with the brand and psychological ownership. *International Journal of Consumer Studies*, 47(1), 74-85.

Danışanı Bütüncül Değerlendirme Sürecinde Soru Sorma Becerisi: Bir Gözden Geçirme Çalışması

Metin ÇELİK¹

Mehmet Cahit MARANGOZ²

Özet

Danışanı bütüncül değerlendirme sürecinde, psikolojik danışmanın sahip olması gereken birçok beceri bulunmaktadır. Bu becerilerinin en önemlilerinden biri de bütüncül değerlendirme görüşmelerinde yoğun olarak kullanılan soru sorma becerisidir. Soru sorma becerisi kullanılarak danışan, danışanın danışma sürecine getirdiği problem ve danışanın içerisinde bulunduğu sistem anlaşılmaya çalışılır. Bunun yapılabilmesi için de bütüncül değerlendirmeyi gerçekleştiren psikolojik danışmanın sorularını etkili, etik açıdan uygun ve doğru bir şekilde sorması gerekmektedir. Ayrıca sorular etkili ve doğru bir şekilde sorulduğunda terapötik ilişkiye olumlu etki eder ve danışanın direnci azalır. Bundan dolayı bu derleme makalesinde amaç, bütüncül değerlendirme sürecinde etkili soru sorabilmenin önemini vurgulamak, kullanılacak soru türlerine ve soru sorma becerisi kullanırken dikkat edilmesi gereken noktalarla dair genel bir çerçeveye sunmaktır.

Başvuru Tarihi

10 Temmuz 2024

Onay Tarihi

18 Temmuz 2024

Anahtar Kelimeler:

*İlk görüşme,
Soru sorma,
Bütüncül Değerlendirme*

Makale Türü:

Derleme Makalesi

Önerilen Atıf:

Çelik, M. ve Marangoz, M.C. (2024). Danışanı Bütüncül Değerlendirme Sürecinde Soru Sorma Becerisi: Bir Gözden Geçirme Çalışması, *Siirt Sosyal Araştırmalar Dergisi*,3(1), 59-74.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Siirt, Türkiye, metincelik@siirt.edu.tr

² <https://orcid.org/0000-0001-5739-1522>

²Psikolojik Danışman, MEB, Osman Demir Ortaokulu, Siirt, Türkiye, cahitgs@gmail.com

² <https://orcid.org/0000-0003-0850-225>

The Skill of Asking Questions in the Process of Holistic Assessment of the Client: A Review Study

Metin ÇELİK¹

Mehmet Cahit MARANGOZ²

Abstract

In the process of holistic assessment of the client, there are many skills that the counselor should possess. One of the most important of these skills is the skill of asking questions, which is used extensively in holistic assessment interviews. By using the skill of asking questions, the client, the problem the client brings to the counseling process, and the system the client is in is tried to be understood. To do this, the counselor conducting the holistic assessment must ask questions in an effective, ethically appropriate, and correct manner. In addition, when the questions are asked effectively and correctly, they have a positive effect on the therapeutic relationship and the client's resistance decreases. Therefore, this review article aims to emphasize the importance of asking effective questions in the holistic assessment process and to provide a general framework on the types of questions that can be used and the points to be considered when using questioning skills.

Submitted

10 July 2024

Accepted

18 July 2024

Keywords:

*First interview,
Asking Questions,
Holistic assessment*

Article type:

Review Article.

Suggested Citation:

Çelik, M. ve Marangoz, M.C. (2024). The Skill of Asking Questions in the Process of Holistic Assessment of the Client: A Review Study, *Siirt Social Researches Journal*, 3(1), 59-74.

¹ Assistant Professor, Siirt University, Faculty of Sciences and Letters, Department of Psychology, Siirt, Türkiye, metincelik@siirt.edu.tr

¹ <https://orcid.org/0000-0001-5739-1522>

² Psychological Counselor, Ministry of National Education, Osman Demir Secondary School, Siirt, Türkiye cahitgs@gmail.com

² <https://orcid.org/0000-0003-0850-225>

GİRİŞ

“Kazma olmadan kuyu kazmayı veya çekiç olmadan ev inşa etmeyi düşünün. Çoğu görüşmeci için uygun soruları kullanmadan bir görüşme yapmak benzer bir soruna yol açar: Görüşmenin en temel aracını kullanmadan, görevi tamamlamanız nasıl beklenebilir ki?” John Sommers- Flanagan ve Rita Sommers-Flanagan

Bütüncül değerlendirme, ilk görüşme veya görüşmelerde ruh sağlığı uzmanının sahip olduğu çeşitli becerileri kullanarak danışandan kapsamlı bilgi aldığı (yaşamlarına, problemlerine ve alınması gereken diğer başlıklara) ve bu bilgileri aldıktan sonra probleme neden olan dinamik, davranışsal, sosyokültürel ve biyolojik faktörleri belirlediği kapsamlı değerlendirmedir (Çelik, 2023, s.11). Bütüncül değerlendirme yapılırken psikolojik danışmanın birçok beceriye sahip olması gerekmektedir. Örneğin bütüncül değerlendirme sürecinin kalbi olan empati ve yakınlık olan soru sorma becerilerini kullanmadan bütüncül değerlendirme sürecini yönetmek pek mümkün olmayabilir. Çünkü danışanı, yaşadığı sistemi ve danışma sürecine getirdiği problemi anlamak etkili ve doğru soru sormadan geçer. Nitekim Özakkaş’a (2015) göre danışana yüzden fazla soru sorulur. Kuramsal yönelim de soru sorma becerisinin kullanımını etkilemektedir. Strupp (1958) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ilk görüşme özelinde psikoanalitik ve insancıl kuramı benimseyen terapistler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Danışan merkezli kuramı benimseyen terapistler, daha çok duyguların yansımaları tekniğini ve psikoanalitik kuramı benimseyenler ise daha çok keşfedici soruları kullanmaktadır. Ancak söz konusu kapsamlı değerlendirme veya bütüncül değerlendirme ise görüşmecinin soru sormaması düşünülemezdir.

Soru sorma, bütüncül değerlendirme görüşmelerini gerçekleştiren psikolojik danışmanın sahip olması gereken önemli becerilerden biridir. Soru sormak, soru sormaktan fazlasıdır. Etkili ve doğru soru seçilmediğinde veya sorulmadığında aradığımız şeyi bulamayabiliriz. Tabi ki bunun için önce aradığımız şeyin yani bilginin ne olduğunu zihnimizde netleştirmemiz gerekir. Bazen sorduğumuz soru aslında çalışacağımız veya üzerinde durduğumuz konuyla ilgili bilgi düzeyimizi de açığa çıkarır. Örneğin danışanın yaygın anksiyetesi olduğunu anlarız ancak yaygın anksiyete dair tam olarak bilgi sahibi değilsek doğru soruları soramayız. Soru sormak danışana bana kendi dünyanın kapılarını aç demektir. Bundan dolayı soru sorarken birçok noktaya dikkat etmek gerekir. Saygı ve güven vererek sorularımızı sormak önemlidir. Yani danışan sorduğumuz sorular karşısında kendini sorgulanmış, dışlanmış ve sınava alınmış gibi hissetmemelidir. Bazen ruh sağlığı uzmanları soru sorarken kültürel faktörleri göz ardı edebilmektedir. Bu terapötik ilişkiye de zarar verebilir. Örneğin görüşmeler boyunca dindar biri olduğunun altını çizen birine alkol kullanıp kullanmadığını sormak. Bundan dolayı sürecin satır araları iyi takip edilmelidir. Danışan anlaşılmadığını düşünebilir. Psikolojik danışmanlar, soru sorarken toplumsal cinsiyet rollerine dair algılarını da göz önüne almalıdır. Soru sorarken dikkat edilmesi gereken noktalar kadar sorunun neden sorulduğu ile ilgili de farkındalık sahibi olmak gerekir (Çelik ve Yıldırım, 2024).

Soru sormanın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bundan dolayı esnek görüşmeci araçları olarak kabul edilirler. Danışanın daha çok konuşmasını istemek veya sınırlamak terapötik ilişkiyi kolaylaştırmak, ilgi veya ilgisizlik göstermek, danışan hakkında gerekli alanlarda bilgi toplamak, bakış açısını görmezden gelmek için sorular kullanılır (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021). Bazen de sorular, danışanın belli bir konuya odaklanması, iç görüşünü artırması ve farkındalık oluşturması için kullanılır

(Oras, 2018). Bu nedenler çoğaltılabilir. Örneğin danışanın amaçlarını belirlemek, problemini kapsamlı bir şekilde ele alabilmek, içerisinde bulunduğu sistemi tanımak, kendilik ve nesne tasarımları ve yaşamına dair önemli olayları hakkında bilgi sahibi olmak için soru önemli bir araçtır. Özetle çeşitli nedenlerle soru sorulmaktadır ve soru sorulurken birçok noktaya dikkat etmek gerekmektedir. Bu yapılmadığında problem hakkında kapsamlı bilgi toplamak, ilk terapötik ilişkiyi kurmak, bilgi toplamak ve gerektiğinde danışanı refere etmek gibi bütüncül değerlendirmenin amacı olan noktalarda (Çelik, 2023), başarıya ulaşmak pek mümkün olmamaktadır. Yıldırım'a (2010) göre de bütüncül bir değerlendirmenin olması ve danışanın tüm sorulara cevap vermesi, danışanın direncini zayıflatacak ve sürecin daha hızlı bir şekilde ilerlemesini sağlayacaktır. Bu da psikolojik danışma oturumuna geçiş sürecinde avantaj sağlamaktadır. Bundan dolayı bütüncül değerlendirme yaparken önemli becerilerden birinin etkili soru sormak olduğunu söylenebilir. Nitekim literatür incelendiğinde ilk görüşmelerde en önemli becerilerden birinin soru sorma becerisi olduğu görülmektedir (Kaya ve Yıldırım, 2022; Morrison, 2019; Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021). Bu becerinin önemi yapılan araştırmalara da yansımıştır. Nitekim yapılan bazı çalışmalarda psikolojik danışman adaylarının soru sorma becerisinin etkililiği farklı eğitim modelleri kullanılarak artırılmaya çalışılmıştır (Meydan, 2015; Yaka, 2013). Yapılan bazı çalışmalarda ise psikolojik danışman adaylarının soru sormada zorlandıkları sonucuna ulaşılmıştır (Aladağ ve ark., 2014; Emül ve Öz Soysal, 2021). Bazı araştırmalarda da bütüncül değerlendirme yaparken soru sorma becerisinin etkili kullanmanın önemi üzerinde durulmuştur (Kaya ve Yıldırım, 2022). Ayrıca birçok kaynaktan soru sorma becerisi temel psikolojik danışma becerisi olarak görülmektedir (Voltan-Acar, 2015). Bu açıdan bakıldığında psikolojik danışmanlar, hangi tip soruların olduğunu ve soru sorarken nelere dikkat edilmesi gerektiğini bilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı bu derleme makalesinde amaç, bütüncül değerlendirme sürecinde etkili soru sorabilmenin önemini vurgulamak, kullanılabilecek soru türlerine ve soru sorma becerisi kullanırken dikkat edilmesi gereken noktalarla dair genel bir çerçeveye sunmaktır.

SORU SORULURKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

Sorular, doğası gereği kontrol edicidir. Soruyu soran kişi gücü elinde bulundurur ve oturumun gideceği yönü belirler. Bu yüzden bu gücü elinde bulunduran psikolojik danışman çok dikkatli olmalı (Chen ve Giblin, 2021), adeta ne şiş yansın ne kebab mantığıyla hareket etmelidir. Bir cambazın işini yaptığı gibi hassas olmalıdır. Bu yapılmadığında danışanlar süreçten kopabilir, kendini yargılanmış veya sorguya çekilmiş hissedebilir. Örneğin ilerleyen dakikalarda sormanız gereken bir soruyu görüşmenin başlarında sormanız danışanın egosunu dağıtabilir. Bu durumu toparlamanız çok zor olabilir. Bazı soruların cevabını vermek daha basittir. Bazı sorular ise hassas veya özel konularla ilgilidir. Bu konularla ilgili uygun zamanda soru sormadığımızda henüz güven oluşmadığından danışanın cevap vermesi veya doğru cevap vermesi zor olabilir. Bu da bütüncül değerlendirme görüşmelerinin amacına ulaşmasını engeller. Bu örnekler çoğaltılabilir. Burada aktarılmaya çalışılan şey, soru sorarken birçok noktaya dikkat edilmesi gerektiğidir. İlk görüşmede daha çok soru odaklı giderken bunu psikolojik danışma oturumlarında yapmak süreci sorgu odasına çevirebilir (Çelik ve Yıldırım, 2024). Yapılan bir araştırmada, bazı danışanlar ilk görüşmede soru sormayı sinir bozucu ve tehlikeli bulurken ve bazı danışanlar ise kendini açmanın, farklı düşünmenin, başlamanın, tartışmanın şekillenmesinin ve derinlemesine düşünmeyi sağlamanın aracı olarak görmektedir. (Hartzell ve diğerleri, 2009). Bazı danışanlarda danışman sorularla kontrolü ele geçirdiği için rahatlama hissi oluşur. Anlatmak istedikleri şeyleri aktarmanın bir yoludur. Soru tam tersi bir şekilde danışmanın merakını ön plana aldığı için danışan kendi bakış açısının önemsiz olduğunu düşünebilir. Ancak danışman duyarlı sorular sorarak bu riski azaltabilir (Sommers-Flanagan ve

Sommers-Flanagan, 2021). Bundan dolayı soru sorma gücünü elinde bulunduran danışmana çok iş düşmektedir. Soru sorarken birçok noktaya dikkat etmek gerekir. Aşağıda psikolojik danışmanların soru sorma becerisini kullanırken dikkat etmesi gereken noktalara değinilmiştir:

- 1. Soruları, olumsuz olarak ifade etmeden sormak gerekir** (Morrison, 2019). “Kardeşleriniz sizinle geçinemiyor mu”? “Yerine kardeşlerinizle aranız nasıl?” sorusunu tercih etmek daha doğru olur. Soruları nötr sormak gerekir. (Çelik ve Yıldırım, 2024).
- 2. İkili (daha kötüsü çoklu) sorular sormaktan kaçının.** İkili sorular kafa karıştırıcıdır. Ruh sağlığı uzmanı farkına varmadan, danışan eksik cevap verebilir (Morrison, 2019). Örneğin, “Anne babanızla aranız nasıl?”, “Bu olay iş ve romantik yaşamınıza nasıl etki etti?” (Çelik ve Yıldırım, 2024).
- 3. Sorularınız tahmin içermemelidir.** “Nasıl hissettiniz” yerine “Üzıldünüz mü?” diye soru sorulursa danışanı manipüle edebilirsiniz. Diyelim ki” Siz üzıldünüz mü?” diye sorduğunuzda normalde içine bakıp “Sanırım hayal kırıklığı hissetmişim” diye cevap verecek danışan “Haklısınız üzıldüm.” diyebilir. Ayrıca bazı danışanlar, ruh sağlığı uzmanına zıt bir şey söyleme cesaretine sahip olmayabilir veya ruh sağlığı uzmanın doğru tahmin edeceğini düşünebilir (Şahin, 2021). Kültürel kodlarımızı düşündüğümüzde psikolojik danışmanın bu konuda çok dikkatli olması gerektiğini söyleyebiliriz. Birçok danışan, danışmanın ağzının içine bakmaktadır.
- 4. Sorularınız yönlendirme içermemelidir.** Yönlendiren sorular, beklenen cevabı ima edici sorulardır (Morrison, 2019). “Annen, okuldaki ders başarısından dolayı mı seninle iletişimi kopardı?” yerine “Ders başarın annenle ilişkilerine nasıl etkiledi?” sorusu sorulabilir (Çelik ve Yıldırım, 2024). Yönlendirici sorular, bazen soruyu soranın yaşamına dair bilgi verir. Kendi yaşamından yola çıkarak danışanın yaşamına dair soru sorulur. Bu doğru bir yaklaşım değildir. Danışanların bireyselliğine veya eşsizliğine saygı duymak gerekir. “Patron, görevinizi yapmadığımız için mi size bağırdı?” Aslında danışman bir patronun neden bağırabileceğine dair bir imada bulunuyor. Öyle tahmin ediyor. “Patronla aranız açılmasıyla ilgili neler söylemek istersiniz. Ne oldu? veya “Az önce tükenmiş olduğunuzu söylediniz. Bununla neyi kast ettiniz?” şeklinde sorulabilir.
- 5. Sorular peş peşe ara vermeden sorulmamalıdır.** Birbiri ardına sorulduğunda danışan sorgulandığını veya manipüle edildiğini hisseder. Buda dirence neden olabilir (Miller ve Rollnick, 2012). Bunu anlamak için size peş peşe soru soran bir terapistiniz olduğunuzu hayal etmeniz yeterlidir. Sorular sürece yedirilmelidir. Aksi takdirde iş anketörlüğe döner (Çelik ve Yıldırım, 2024). Bu noktada üç soru sorma kuralına uyabilirsiniz. Bu kuralda danışana ardı ardına en fazla üç soru sorulur (Miller ve Roolnick, 2002).
- 6. Neden sorulardan kaçınmak gerekir.** Neden sorusu otomatik savunma tepkisi yaratır. Eleştiri veya suçlama olarak algılanabilir (Chen ve Giblin, 2021). İçgörüsü düşük danışanlarda neden sorusu engellenmişlik hissi yaratabilir. Buda terapötik ilişkiye zarar verir (Morrison, 2019). Ayrıca neden soruları entelektüelleştirmeye ve savunmaya neden olduğu için olumlu ilişkiye zarar vermektedir (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021). “Neden annen ile babanın arasını düzelterek bir şeyler yapmak istemedin?” yerine “Annen ile babanın yaşadığı problem karşısında sessiz kalma nedenlerini anlamama yardımcı olur musun?” veya “Bu sessizliğini neye

bağlıyorsun?” veya “Sessizliğinin nelere bağlı olarak gelişmiş olduğunu düşünüyorsun?” (Çelik ve Yıldırım, 2024). Ancak görüşmede neden sorularına ihtiyaç duyabiliriz. Neden sorusu sorduğumuzda özellikle yargılayıcı bir tutumdan uzak durmalı, danışanın duygu ve düşüncelerini merkeze almalıyız. Örneğin danışan; “Sizce bu davranışınızın altında yatan neden ne olabilir?” “O sırada böyle konuşmanızın sebebi neydi sizce?” şeklinde sorular sorulabilir (Oras, 2018). Tabi neden sorusu sorduğumuzda danışanla olumlu bir ilişkimiz olup olmadığına dikkat etmemiz gerekir. Eğer danışanın yaşamına dair özel veya belirli bir durumu düşünmesini istediğinizde neden sorusundan faydalanabilirsiniz. Bu yaşamına dair derinlemesine düşünmesini sağlar (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021). Morrison’a (2019) göre iç görüşü düzeyi düşük danışanlara neden sorusu sormak, engellenmişlik hisse yaratabilir. Bu da terapötik ilişkiye zarar verebilir. Özetle danışanınızın özelliklerini göz ardı etmeden zamanı ve yeri uygunsa çok abartmadan neden soruları sorulabilir. Ancak çok temkinli olmak gerekir.

7. **Küçük düşürücü sorulardan kaçının.** Danışanın savunmaya geçmesine neden olur. Örneğin “İçki içmeniz hiç ciddi bir yargılama hatasına neden oldu mu?” Ayrıca bu danışanda direncin oluşmasına sebep olabilir (Morrison, 2019). Bunu anlamak için psikolojik danışman olmaya gerek yoktur. Günlük yaşamınızda küçük düşürücü soru aldığımızda ne yaptığımızı ve ne hissettiğinizi düşünün. Örneğin, “Kumar oynamanın ailenize ve size zarar verdiğini bildiğiniz halde neden oynamaya devam ediyorsunuz?”.
8. **Sorularınızın anlaşılır olup olmadığına dikkat edin.** Soru sorarken teknik dilden uzak durun. Örneğin “Önceki aldığınız terapi hizmetinde hiç psikoteknik bilgilendirme aldınız mı?” yerine “Terapi hizmeti aldığımızı söylemişsiniz. Bu sürece dair neler biliyorsunuz? (Çelik ve Yıldırım, 2024).
9. **Kendinize sorulmasını istemediğiniz soruları veya sormaya ve duymaya hazır olmadığınız soruları danışana sormayın.** Mesleki açıdan bu doğru olsa bile ahlaki açıdan doğru olmayabilir. Örneğin bir ergene cinsel yaşamıyla ilgili sorulan soruların ergen tarafından danışmana yönlendirilebilir. Bazen de danışman, soruyu sorarken o kadar zorlanır ki danışan bunu anlar. Utanarak, çekinerek sorulan soru o parçanın hızlı geçilmesine, danışanın yeteri kadar bilgi vermemesine neden olabilir. Danışman bunun hızlı geçilmesi gereken bir parça olduğu mesajını bilinçli veya bilinçdışı olarak vermiştir. Özetle cinsel yaşam vb. gibi konularda soru soran danışmanın rahat olması danışana da bir rahatlık verecektir (Çelik ve Yıldırım, 2024).
10. **Soruları sorarken zihninizde ön hazırlık yapmanız gerekir.** Aksi takdirde kısa bir şekilde sormanız gereken bir soru başı sonu belli olmayan bir hikâyeye dönüşebilir. Yani soru sormadan ne soracağınızı bilin ve onun izini sürün (Çelik ve Yıldırım, 2024). Sorularınız danışanın probleminde dair uzmanlığınızı gösterirse, danışan sizi uzman olarak algılar ve bu terapötik ilişkiye olumlu etki eder (Morrison, 2019).
11. **En iyi soru kısa sorulabilen sorudur.** Soruları çok uzatıyorsanız, bunun sizin yaşamınızda neye karşılık geldiğini anlamaya çalışın. Örneğin soruyu doğrudan sormaktan utanıyor musunuz veya daha mı uzman görüneceğinizi düşünüyorsunuz? (Çelik ve Yıldırım, 2024). Nitekim Morrison’a göre (2019) uzun sorular danışanın zihnini karıştırabilir. Ayrıca bu ilk görüşmede kritik bir öneme sahip olan zaman yönetimini doğru bir şekilde yapmanızı engelleyebilir.

- 12. Yeni yönlendiriciler veya daha fazla bilgi ihtiyacı için soracağımız sorularda odaktan yani merkezden çıkmamaya dikkat etmek gerekir.** Bunu yapabilmek için psikolojik danışmanın çalıştığı konuyla ilgili derin bilgi sahibi olması gerekir. Aksi takdirde sorular gelişi güzel sorulur. Örneğin yaygın anksiyetesinden bahseden biri ile obsesyonlarından bahseden birine soracağımız ekstra sorular farklıdır (Çelik ve Yıldırım, 2024).
- 13. Sorular çeşitli dinleme tepkileriyle sorulmalıdır.** Bu yapılmadığında terapi odası sorgu odasına dönebilir (Nelson-Jones, 2020; Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021). Aralarda etkin dinleme serpiştirmek, anladıklarımız doğruluğu noktasında ek kanıtlar sağlar (Nelson-Jones, 2020).
- 14. Sorularımızın bir amacının olması bir soruna veya duyguya daha derinden bakmamızı sağlayabilir.** Aksi takdirde daldan dala atlayan kuş misali konudan konuya atlayabilirsiniz (Çelik ve Yıldırım, 2024). Hipotezler kurup soruların sorulması gerekir. Tıpkı kuramsal bilgilerden yola çıkarak bilimsel araştırmasının sorularını soran bilim adamı gibi.
- 15. Sorulara çok ayrıntılı cevap veren konuşkan danışanlarla görüşme yaparken kısa cevaplı sorulardan faydalanılabilir** (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021). “Şimdi soracağım sorulara kısa cevaplar vermenizi istiyorum.” şeklinde açıklama yapabilirsiniz.
- 16. Danışanın sorulara verdiği cevaplar anlaşılmadığında danışman merak içerisinde olabilir.** Bu durumlarda yapılması gereken tahminde bulunmak veya danışanın söylediklerinin zaten önemsiz olduğunu düşünmek olmamalıdır. Yapılması gereken açıklamaya davet sorularının sorulmasıdır (Hackney ve Cormier, 2008). Özellikle danışanın aktardıklarını takip etmekte zorlanıyorsanız devam etmek yerine açıklama istemeniz yerinde olur. Aksi takdirde, birçok bilgiyi kaçırmış olursunuz. Ancak fazla kullanılması danışanın dikkatini dağıtabilir (Hackney ve Cormier, 2008).
- “Sizi takip etmekte biraz zorlandım. İlk olarak annenizin evi terk ettiğini söylediniz. Ondan sonrasını tekrar anlatabilir misiniz?”*
- 17. Soru sorarken danışanımızın gelişimsel dönemini ve kültürel özelliklerini göz önüne almak gerekir.** Örneğin, bir gençle veya çocukla çalışırken zihinsel gelişimlerinden dolayı sorularınızı somut bir şekilde sormanız gerekebilir.
- “Psikolojik danışman, danışmada bireyselliğin önemsendiği toplumlarda başlangıç düzeyi soruları sorarken “bugünkü seansımızda size nasıl yardımcı olabilirim” şeklinde bir soru sorabilir. Buna karşılık hiyerarşik ve sosyal statü farklılıkların olduğu toplumlarda başlangıç düzeyi sorusu şu şekilde olabilmektedir: “bugünkü seansımızda ne konuşmak istersiniz?” şeklinde olabilmektedir. Farklı soru sorma biçimlerinin nedeni, danışanların farklı kültürel altyapılardan gelmeleri ve kültürel faktörlerin danışanların algıları ve kendilerini açma düzeyleri üzerinde etkili olduğu bildirilmektedir” (Pedersen ve Ivey, 1998, s.133. akt., Büyükşahin-Çevik, 2014).*
- 18. Açık uçlu ve kapalı uçlu soruları dengeli bir şekilde yeri ve zamanında kullanmak gerekir.** Bazı uzmanlar kapalı uçlu soruların hiç sorulmaması gerektiğini düşünse de bu doğru değildir.

Yeri ve zamanında kullanılan kapalı uçlu bir sorunun birçok avantajı bulunmaktadır. Morrison'a (2019) göre, bu soru türlerini beraber kullanmak aldığımız bilgilerin geçerliliğini yükseltir.

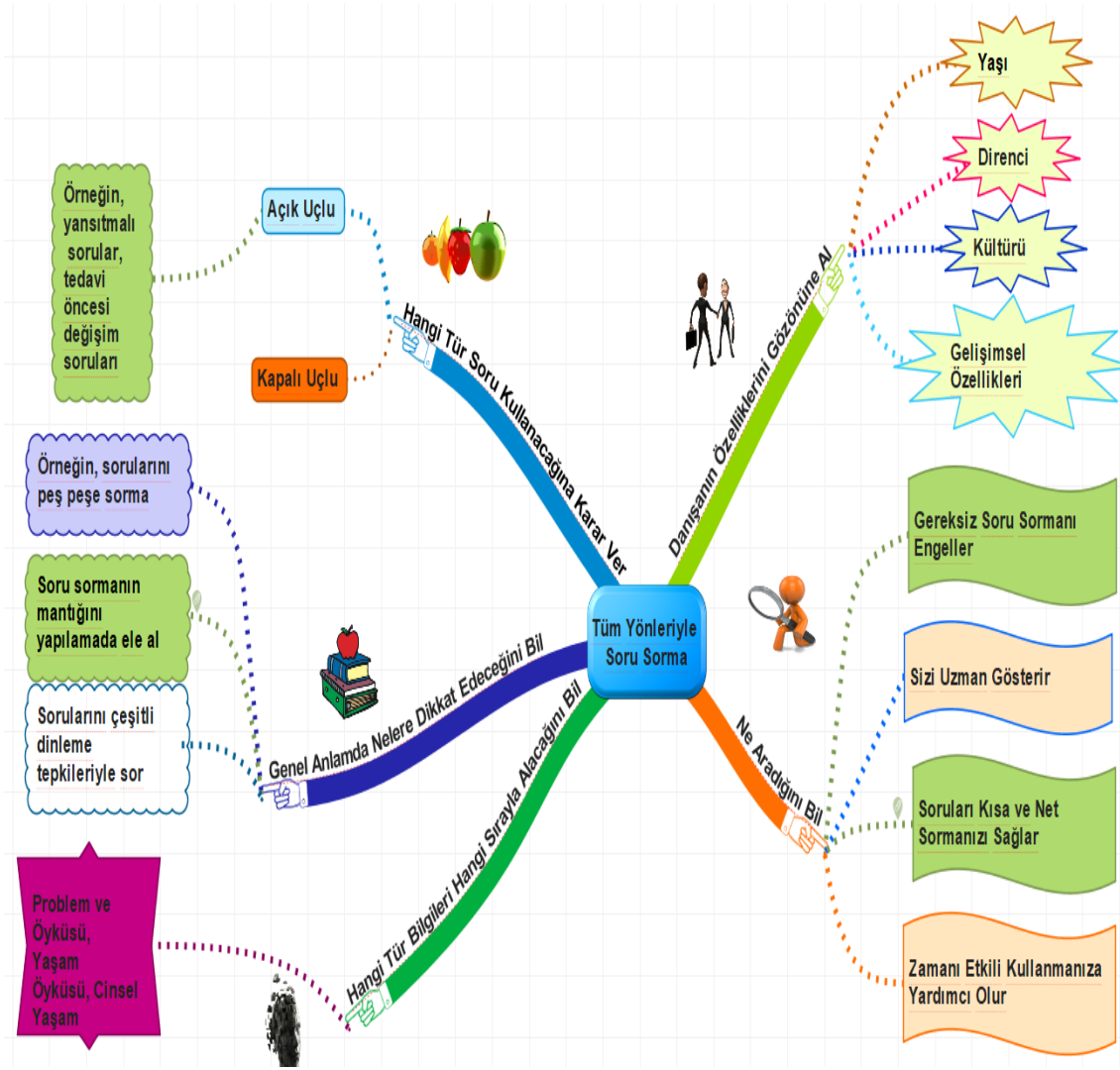
19. Bütüncül değerlendirme görüşmelerinde ne amaçla bu kadar soru sorulması gerektiği danışana açıklanmalıdır (Çelik ve Yıldırım, 2024). Şöyle söyleyebilirsiniz:

Danışman: Sana soracağım bu soruların bazılarını anlamsız, bazılarını saçma, bazılarını başkalarıyla paylaşılmayacak kadar özel bulabilirsin. Bazı sorular tekrar tekrar soruluyormuş gibi gelebilir sana... Öyle düşündüğünde benimle bunları paylaşabilirsin... bazı sorularıma cevap vermek isteyebilirsin... Her nasıl düşünürsen düşün amma ben burada olup senin benimle yaşamındaki olanı ve olmayanı paylaşman için sana destek olacağım. Soracağım.

Danışan : Anladım

Danışman: Çok soru sorulmasının nedeni nedir peki? Sen bu sorulara cevap verirken aynı zamanda anlattıklarının ilk elden tanığı ve bu hayatı yaşayan kahramanı olarak anlatacaksın İbrahim...Senin başrolünde gerçekleşen bir filmi izleyeceğiz birlikte... Ve benim için bu filmdeki tüm sahneler önemli ve şu an farkında olmasan da senin için de çok önemli... Bazı sahneler daha da önemli olacak ve biz, bandı geri sarıp tekrar o anı, anları dikkatle ele alacağız...Bazen bunu burada aynı anda yapacağız, bazen de ben senden sonra sen evinde, okulunda iken yapacağım. (Yıldırım, 2020, s.97).

Bu soru sormanın olumsuz sonuçlarını azaltabilir. Danışanların savunmaları kırılabılır ve iş birliğine açık olurlar (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021). Bunun önemli bir avantajı da danışan psikolojik danışma ve değerlendirme oturumları arasındaki farkı kavrar.

Şekil 1. Tüm Yönleriyle Soru Sorma

Bütüncül değerlendirme yaparken birçok soru türünden faydalanmak mümkündür. Bu soru türleri arasındaki farkları bilmek gerekir çünkü danışana soracağımız farklı türdeki sorular, görüşmeyi farklı noktalara getirir, her soru türünün amacı farklıdır, farklı tepkiler ortaya çıkarır. Aşağıda psikolojik danışmada kullanılacak bazı soru türlerine yer verilmiştir:

1-Açık Uçlu Sorular: Açık uçlu sorular, tek kelimeyle yanıtlanmayan sorulardır. Görüşmeyi başlatmada, danışandan bir konuyla ilgili ayrıntı almada, olayları veya durumları somutlaştırmada kullanılır (Hackney ve Cormier, 2008). Bu sorular genelde ne, nerede, ne zaman veya nasıl ile sorulmaktadır (Cormier ve Hackney, 2015). Ancak her zaman bu böyle olmayabilir. Örneğin, “Eve ne zaman gittin?” sorusuna verilecek cevap kısa olur (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021). Açık uçlu sorular, sorulduğunda danışan sorumluluk alır (Cormier ve Hackney, 2015). Topu adeta danışana atmanın bir yoludur. Morrison’a göre (2021) danışanın daha açık ve kapsamlı iletişim kurmasına yardımcı olduğu için görüşmenin ilk bölümlerinde açık uçlu sorulardan yoğun bir şekilde faydalanmak gerekir. Açık uçlu sorular, danışanın bir konu hakkında kendi diliyle ile istedikleri gibi cevap vermesini sağlar. Örneğin bir

açık uçlu soru sorduğumuzda danışan için yaşamının hangi parçasının önemli olduğu, neyi görmezden geldiğini, neyi anlatmakta zorlandığını anlayabiliriz. Aşağıda açık uçlu sorularla ilgili bazı örnekler verilmiştir:

“Babanla aranın kötü olduğu zamanlarda arkadaşlarıyla ilişkilerin nasıldı?”

“Fen lisesinde yatılı olarak okuduğun zamanlarda öğretmenlerinle ilişkilerin nasıldı?”

“Bu olay iş yaşamını ne ölçüde etkiledi?”

“Annenin bu olaydaki rolünü anlatır mısın?”

“Bu durumlarda ne yapıyorsun?”

“Kız kardeşin ne yapsaydı nasıl davransaydı. Bu olaylar olmazdı.”

2- Kapalı Uçlu Sorular: Tartışmanın odağını daraltan sorulardır. Belirgin bir bilgiye sahip olmak istediğimizde sorulur. Soruların cevapları genelde “evet”, “hayır” gibi belirgin bilgi ile cevaplandırılır (Hackney ve Cornier, 2008; Nelson-Jones, 2020). Kapalı uçlu sorular, kaçamak cevaplara fırsat vermediği için özellikle bazı bilgileri aktarmayan danışanlarda işe yarayabilir. Ayrıca bu sorular danışanda ruhsal bir patoloji olup olmadığını anlamamızı sağlar. Açık uçlu sorular, bu bilgileri bize vermeyebilir. Danışan net cevaplar vermediğinde de bu tür sorulardan faydalana bilirsiniz. Bir diğer avantajda önceki topladığımız bilgilerin doğruluğunu ve yanlışlığını doğrulamaktır (Morrison, 2019). Çok fazla kapalı uçlu soru sormanız, ilk görüşmenin en önemli amaçlardan biri olan danışana dair bilgi toplama işini sekteye uğratabilir ve hatta danışan kısa cevaplarla geçiştirildiğini düşünüyorsa terapötik ilişkiye zarar verir. Bazen de danışanlar kısa cevaplı sorulara cevap vermeye alıştıkları için uzun cevaplar beklediğiniz sorulara kısa cevaplar verebilirler. Bu açıdan Morrison’ a (2019) göre bu tür sorular ilişki kurulduktan ve danışan ayrıntılı cevaplar vermeye alıştıktan sonra kullanılmalıdır. Aşağıda diğer soru türlerine yer verilmiştir. Bu soru türlerinin birçoğu açık uçludur.

3-Açıklamaya Davet Soruları: Psikolojik danışmanın sahip olması gereken önemli becerilerden biridir. Bu soruları üç başlıkta toplayabiliriz: Bilgi toplamak için sorulan, ilk görüşme için sorulan ve biçimlendirici etkileri olan sorular (Chen ve Giblin, 2021):

Bilgi Toplamak İçin Sorular: Psikolojik danışmanlar, çeşitli nedenlerle bu sorulardan faydalanmaktadır. Bu nedenler, oturumu başlatmak, bağlantı örüntülerini ortaya çıkarmak, somutlaştırma, danışanın gözünden olayı anlama veya keşfetme, danışanın içsel deneyimlerine yönelme, gerekli diğer bilgileri toplama, danışanın güçlü olduğu yanları ve sahip olduğu kaynakları ortaya çıkarmak şeklinde sıralanabilir. Aşağıda buna dair bazı sorulara yer verilmiştir:

“Kendiniz hakkında neleri anlatmak isterdiniz?” (Oturumu başlatma)

“Öfkenizi ortaya çıkarmak için özellikle ne yapıyorsunuz?” (Somutlaştırma yapma)

“Depresyondaım derken ne demek istiyorsunuz?” (Bakış açısını öğrenme)

“Şu an aklınızdan neler geçtiğini söylemek ister misiniz?” (İçsel deneyimlere yönelme)

“İnsanların sizi en çok cesaretlendirdiği şeyler ne tür şeylerdir?” (Güçlü yönler)

“Bu sorunu daha iyi anlamak için başka hangi bilgileri bilmem gerekiyor?” (Ekstra bilgi)

İlk Görüşme İçin Sorular: Bu tür sorular genelde ilk görüşmede kullanılmaktadır. Bu tür sorulara bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

“Bu sorun ne zamandır devam ediyor?”

“Psikolojik danışmaya gelmeden önce, bu problemle başa çıkmak için neleri denediniz?”

“Büyürken ailenizde hangi rolü üstlendiniz?”

Biçimlendirici Etkileri Ortaya Çıkarmak İçin Sorulan Soruları: Psikolojik danışmanlar, bu tür sorulardan, danışanın yaşamına etki eden kişiler hakkında bilgi sahibi olmak, temel inançlarını, kültürel ve sosyal etkileri ortaya çıkarmak, danışanı dönüştüren deneyimler ile ilgili bilgi toplayabilmek amacıyla faydalanmaktadır. Aşağıda bu tür sorulara dair bazı örneklere yer verilmiştir:

“Hayatında seni en çok kim etkiledi?”

“Sonunda okuldaki zorbalara karşı koyduğunda kendinle ilgili ne öğrendin?”

“Göçmen bir ailede büyümek seni nasıl etkiledi?”

4-Odaklanma: İlk görüşmelerde önemli bir diğer beceri de odaklanmadır. Danışanlar bazen birden fazla sorundan bahseder veya konuşulan konuyu dağıtırlar. Bu tip durumlarda konuyu veya duyguları belli bir odağa çekmek veya sınırlandırmak için odaklanma becerilerinin kullanılması gerekmektedir. Bu danışanın geçiştirdiği durumların derinlemesine araştırılmasını sağlamaktadır. Odaklanma özellikle bir sorunu, sorundaki kişi veya kişileri, sorunun ortaya çıkmasına neden olan faktörleri, anahtar bir kelimeyi ve bazen bir duyguyu daha detaylı incelemek için gereklidir. Aşağıda odaklanma becerisinin kullanımına dair örneklere yer verilmiştir (Chen ve GIBLIN, 2021, s.83):

“Sam, ailenin kızgın olduğunu söylediğini duydum. En çok hangi aile üyesine kızdığını daha ayrıntılı olarak açıklar mısın?”

“Çok fazla endişelendiğini söyledin Joe. Seni en çok endişelendiren şeye bir örnek verebilir misin?”

5-Netleştirici İfadeler: Psikolojik danışman, çok fazla açık uçlu soru veya açıklamaya davet sorusu sorduğunu düşünüyorsa netleştirici ifadeler becerisini kullanabilir. Bu beceri sayesinde adeta danışana onu daha derinlemesine incelemeye dair bir davet gönderilir. Netleştirici ifadeler empatik tepki verme ve bilmeme pozisyonu olmak üzere iki bileşenin bir araya gelmesinden oluşmaktadır (Chen ve GIBLIN, 2021, s.84):

“Kızgın olduğunu görebiliyorum (empati), ama neyle ilgili olduğundan emin değilim” (Bilmeme pozisyonu).

Ailenin toplumda göze battığını söyledin (yeniden ifade etme). Ailenden utandığını mı söylüyorsun yoksa başka bir şey mi anlamadım. (Bilmeme pozisyonu).

6-Doğrulayıcı İfadeler: Bu beceri, belirli bilgilerin doğru anlaşılıp anlaşılmadığını test etmek amacıyla kullanılmaktadır. Doğrulayıcı ifadeler, danışmanın danışanı etkin bir şekilde dinlediğinin kanıtıdır. Bu aynı zamanda danışanla empatik düzeyde iletişime girmeyi sağlamaktadır. Bu becerinin doğru bir şekilde

kullanılması danışanın kendine dair farkındalıklarını artırabilir. Böylece danışan kendini daha iyi anlar ve kendine dair içgörüsü artar. Bu beceri sadece danışanın söylediklerini değil aynı zamanda psikolojik danışmanın danışanın dünyasına dair hipotezlerini test etmesini de sağlamaktadır (Hackney ve Cornier, 2008):

“Anladığımdan emin olalım. Sen diyorsun ki...”

“Bakalım doğru anlamış mıyım? İşyerindeki bazı koşulları değiştirmeyi denemek istiyorsun, doğru mu?”

7-Bağlantı Kurma İfadeleri: Bağlantı kurma ifadeleri, danışanın birbirinden bağımsızmış gibi gözükken olaylar, duygular, düşünceler ve koşullar arasındaki bağlantıları fark etmesini veya araştırmasını amaçlamaktadır. Bu bağlantıları görmek yani farkına varmak, danışanın yaşamı üzerindeki kontrolü yeniden kurması anlamına gelebilir (Hackney ve Cornier, 2008):

“Kocanızın baş edilmesi zor biri olduğunu söylemişsiniz. Anlattığınız şey, bunun bir örneği mi?”

“Ne zaman biri ona karşı çıksa, abartılı tepki veriyor gibi gözüküyor doğru mu?”

8- Rahatlatıcı Sorular: Danışanın cevap verip vermeme hakkını elinde bulundurduğu sorulardır. Sorulara hayır cevabı almak istenmiyorsa terapötik ilişki kurulmamışsa ve çocuklarla ve gençlerle çalışırken sorulmamalıdır (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021):

“Bu konuda biraz daha ayrıntı verebilir misiniz?”

“Dün gece kocanızla geçen tartışmada neler oldu bana anlatabilir misiniz?”

Bazı danışmanlar, nazik olma adına veya danışanı kırmama adına belki de kırılmaya karşı hassas olduğu vb. nedenlerle bütün sorularını bu şekilde sormaktadır. Bu doğru bir yaklaşım değildir. Buna neden olan motivasyonlarını veya ihtiyaçlarını ortaya çıkarıp bu durumla çalışmaları gerekir. Psikolojik danışma ortamları sosyal nezaket oyunlarının oynandığı yerler değildir.

9-Dolaylı veya İmal Sorular: Psikolojik danışman, danışanın duygu ve düşüncelerini merak ettiği ancak danışanı cevap vermeye zorlamamak istemediğinde kullanılır. Bu tür sorular çok fazla kullanılmalıdır. Özellikle danışanla yeterli uyumlu bir ilişkisinin oluşması beklenilmelidir. Aksi takdirde danışan psikolojik danışmanı sinsi ve çıkarıcı olarak algılayabilir (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021):

“Sağlık sorunlarıyla başa çıkmak sizin için zor olmalı.”

“Yeni iş arama konusunda ne düşündüğünüzü merak ediyorum.”

10- Yansıtıcı Sorular: Bu tip sorularla danışanın bilinçli ve bilinçdışı çatışmaları, değerleri, duyguları, düşünceleri belirlenir (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021):

“Size kayıtsız şartsız bir milyon lira verilseydi, ne yapardınız?”

“Üç dileğiniz olsa ne dilerdiniz?”

11-Derecelendirme Soruları: Bu soru tipini Çözüm Odaklı Terapi yaklaşımı literatüre kazandırmıştır. Amaçları belirlerken ve tartışırken kullanılabilir (Geldard ve Geldard, 2013):”

“1’i “inanılmaz derece yetersiz” olarak, 10’u da “gerçekten yeterli “olarak tanımlarsak, 1 ile 10 arasında bir derecelendirme yaptığında şu anda kendini nerede görüyorsun?”

“1’i “oldukça depresif “, 10’u “çok mutlu” olarak tanımlarsak, 1 ile 10 arasında bir puanlamada gelecekte kendini nerede görmek isterdin?”

12-Tedavi Öncesi Değişim Soruları: Çözüm odaklı terapiyi uygulayan uzmanlar, psikolojik danışma öncesi değişim hakkında bilgi sahibi olmak isterler. Bundan dolayı tedavi öncesi değişim soruları sorarlar (De Shazer, 1985). Bu sorular danışanı çözüme ve değişime odaklar (Sharf, 2021). Danışan harekete geçer (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021).

“İlk seans için telefon ile aradığımızdan beri hayatınızda ne gibi değişimler oldu veya olmaya başladı?” (De Shazer ve ark., 2021).

13- Yüzelik Soruları: Derecelendirme sorularına benzerdir. Bu sorular sayesinde danışan değişimin farkına varır ve değişimi tanımlar (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021):

“Kendinizi çok depresif hissettiğinizden söz ediyorsunuz. Ancak merak ediyorum, kendinizi şimdikinden yüzde 1 bile az depresif hissettiğinizde, hayatınız şimdikinden ne kadar farklı olurdu?”

Soruda sorulan oranlar, her soruda artırılır. Böylece danışan değişime odaklanır.

14- Mucize Sorular: Mucizevi sorular, danışanın problemleri ve problemlerinin nedenleri hakkında çok fazla zaman harcamadan, psikolojik danışma sürecinden ne beklediklerini belirler (De Shazer, 1985). Danışan problemlerine varsayımsal çözümler bulur (Geldard ve Geldard, 2013):

“Eğer bir mucize gerçekleşmiş ve problem çözülmüş olsaydı, neyi farklı yapıyor olurdun?”

“İşler mucizevi bir şekilde değişseydi, hayat nasıl olurdu?”

15-Dışsallaştırma Soruları: Bu tür sorular sayesinde kişi ile problem birbirinden ayrılır. Amaç kontrolünün danışanda olduğunu vurgulamaktır (Geldard ve Geldard, 2013):

“Sen öfkeni kontrol etmekten çok öfken seni kontrol ediyor gibi görünüyor. Öfken seni nasıl tuzağa düşürdü?”

16- Varsayım Soruları: Olumlu değişimi olmuş gibi farz edip, bu değişimi ayrıntılı bir şekilde tanımlayan sorulardır (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021):

“Diğer öğrenciler seni çıldırtmak için uğraştığında, sen oldukça sakin olursan ne gibi bir değişiklik olur?”

Farz edelim ki iki yıl sonra alkol bağımlılığından tamamen kurtulmuş olarak yaşamını sürdürüyorsun. Bu durumda sakin kalmak ve kendini meşgul etmek için neler yapardın?

17- İstisnalara Yönelik Sorular: Problemin görülmediği zamanı vurgulayan sorulardır (Sharf, 2021).

“Hangi durumlarda kardeşinle daha iyi geçinirsin?”

“Eşinizle tartışmadığınız zamanlarda neyi farklı yapıyorsunuz?”

18- Sonuca Özel veya Yeniden Tanımlama Soruları: Değişim ne kadar küçük olursa olsun, danışan bir değişim veya başarıdan söz ettiğinde kullanılır (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2021):

“Korkunuzu yenerek alışverişe nasıl gittiniz?”

“Sakin kalmayı nasıl başardınız?”

Bu tip sorular problem odaklı yaklaşımlarla beraber kullanılıp aradaki farkı danışanın görmesi sağlanabilir (tabi ki ilk görüşmeler dışında):

“Seni kızdırdığında aklından neler geçiyordu?” (Problem odaklı)

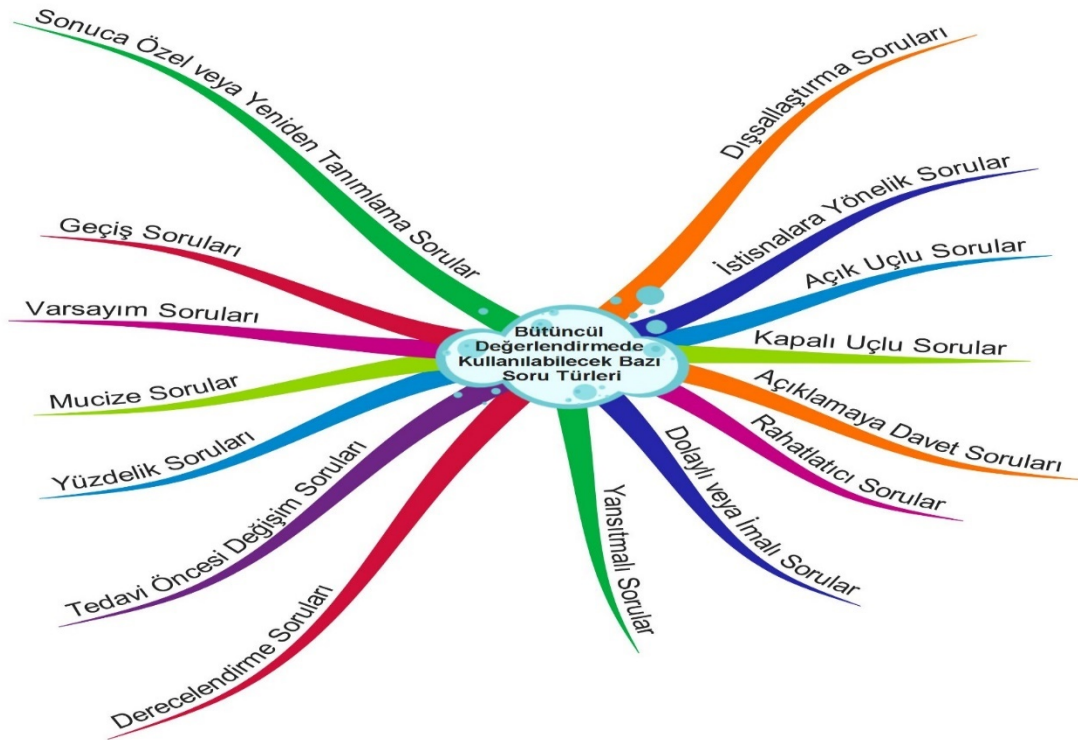
“Seni kızdırmasına rağmen sakin kalmayı başardığında aklından neler geçiyordu?”

19-Geçiş Soruları: Danışanın daha önce aktardığı önemli bir konuyu tekrar gündem etmek, herhangi bir konunun diğer yönlerini de öğrenmek, psikolojik danışmanın etkin olduğunu göstermek ve görüşmeyi hareketlendirmek için kullanılır (Geldard ve Geldard, 2013):

“Daha önce, problemleri bir yaşantı geçirdiğinden bahsetmiştin. Bu yaşantıyla ilgili daha başka neler anlatmak istersin?”

“Daha önce annen ve üvey babanın neler hissettiğinden ayrıntılı bir biçimde söz ettin. Burada kız kardeşinin yeri nedir bunu merak ediyorum.”

Özetle görüşmelerde kullanılacak birçok soru türü bulunmaktadır. Yukarıda aktarılan bazı sorular (mucize soru vb.) gibi birçok kuram kendine özgü soruları bir teknik olarak kullanır. Örneğin seçim soruları Gerçeklik Terapisi; Guru ve farkındalık artırıcı sorular Gestalt Terapi; döngüsel sorular Milan Sistemik Aile Terapisi, üç soru tekniği ve sokratik sorgulama Bilişsel Terapi.

Şekil 2. Bütüncül Değerlendirmede Kullanılabilecek Bazı Soru Türleriyle İlgili Kavram Haritası

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma bütüncül değerlendirme yaparken sorulabilecek soruları ve bu soruların sorulurken dikkat edilmesi gereken noktaları ele almayı amaçlamıştır. Bütüncül değerlendirme yapılırken amaç danışanın yaşam öyküsünü alarak, getirmiş olduğu problemi ve problemin öyküsünü, problemin nedenlerini, problemin sonuçlarını ortaya çıkarmaktır. Tüm bunlar yapılırken ilk terapötik ilişki de kurulmaya çalışılır (Çelik, 2023). Bunun yapılabilmesi için psikolojik danışmanın birçok beceriyle beraber soru sorma becerisine sahip olması gerekir. Bu beceri yeri ve zamanında, dikkat edilmesi gereken noktalar göz önüne alınıp sorulduğunda danışanın direncinin kırılmasına, psikolojik danışma oturumlarına geçişin kolaylaşmasına, ilk terapötik ilişkinin kurulmasına, danışanın danışmanı uzman olarak görmesine, geçerli ve güvenilir bir vaka formülasyonunun oluşmasına ve danışanın farkındalık düzeyinin artmasına yardımcı olur. Aksi takdirde terapötik ilişki zarar görür, danışan baskı hissedebilir, direnç geliştirebilir, değerlendirme görüşmeleri anketörlüğe dönebilir ve ilk görüşmenin amacı olan bilgi toplamak sekteye uğrayabilir. Tüm bu nedenlerden dolayı psikolojik danışmanların bütüncül değerlendirme görüşmelerinde hangi tür soruları sorabilecekleri ve bu soruları sorarken nelere dikkat etmeleri gerektiğini bilmeleri gerekir. Bu yapıldığında danışanlara daha kaliteli hizmetler sunulabilir. Son olarak konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ilk görüşme veya görüşmelerde soru sorma becerisi ile ilgili daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Konuya dair araştırmalarının eksikliği dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aladağ, M., Yaka, B. ve Koç, D. (2014). Psikolojik danışma becerileri eğitime ilişkin psikolojik danışman adaylarının görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(3), 859-886.
- Büyükşahin-Çevik, G. (2014). Kültür merkezli psikolojik danışma: Kuramsal bir inceleme. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(2), 577-596.
- Chen, M. W., & Giblin, N. J. (2021). *Bireyle psikolojik danışma ve terapi*. (Çev. Eds. Çetinkaya Yıldız ve G. Çakır Çelebi). Nobel. (Eserin orijinali 2004'te yayımlandı).
- Cormier, S., & Hackney, H. (2015). *Psikolojik danışma stratejiler ve müdahaleler*. (Çev. Eds. S. Doğan ve B. Yaka). Pegem. (Eserin orijinali 2007'te yayımlandı).
- Çelik, M. (2023). Psikolojik danışmanlar için danışanı bütüncül değerlendirme yeterlilik ölçeğinin geliştirilmesi: Bir keşfedici karma desen çalışması. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi.
- De Shazer, S. (1985). *Keys to solution in brief therapy*. Norton.
- De Shazer, S., Dolan, Y., Korman, H., Trepper, T., McCollum, E., & Berg, I. K. (2021). *More than miracles: The state of the art of solution-focused brief therapy*. Routledge.
- Emül, B., & Öz Soysal, F. S. (2021). Psikolojik Danışman Adaylarının Psikolojik Danışma Becerileri ve Özyeterliliklerine İlişkin Görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 500-514. <https://doi.org/10.51460/baebd.934119>.
- Geldard, K. ve Geldard, D. (2013). *Ergenler ve gençlerde psikolojik danışma*. (Çev. Edt. M. Pişkin). Nobel.

- Hackney, H. & Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilk ve teknikleri: Psikolojik yardım süreci el kitabı*. (Çev. T. Ergene ve S. Aydemir Sevim). Mentis Yayıncılık.
- Hartzell, M., Seikkula, J., & von Knorring, A. L. (2009). What children feel about their first encounter with child and adolescent psychiatry. *Contemporary family therapy*, 31(3), 177-192. <https://doi.org/10.1007/s10591-009-9090-x>
- Kaya, M. S., & Yıldırım, T. (2022). Dinamik Yönelimli Yaklaşımlarda Anamnez Oturumundan Psikoterapi Oturumuna Geçiş Süreci: Aday Psikoterapistler İçin Bir Kılavuz. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 9(2), 279-299. <https://doi.org/10.31682/ayna.928642>.
- Meydan, B. (2015). Bireyle psikolojik danışma uygulamasında mikro beceri süpervizyon modeli'nin etkililiğinin incelenmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(43), 55-68.
- Miller, W. R., & Rollnick, S. (2012). *Motivational interviewing: Helping people change*. Guilford press.
- Morrison, J. (2019). *İlk görüşme* (Çev. Eds. S. Uluç, V. Gülüm ve E. Ataman). Nobel Yayıncılık. (Eserin orijinali 2014'te yayımlandı).
- Nelson-Jones, R. (2020). *Temel psikolojik danışma becerileri*. (Çev. G. Sart). Nobel Yayıncılık. (Eserin orijinali 2013'de yayımlandı).
- Oras, S. (2018). Klinik Görüşmeye Giriş. Elif Erol (Ed.), *Terapötik İletişim Teknikleri* içinde (Birinci Baskı, ss.55-66). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Özakkaş, T. (2015). *Terapistliğe ilk adım: Nasıl terapist olunur?* Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Sharf, R. S. (2021). *Psikoterapi ve Psikolojik Danışma Kuramları*. (Çev. Ed. N. Voltan Acar). Nobel Akademik Yayıncılık. (Eserin orijinali 2017'te yayımlandı).
- Sharf, R. S. (2021). *Psikoterapi ve Psikolojik Danışma Kuramları*. (Çev. Ed. N. Voltan Acar). Nobel Akademik Yayıncılık. (Eserin orijinali 2017'te yayımlandı).
- Sommers-Flanagan, J. ve Sommers-Flanagan, R. (2021). *Klinik görüşme*. (Çev. G. Akbaş ve L. Korkmaz). İthaki. (Eserin orijinali 2009'da yayımlandı).
- Strupp, H.H. (1958). The performance of psychoanalytic and client-centered therapists in an initial interview. *Journal of Consulting Psychology*, 22 (4), 26-274.
- Şahin, D. (2021). *Terapiye başlarken* (1. Baskı). Pinhan.
- Voltan- Acar, N. (2015). *Yeniden terapötik iletişim-kişiler arası ilişkiler*. Nobel Yayıncılık.
- Yaka, B. (2013). Mikro Beceri Eğitimi Programı'nın psikolojik danışman adaylarının psikolojik danışma becerilerine etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 14(2), 1-24.
- Yıldırım, T. (2010, 10-12 Aralık). Psikolojik danışmadan önceki oturum: Dinamik anamnez alma ve karar verme [Çalıştay]. III. Uygulamalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Ankara, Türkiye. <http://www.pdrkongre2010.hacettepe.edu.tr/Bildiriozetleri.pdf>
- Yıldırım, T. (2020). *Bir Ergenin Kişilik Yapılanması Üzerine- Dinamik Yönelimli Kısa Yoğun Acil Psikoterapi (BEP)*. (1.Baskı). Psikoterapi Enstitüsü.

Türkiye'de Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet Perspektifi

Emre DALAGAN¹

Özet

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin olmadığı toplumlarda, başta eğitim olmak üzere toplumun her alanında kadınlar cinsiyetçi ayrılıklarda belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretiminde eğitim, belirleyici bir rol oynamaktadır Eğitim alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini aşmak için ise ilk olarak kaliteli bir eğitim anlayışını benimsenmesi gerekmektedir. Türkiye'de eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri konusu, özellikle kız çocuklarının eğitimine odaklanarak çeşitli politika ve programların hayata geçirilmesi gereken bir alan olarak önem taşımaktadır. Bu konuda atılan adımlar, kız çocuklarının okuma-yazma becerilerinin geliştirilmesi ve temel eğitimden başlayarak eğitimin her kademesinde kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılması hedeflerini içermektedir. Araştırma kapsamında Türkiye'deki kadınların eğitim durumuna ilişkin derinlemesine bir literatür taraması yapılmış bu durumun toplumsal cinsiyet üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda; Türkiye'de kadının eğitim sürecindeki yerine ilişkin elde edilen istatistiksel verilere dayanarak, Türkiye'de kadınların eğitim durumlarının çeşitli sosyo-kültürel ve çevresel faktörlerden kaynaklı olarak erkeklere oranla daha olumsuz seyrettiği tespit edilmiş ve diğer birçok alanda karşılaşılan eşitsizliklerin varlığını sürdürdüğü bilgisine ulaşılmıştır. Elde edilen veriler ışığında; toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitim ve farkındalık çalışmalarının yapılarak bireylerin, cinsiyetle ilgili ön yargılarının kırılması ve değiştirmesi için kamu kurum ve kuruluşlar aracılığıyla cinsiyet eşitliği konusundaki eğitim verilerek, genç nesiller bilinçlendirilmesi önerilmektedir.

Başvuru Tarihi

29 Haziran 2024

Onay Tarihi

31 Temmuz 2024

Anahtar Kelimeler:

Toplumsal cinsiyet,
Toplumsal cinsiyet
eşitsizliği,
Kadın ve eğitim,
Türkiye'de toplumsal
cinsiyet ve eğitim

Makale Türü:

Derleme Makalesi.

Önerilen Atıf:

Dalagan, E. (2024). Türkiye'de eğitim ve toplumsal cinsiyet perspektifi, *Siirt Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 75-88

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Batman Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD, Batman, Türkiye, emredalagan@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-0355-330X>

Education and Gender Perspective in Türkiye

Emre DALAGAN¹

Abstract

In societies where gender equality is not present, women are clearly exposed to sexist discrimination in every area of society, especially in education. Education plays a decisive role in the reproduction of gender inequality. In order to overcome gender inequality in the field of education, it is first necessary to adopt a quality education approach. The issue of gender inequalities in education in Turkey is important as an area where various policies and programs should be implemented, especially focusing on the education of girls. The steps taken in this regard include the development of girls' literacy skills and the increase in girls' schooling rates at every level of education, starting from basic education. Within the scope of the research, an in-depth literature review was conducted on the educational status of women in Turkey, and the aim was to evaluate the effects of this situation on gender. As a result of the research; Based on the statistical data obtained regarding the place of women in the education process in Turkey, it was determined that the educational status of women in Turkey is more negative compared to men due to various socio-cultural and environmental factors, and it was learned that the inequalities encountered in many other areas continue to exist. In the light of the data obtained; It is recommended that young generations be made aware by providing training on gender equality through public institutions and organizations in order to break and change individuals' gender-related prejudices by carrying out education and awareness activities on gender equality.

Submitted

29 June 2024

Accepted

31 July 2024

Keywords:

*Gender,
Gender inequality,
Women and education,
Gender and education
in Türkiye*

Article type:

Review article.

Suggested Citation:

Dalagan, E. (2024). Education and gender perspective in Türkiye, *Siirt Social Researches Journal*, 3(1), 75-88

¹ Master's Student, Batman University, Political Sciences and International Relations., Batman, Türkiye, emredalagan@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-0355-330X>

GİRİŞ

Cinsiyet kavramı, kadın ve erkeğin sosyal olarak inşa edilmiş rollerini ve sorumluluklarını ifade etmektedir. Kadın ile erkek arasındaki rol ve sorumlulukların farklı oluşu gerek aile gerekse toplumsal ve kültürel öğelerden kaynaklanmaktadır (Chaudhry ve Rahman, 2009: 174). Bu öğeler neticesinde toplum içerisinde kalıplaşan cinsiyet rolleri ortaya çıkmaktadır. Toplumsal düzenin etkinliği altında, kadın ve erkek olmaya yönelik belirlenen cinsiyet rolleri çağlara ve kültürlere göre farklılık gösterse de temel kalıp yargılar bu farklılıklara rağmen toplum içerisinde etkili olmayı sürdürmektedir (Düzel, 2022: 171).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çoğunlukla geleneksel kalıplara, düşüncelere ve normlara dayandığı bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, erkekler ve kadınlar arasında adaletsizlik, ayrımcılık ve fırsat eşitsizliği gibi sorunları beraberinde getirerek birçok ülke ve toplumlarda önemli bir gündem maddesi olma özelliği taşımaktadır (Şahin, 2021: 17).

Bireyin toplumsal cinsiyeti aile dinamikleri, kültürel ve sosyal normlar gibi bir dizi etken tarafından belirlenerek eğitim, kariyer ve toplumsal normlardaki değişmeler ile yaşamın her döneminde farklı şekillerde etkilenmektedir. Bireyler, kaynak ayrımı ve kullanımı ile fırsatlara ulaşma gibi hizmetlerin erişim süreçlerinde cinsiyeti nedeniyle ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Bu doğrultuda cinsiyet ayrımcılığının genellikle kadınları erkeklere kıyasla daha olumsuz bir şekilde etkilediğine dikkat çekilmektedir (Kaya, 2013: 1).

Toplumun hemen hemen her katmanında kadınlara erkeler ile aynı oranda yer verilmediği bilinmektedir. Kadın eğitimi alanında yaşadığı sorunlar bu durumun temel nedeni olarak sayılmaktadır. Nitekim tarih boyunca, kadın eğitim ile ilgili yaşadığı sorunlar hemen hemen dünyadaki bütün ülkelerde ilk sıralarda yer almaktadır (Seven ve Engin, 2007: 181).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması için eğitim sektöründe nitelikli bir eğitim yaklaşımına sahip olunması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, bireylere adil fırsat, hak ve sorumluluklar tanınması ile mümkün olabilmektedir (Başerer-Berber, 2021: 1220). Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği, kız ve erkek çocuklarının eğitim sürecinde adil muameleye, eşit fırsatlara ve eğitimin tüm alanlarda fırsat eşitliğine sahip olmalarını ifade etmektedir (UNESCO, 2013).

Eğitimde eşitliğin sağlanması yalnızca eğitim alanındaki haklara odaklanan bir konu olmamakla birlikte, aynı zamanda toplumsal açıdan da cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesinde bir araç niteliği taşımaktadır. Eğitim süreci bireylerin tutumlarını, düşünme şekillerini ve toplumsal değerlerini biçimlendiren bir etken olduğundan dolayı cinsiyet eşitliği de eğitimde temel bir gerekliliği beraberinde getirmektedir (Subrahmanian, 2005: 404). Nitekim araştırma kapsamında, Türkiye'deki kadınların eğitim durumu, ilgili literatür özelinde ayrıntılı bir şekilde incelenmiş; Türkiye'de kadının eğitim sürecindeki yerini gösteren istatistiksel verilere dayanarak, bu durumun toplumsal cinsiyet üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI

“Cinsiyet” kavramı, tek başına bireyin kadın veya erkek olarak doğduğu fiziksel ve biyolojik özelliklerini ifade eden biyolojik bir temele odaklanırken; “toplumsal cinsiyet” kavramı, bireylerin cinsiyet rollerini, normlarını, beklentilerini ve kültürel değerlerini yansıtan sosyal bir yapıyı temsil etmektedir (Dökmen, 2021: 18). Cinsiyet kavramının bireyin erkek veya kadın olarak genetik, biyolojik ve fizyolojik

özelliklerini yansıtmaması, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin değil, biyolojik farklılığın göstergesi olarak kabul edilmektedir. Nitekim dünyaya kız veya erkek çocuğu olarak gelmek bireylerin kişisel tercihleri doğrultusunda gerçekleşmemektedir (Saraç, 2013: 27).

Bireylerin biyolojik cinsiyetleriyle başlayan cinsel kimlikleri, sosyal öğrenme, bireysel deneyimler ve toplumsal cinsiyet ile şekillenmektedir. Bu doğrultuda; aile, toplum, kültür ve çevre gibi faktörler, bireyin cinsel kimliğini veya toplumsal cinsiyeti üzerinde etkili olabilmektedir (Bhasin, 2003: 2).

Bir toplum içerisinde tarihsel ve sosyo-kültürel değerleri, kadınlar ve erkekler arasındaki sorumlulukları, beklentileri ve davranışları tanımlayan toplumsal cinsiyet rolleri ortaya çıkmaktadır (Sayer, 2011: 13). Bu bağlamda ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri, genellikle kültürel normlar ve değerler tarafından belirlenerek bireylerin cinsiyetlerine göre atfedilen belirli görevleri ve davranışları içermektedir (Giddens, 2008: 505).

Toplumsal cinsiyet rolleri; erkeklerin güç, liderlik, bağımsızlık ve rekabet gibi özelliklerle ilişkilendirildiği davranışlar eril (erkeksi, maskülen), kadınların dayanışma ve duygusal bağ ile bakım ve toplulukla ilgili faaliyetlerle ilişkilendirildiği davranışlar ise dişil (kadımsı, feminen) olarak adlandırılmaktadır (Powell ve Butterfield, 2003: 88). Genellikle çocukluk döneminden itibaren bireylere öğretilen ve toplum içinde kabullenilmiş olan bu roller; toplumdaki topluma ve bireyden bireye farklılık gösterse (Outhwaite, 2008: 787-788) de çoğu kültürde kadınlara annelik, ev işleri ve bakım verme gibi rolleri atfederken, erkeklere genellikle güç gerektiren işler, liderlik ve dışa dönük çeşitli faaliyetler gibi rolleri atfetmektedir (Saraç, 2013: 28).

Ataerkil gelenekler ile aile içi iletişim, beklentiler, rol modeller ve davranışlar bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini oluşturan temel etkenler arasında yer almaktadır (Bingöl, 2014: 108). Ancak, toplumsal cinsiyet rolleri yalnızca aile ve ataerkil geleneklere bağlı olarak değil, diğer sosyal etkenler tarafından da şekillenebilmektedir (Grech, Pace, Mallia ve Cuschieri, 2023: 2). Nitekim okul, arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları, kültürel etkileşim gibi diğer sosyal etkenler, bireylerin toplumsal cinsiyet algısı ve rollerini etkileyen önemli faktörler arasındadır (Başerer-Berber, 2021: 1217).

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın ve erkek arasındaki kültürel veya yasal boyutta görülen ayrımcılık ve eşitsizlik durumunu kapsamaktadır (Wharton, 2004: 158). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, genellikle toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik etkenlerin bir araya gelmesi ile şekillenen ve daha çok gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak ortaya çıkan mevcut toplumsal sorunlar arasında yer almaktadır (Cuberes ve Teignier, 2013: 260).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yalnızca kadınların değil toplumun ekonomik, kültürel ve siyasi gelişimi üzerinde kritik bir engel teşkil ederek, kadınların ve erkeklerin yaşamları üzerinde olumsuz etkiler bırakan, farklı engellemeler ve ayrımcılık biçimleriyle boy gösteren bir sorun niteliği taşımaktadır. Cinsiyet temelli işbölümü, toplumsal gelişme üzerinde bir engel oluşturarak cinsiyet eşitliğine ulaşmayı zorlaştırabilmektedir. Bu doğrultuda bu eşitsizlikle başa çıkmak ve cinsiyet eşitliğini güçlendirmek için ciddi emek ve çeşitli planlamaların yapılması gerekmektedir. (Üstün, 2011: 11).

Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi (2022) tarafından bireylerin toplumsal cinsiyet ve kadın algısı konusunda yapılan bir araştırmada; kadın ve erkeklerden oluşan katılımcıların

toplumsal cinsiyet algısının yıllar içerisinde (2015-2022) giderek eşitlikçi yönde değiştiği sonuçlarına ulaşılmıştır (Tablo 1.).

Tablo 1. Kadın ve Erkek Eşitliği (Kaynak: Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, 2022)

Cinsiyet	Türkiye’de Kadın ve erkekler eşit hak ve imkânlarla sahip midir?	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
		% (Yüzde)							
Kadınlar	<i>Evet</i>	20	21	22	18	17	23	16	11
	<i>Hayır</i>	80	79	78	82	83	77	84	89
Erkekler	<i>Evet</i>	38	29	27	32	30	36	27	22
	<i>Hayır</i>	62	71	73	68	70	64	73	78

Tablo 1’de yer alan veriler ışığında, kadın ve erkeklerin 2015 yılından 2022 yılına kadar “Türkiye’de Kadın ve erkekler eşit hak ve imkânlarla sahip midir?” sorusuna büyük oranda “hayır” cevabını verdikleri ve ilerleyen yıllara rağmen toplanan verilerde gözle görülür bir değişiklik olmadığı tespit edilmiştir. Son veriler incelendiğinde (2022) ise kadınların %89’unun, erkeklerin ise %78’nin Türkiye’de kadın ve erkeklerin eşit hak ve imkânlarla sahip olmadığı görüşünde oldukları bulgularına ulaşılmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği birçok etkenin etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu etkileşim toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin oluşmasında önemli rol oynayan çeşitli faktörleri içermektedir. Bu faktörler; kız çocuklarının eğitime yönelik yatırımın hemen somut bir kazanç getirmemesi algısı, kız çocuklarına karşı ayrımcı tutumlar, hane içindeki sorumlulukların koordinasyonu (Dollar ve Gatti, 1999: 2), yoksulluk (Ak, 2016: 297), geleneksel görüşlerin yaygın olarak benimsenmesi (Yalın vd., 2014: 16-17), şiddetin oluşumu ve cezai eylemler (Başar ve Demirci, 2016: 50), çocuk yaşta evlenme (Sungurtekin, 2013: 2179) ile anne figürünün kız çocuklarına yönelik tutumu (Şanlı ve Öztürk, 2012: 39-40) şeklinde sıralanabilir (Başarer ve Berber, 2021: 1217).

Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan kadınların göreceli statüsünün genellikle gelişmiş olan ülkelerle kıyaslandığında daha düşük seviyelerde olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen milli gelirdeki artışların, toplumsal cinsiyet eşitliğinde birtakım iyileşmeler sağladığı bilinmektedir (Dollar ve Gatti, 1999: 1).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumun genel gelişimini olumsuz etkileyerek kadınların sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimlerinde çeşitli sosyoekonomik sorunlara yol açmaktadır (Demirgöz-Bal, 2014: 15). Bu eşitsizlik, kadınların öğrenim durumu, iş hayatına katılımı, gelir durumu ve genel sağlığı üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir (Şimşek, 2011: 121). Bu doğrultuda, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, bireylerin haklarının korunması ve toplumun genel refahını artırma yolunda önemli bir yere sahiptir (Demirgöz-Bal, 2014: 15).

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Eğitim, insan kaynaklarının geliştirilmesinde önemli bir araç niteliği taşımaktadır. Nitekim eğitim, evrensel bir insan hakkı olarak fırsatların ve kadınların güçlendirilmesinde önemli bir bileşen kabul edilmektedir (Schultz, 2002: 207). Ayrıca eğitim, kadınların özgürlük rolüne ilişkin önemli bir bakış açısı kazandırmaktadır (Gök, 1993: 185). Bu bakış açısı, eğitimin yalnızca bireyin bilgi ve becerilerini artırmakla kalmayıp toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratma, cinsiyetçi normları sorgulama ve bu normları değiştirme gibi toplumsal değişimlere katkıda bulunabilmede önemli bir araç niteliği taşımaktadır (Tan, 2005: 218).

Kadınların eğitim olanaklarından faydalanmaları, ekonomik katkı, toplumsal, kültürel ve sanatsal gelişim, çocuk eğitimi ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi bir dizi olumlu etkiyi beraberinde getirerek hem bireysel hem de toplumsal açıdan önem taşımaktadır (Minibaş, 2004: 270).

Eğitimdeki cinsiyet eşitsizliği ve eşitsizliğinin arkasında yatan etkenler, sosyoekonomik ve politik faktörler ile politik istikrarsızlık, şiddet, ekonomik zorluklar ve yoksulluk, olumsuz kültürel değerler, erken yaşta evlilik ve cinsel taciz gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca eğitim sistemleri içerisinde; müfredatta, öğretim metodolojisinde, öğretme ve öğrenme materyallerinde, okul yönetim sistemlerinde ve genel okul ortamında cinsiyet duyarlılığı eksikliği de eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğine neden olmaktadır (Ombati ve Ombati, 2012: 116).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyetçi tutumlar, eğitim hakkının kullanılmasında erişimin kısıtlanması, aile ve toplum baskısı, kaynak eşitsizliği ve okul terki gibi önemli engeller oluşturabilmektedir (Özaydınlık, 2014: 96). Eğitimde cinsiyet eşitsizliği ekonomik büyümeyi doğrudan ve önemli ölçüde etkilemektedir (Chaudhry ve Rahman, 2009: 177).

Feminist hareketler ve geniş kadın hareketleri, eğitimde cinsiyet eşitliği konusunda önemli itici güçler olarak nitelendirilmektedir. Bu hareketler, toplum içerisinde cinsiyet eşitliği bilincinin artırılması ve daha adil bir eğitim sistem ve ortamının oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (Aydemir, 2019: 20). Özellikle Birleşik Krallık ve Avustralya gibi ülkelerde, 1970 ve 1980'li yıllarda gerçekleşen güçlü feminist hareketler ile kız çocuklarının eğitimde daha fazla fırsata erişmelerini sağlayarak cinsiyet temelli ayrımcılık ile mücadele edilmiş ve eğitimde cinsiyet eşitliğine odaklanılmıştır (Chisholm ve McKinney, 2003: 2).

UNESCO Hayat Boyu Öğrenme Enstitüsü (2023) uluslararası eğitimde toplumsal cinsiyet incelemesinde, kadınların ve erkeklerin eğitime katılım ve öğrenme çıktıları neticesinde eğitimde sunulan fırsatların yetersiz olduğunu ve bu fırsatları eşitlemenin toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından gerekli olduğunu vurgulamaktadır (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2023: 3)

Kadınların eğitim düzeyleri arttıkça aile sağlığı açısından önemli iyileşmeler yaşanmaktadır. Bebek ve çocuk ölüm oranlarının kadının eğitim düzeyi ile ters ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda kadının eğitim düzeyinin artması, gebeliği önleyici tekniklerin kullanımını yaygınlaştırarak ailenin hedeflediği istenen aile büyüklüğüne ulaşmasını sağlamaktadır. Kadının eğitim düzeyinin yüksek seviyelerde olmasının sağladığı bu tür olumlu ilave etkiler yalnızca anne ve ailenin refahını iyileştirmekle kalmayıp, toplumsal refahın yükselmesine de katkı sağlamaktadır (Seven ve Engin, 2007: 180).

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Karşı Alınan Önlemler

Eğitim, insanların bilgiye ulaşmalarına, potansiyellerini gerçekleştirmelerine ve toplumsal katılım sağlamalarına imkân sağlayan önemli bir araç niteliğindedir. Ancak, eğitim sistemi üzerindeki fırsat eşitliği ve belirleyiciliğinde cinsiyet ayrımcılığı ile bölgesel, sosyo-ekonomik, kültürel ve dil farklılıkları gibi toplumsal koşullar da etkili olabilmektedir (Ferreira ve Gignoux, 2010: 8).

Eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yapılacak ilk adım kız ve erkek öğrencilere eşit fırsatların sunulmasıdır. Bu doğrultuda eğitim kurumlarında cinsiyet ayrımcılığına karşı sıfır tolerans anlayışının benimsenmesi ve bu anlayışın da uygulanması gerekmektedir (Subrahmanian, 2005: 404). Eğitimde tam eşitliğin sunulması ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması amacıyla, eğitim süreçlerinin birçok boyutunun detaylı bir biçimde incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, öncelikle erişim, devam ve tamamlamanın desteklendiği yasal dayanakların bulunması ve eğitim içeriğinin toplumsal cinsiyete daha duyarlı konuma gelmesine olanak sağlanarak gerekli önlemler alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Sayılan, 2012: 28).

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermek amacıyla eşit sayıda kız ve erkek çocuklarının okullarda bulunması, toplumsal eşitliği yansıtan eğitim materyallerinin oluşturulması, cinsiyete duyarlı programların geliştirilmesi ve toplumla işbirliği içerisinde olunması gibi kapsamlı ve derinlemesine çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır (Unterhalter ve Aikman, 2007, 27). UNICEF de benzer şekilde eğitimin her aşamasında toplumsal cinsiyete hassasiyet gösteren eğitim ve öğretim programlarının geliştirilmesinin önemliliğini ifade ederek çocuk ve yetişkinlerin değişen toplumsal cinsiyet dinamikleri ve sorumlulukları perspektifinde eğitim materyallerinin, kalıplaşmış cinsiyet rollerinden arındırılması için politikaların oluşturulması gerektiği üzerinde durmaktadır (UNICEF, 2003: 10).

Okullarda geliştirilen müfredat, ders kitapları ve değerlendirme aşamalarında cinsiyet ayrımına neden olmayacak şekilde hassasiyet gösterilmesi, öğrencilere eşit fırsatlar sunmada ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmada kritik bir rol oynamaktadır. Nitekim bu uygulamalar okullarda ve eğitim sistemlerinde cinsiyet eşitliğine ilişkin duyarlılığın artırılmasına yardımcı olabilmektedir (Başerler-Berber, 2021: 1220).

TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Kadının eğitimi konusunun ele alınan ve zaman zaman sürekli tartışılan bir konu olduğu; ancak, bu tartışmalara ve çeşitli girişimlere rağmen, kadın eğitiminde yaşanan sorunların hala devam etmesi güncelliğini korumaktadır. Nitekim esas neden, konuya sadece insani bir bakış açısıyla yaklaşımdan ziyade cinsiyeti hedef alan bir düşüncenin benimsenmesinin etkili olduğu kabul edilmektedir (Seven ve Engin, 2010: 177). Bu kalıplaşmış düşünceye, Atatürk'ün “dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir” perspektifinden bakmanın konuyu “insan olma” bağlamında değerlendirmek ve kadının insanlığın varlık sebebi olarak görmekle mümkün olduğu ifade edilmektedir (Akyüz, 1994: 200).

Eğitim sürecinin toplumsal yapının baskın ideolojisini yeniden oluşturma yöneliminde olduğu ve bu süreç içerisinde de cinsiyet rollerini pekiştirdiği bilinmektedir. Ayrıca kadınların eğitim sürecinde annelik ve kadınlık rollerini merkeze almaya teşvik ederek, işgücünün yeniden üretim alanlarında bulunan meslekleri seçmede yönlendirici olmaktadır. Türkiye'de kadınların kurtuluşunu desteklenmesi, kadınların sosyo-ekonomik ve kültürel yönden daha güçlü olmalarına olanak sağlaması amacıyla başlatılan eğitim sürecinde özellikle örgün eğitim kurumlarının varlığı oldukça önemli kabul edilmektedir (Minibaş, 2004: 277).

21. yüzyıl Türkiye'sinde kadınların eğitim durumlarının erkeklerin gerisinden gitmesinin, dengeli bir aile yapısını ve toplumun sağlıklı bir şekilde gelişmesini, olumsuz yönde etkilediği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda kadınların toplumun her katmanında erkeklerle nazaran eşit oranda yer alamamasının esas nedeninin kadınların eğitimi alanında yaşadığı sorunlar olduğu belirtilmektedir (Seven ve Engin, 2010: 181).

Türkiye'de eğitim hakkı 1876'dan bu yana oluşturulan anayasal düzenlemelerle güvence altına alınmış temel bir hak olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda geçmişten bu yana yürürlüğe konulan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Millî Eğitim Temel Kanunu ve İlköğretim ve Eğitim Kanunu gibi yasal düzenlemelerle de eğitim hakkına vurgu yapılmaktadır (Terzioğlu 2007: 54).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Türkiye toplam nüfusunun, 2022 yılı itibariyle 85 milyon 279 bin 553 kişiye ulaştığı bilinmektedir. Bu veriler ışığında toplam nüfusun %50,1'ini erkeklerin, %49,9'unu ise kadınlar oluşturduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2023).

Ulusal Eğitim İstatistikleri 2022 verilerine (+15) göre 224.542 erkeğin, 1.501.903 kadının ise okuma-yazma bilmediği bulgulanmıştır (TÜİK Merkezi Dağıtım Merkezi, 2023a). Okuma yazma bilmeyenlerin oranı, her iki cinsiyet için genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına, Batı bölgelerinden Doğu bölgelerine, kentsel nüfustan kırsal nüfusa ve doğru gidildikçe artmaktadır. Ancak, bu değişkenlerin her durumda kadınlar üzerindeki etkisi, erkekler üzerindeki etkisinden daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2018: 40).

Türkiye'de 2021-2022 yıllarına ait kadın ve erkeklerin eğitim durumlarına ilişkin istatistiksel veriler ise Tablo 2. de gösterilmektedir.

Tablo 2. Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre Nüfusun Dağılım Oranları (Kaynak: TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi, (2022b). (+25))

Eğitim Düzeyi	Kadın (%)	Erkek (%)	Toplam (%)
	2022	2022	2022
<i>Okuma yazma bilmeyen</i>	5,7	0,9	3,3
<i>Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen</i>	6,3	1,8	4,1
<i>İlkokul</i>	26,8	17,9	22,4
<i>İlköğretim</i>	8,3	11,0	9,6
<i>Ortaokul ve dengi meslek okulu</i>	11,1	14,6	12,8
<i>Lise ve dengi meslek okulu</i>	18,8	27,1	22,9
<i>Yüksek okul ve Fakülte</i>	18,7	21,9	20,3
<i>Yüksek lisans*</i>	2,5	3,0	2,8

Doktora	0,4	0,5	0,5
Bilinmeyen	1,4	1,2	1,3
Toplam		100.0	

* 5 veya 6 yıllık fakülteler dahil

Tablo 2'de yer alan 2022 yılına ait verilere göre 25 ve üzeri yaştaki nüfusun eğitim durumları incelendiğinde, okur yazar olmayan kadınların oranı (okuma yazma durumu bilinmeyenler hariç) %5,7, erkeklerin ise %0,9'dur. Tabloda yer alan diğer veriler ışığında kadınların yüksek oranda (%26,8) ilköğretim, erkeklerin ise (%27,1) lise ve dengi meslek okulundan mezun olduğu belirtilmektedir.

Millî Eğitim İstatistikleri 2022-2023 yılı verilerine göre okul öncesi eğitimde okula gitme oranının 3-5 yaş aralığındaki kız çocuklarında %51,3 ve erkek çocuklarında %51,4 olmak üzere toplamda %93,8; 4-5 yaş aralığındaki kız çocuklarında %63,5 ve erkek çocuklarında %63,6 olmak üzere toplamda %63,6; 5 yaş grubunda ise kız çocuklarında %84,7 ve erkek çocuklarında %85,2 olmak üzere toplamda %84,9 olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'deki zorunlu eğitim kapsamında yer alan ilköğretim seviyesindeki (6-14 yaş) okullaşma oranlarında kız çocuklarının %93,9, erkek çocuklarının ise %93,9 ve toplamda %93,8 olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu bilgilere ek olarak ortaokul seviyesindeki okullaşma oranları incelendiğinde, kız ve erkek çocuklarının okullaşma oranlarının birbirine eşit olduğu (%91,2); ortaöğretim (lise ve dengi) seviyesindeki okullaşma oranlarının ise kız çocuklarında %91,6, erkek çocuklarında %91,8 ve toplamda %91,7 olduğu tespit edilmiştir (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2023: 1).

Genel, mesleki ve teknik eğitim sunan okul ve kurumları içeren ortaöğretim kademesindeki okullaşma oranları, son yıllarda istikrarlı bir biçimde yükselmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2023: 20). İstikrarlı biçimde yükselen okullaşma oranları içerisinde kız çocuklarının yoğun olarak; Anadolu Kız Meslek Lisesi ve Kız Teknik ve Meslek Lisesi gibi kız öğrencilerin oluşturduğu okul ve kurumlarda eğitimine devam ettiği bilinmektedir (Özaydınlık, 2014: 101).

Yükseköğretim İstatistikleri verilerine göre 2012-2013 yılındaki toplam okullaşma oranı kadınlarda %38,6, erkeklerde %38,4 ve toplamda %38,5 iken; 2022-2023 yılından bu oranlar kadınlarda %51,2, erkeklerde %41,1 olmak üzere toplamda %46,0 seviyesine ulaştığı görülmektedir. Kadınlar bakımından okullaşma oranları değerlendirildiğinde ise son 10 yıl içerisinde kadınlardaki okullaşma oranının %12,6 seviyesinde arttığı tespit edilmiştir (Yükseköğretim Kurulu, 2023).

Türkiye'de Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Destekleyen Çalışmalar

Türkiye'de, UNESCO'nun desteklediği "Herkes İçin Eğitim" çerçevesinde, evrensel ilköğretimin sağlanması ve eğitimde cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması amacıyla önemli adımlar atılmaktadır (Gümüş ve Gümüş, 2013: 23). Ayrıca eğitimde cinsiyet eşitliği ve ilköğretimde okullaşma hedefinin maksimum seviyeye ulaştırılması doğrultusunda son yıllarda çeşitli kampanya, girişim ve projeler başlatılmıştır. Bu çabalar, toplumun her kesimine ulaşarak eğitimde cinsiyet ayrımcılığını azaltmak ve ilköğretim seviyesinde eğitime erişimi artırmak amacıyla taşınmaktadır (Gelişli, 2014: 15).

Ülkemizde, eğitimde cinsiyet eşitliği ve ilköğretimdeki okullaşma hedefinin maksimum seviyeye ulaştırılması doğrultusunda son zamanlarda çeşitli kampanya, projeler ve girişimler başlatılmıştır. Özellikle kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve medyanın öncülüğünde gerçekleştirilen projeler ve kampanyaların tamamı, güçlü uygulama örnekleri sergileme özellikleriyle dikkat çekmektedir. Bu

uygulamalar çerçevesinde; “Haydi Kızlar Okula”, “Eğitimime %100 Destek”, “Baba Beni Okula Gönder”, “Kardelenler”, “Deniz Yıldızı”, “7 Çok Geç”, “Önce Çocuklar, “Çağdaş Türkiye’nin Çağdaş Kızları Projesi”, Anadolu’da Bir Kızım Var Öğretmen Olacak Projesi” ve “Baba Beni Okula Gönder” gibi kampanya ve projelere ek olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından "Kadın Erkek Eşitliği ve Toplumsal Cinsiyet Eğitimleri" kapsamında gerçekleştirilen önemli girişimler yer almaktadır (Çameli, 2008: 5).

Türkiye’de, kadınları hedefleyen örgün eğitimin yanı sıra, bilgi, beceri ve meslek kazandırmayı amaçlayan, aynı zamanda bireysel ve toplumsal gelişmeyi destekleyen çeşitli yaygın eğitim etkinliklerinin yoğunluğu ve çeşitliliği dikkat çekmektedir. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nce kadınların okuma-yazma, bilgi, beceri ve meslek edinmelerine yönelik gerçekleştirilen çeşitli etkinliklere ek olarak T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından başlatılan Aile Destek Merkezleri (ADEM) ve Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) gibi projeler ile de kadınların eğitimi desteklenmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2023: 26).

SONUÇ

Eğitim, pek çok alanda kadının ilerlemesi adına önemli bir başlangıç noktasıdır. Ancak, eğitim, kadının toplum içindeki rolü ve iş fırsatları üzerinde belirleyici olan vazgeçilmez faktörlerden biri olmasına rağmen, incelemeler kadının eğitilmiş olmasının sosyal ve kültürel yapı ile üstesinden gelmesi için her vakit yeterli olmadığını göstermektedir. Toplumda hala geleneksel bir kadın imajı ve sosyal baskıların varlığı, eğitilmiş kadınların karşılaştığı zorlukları ortaya koymaktadır (Özgen ve Ufuk, 2001).

Eğitim, kadınlara bilgi ve beceri sağlamanın yanı sıra, çalışma yaşamına katılım imkânı da sunmaktadır. Nitekim bu durum kadınların, kendi çalışma koşullarını şekillendirmelerine, kendine duyduğu güveni pekiştirmelerine, bağımsız karar verebilmelerine ve kendi haklarını koruyabilmelerine olanak sağlamaktadır (Toksöz, Özkazanç ve Poyraz, 2001: 28). Ayrıca kadınlardaki okuma-yazma oranları artması, kadınların çağdışı uygulamalara karşı daha bilinçli bir tavır sergilemelerine ve toplumun çağdaşlaşmasına olanak sağlamaktadır (Dilli, 2006: 73).

Günümüzde dünya ülkelerinin ilerleme düzeyi, o toplumlardaki kadınların eğitim seviyesiyle ölçülmektedir. Eğitim, cinsiyet ayrımı yapılmadan kadın-erkek tüm bireylerin hakkıdır ve eşit erişim imkanlarına sahip olmaları gerekmektedir. Ancak, dünya genelinde eğitim olanaklarından yararlanma konusunda kadınlar ile erkekler arasında hala önemli farklar bulunmaktadır. Eğitim ve öğretim alanında yaşanan küresel ilerlemelere rağmen, birçok bölgede kadın eğitimi hala ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar, eğitim imkanlarından erkeklere göre daha az faydalanmakta ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler sürmektedir (Demiray, 2013: 155).

Araştırma kapsamında, Ulusal Eğitim İstatistikleri (2022) verileri incelendiğinde; Türkiye’deki kadınların 1.501.903’ünün okuma-yazma bilmediği sonuçlarına ulaşılmıştır. 2021-2022 yıllarına ait 25 ve üzeri yaştaki kadınların eğitim durumlarına ilişkin bilgilerde okuma-yazma bilmeyen kadınların oranının %5,7 olduğu tespit edilmiştir. Tamamlanan eğitim düzeyine göre tüm veriler incelendiğinde ise kadınların yüksek oranda ilkökul, düşük oranda doktora mezunu oldukları bilgisine ulaşılmıştır.

Yine araştırma kapsamında, Milli Eğitim İstatistikleri 2022-2023 yılı verilerine göre eğitimde okullaşma oranları incelendiğinde, Türkiye’deki zorunlu eğitim kapsamında yer alan ilkökul seviyesindeki (6-14 yaş) kız çocuklarının okullaşma oranının %93,9 olduğu, ortaokul seviyesindeki kız çocuklarının okullaşma oranının %91,2) ve son olarak ortaöğretim (lise ve dengi) seviyesindeki kız çocuklarının

okullaşma oranlarının %91,6 olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca yüksek öğretimde okullaşma oranlarına ilişkin bilgilere göre 2022-2023 yılında kadınlardaki okullaşma oranının %51.2 seviyesinde olduğu bulgulanmıştır.

Kadınlardaki okuryazarlık oranlarının düşüklüğünün başlıca sebepleri arasında küçük yaşta evlilik, kız çocuklarının okumasına değer verilmemesi veya okumanın bir getirisi olmadığına inanılması, negatif geleneksel önyargılar, ailede kız çocuklarına annelik görevine yardımcı olarak bakılması ve bu kız çocuklarının 10-11 yaşlarının ardından okuldan alınması gibi nedenler yer almaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de toplumsal cinsiyet özelinde bu faktörlerin ele alınması, eğitimde cinsiyet eşitsizliği ile mücadele edilmesi için önemli bir adım niteliği taşımaktadır. Kadınların eğitim sorunlarına çözüm bulma çabalarında sadece kadınların değil, toplumun tüm kesimlerinin katılımı ve desteği gereklidir. Ayrıca medyanın kadınların aile içinde ve toplumsal yaşamda karşılaştıkları cinsiyetçi tutumları güçlendirebileceği göz önüne alındığında, medya kuruluşları, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen, çeşitliliği yansıtan ve cinsiyetçilikle mücadele eden içerikler üretmeye odaklanmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği için yapılan çalışmalar, geniş bir perspektiften ele alınmalı ve cinsiyet temelli ayrımcılığı engelleyici politikaların geliştirilmesi önemlidir. Bu bağlamda toplumda bu konuda farkındalık oluşturmak ve eğitimde cinsiyet eşitliğini teşvik etmek, kadınların eğitimine daha fazla destek sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Ak, M. (2016). Toplumsal bir olgu olarak yoksulluk. *Akademik Bakış Dergisi*, 54, 296-306.
- Akyüz, Y. (1994). *Türk eğitim tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*. Kültür Koleji Yayınları
- Aydemir, S. (2019). Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı medya okuryazarlığı eğitiminin öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin tutumlarına etkisi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Başar, F. ve Demirci, N. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(2), 41-52.
- Başerer-Berber, Z. B. (2021). Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderme yolları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 10(3), 1215-1223.
- Bhasin, K. (2003). Toplumsal cinsiyet "Bize yüklenen roller". (Çeviren: K. Ay.). Kadın Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 108-114. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.36760>.
- Chaudhry, I. S. ve Rahman, S. (2009). The impact of gender inequality in education on rural poverty in Pakistan: An empirical analysis. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 15(1), 174-188.
- Chisholm, L. ve McKinney, C. (2003). Reforms, innovations and approaches used to work with teachers to use them as change agents and facilitators of gender equality in 223 different countries: Strengths and limitations. *EFA Global Monitoring Report 2003/4, The Leap to Equality*.
- Cuberes, D. ve Teignier, M. (2014). Gender inequality and economic growth: A critical review. *Journal of International Development*, 26(2), 260-276.

- Çameli, T. (2008). Kız çocukların ilköğretime erişiminde Türkiye’den örnekler. Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları.
- Demiray, E. (2013). Uzaktan eğitim ve kadın eğitiminde uzaktan eğitimin önemi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2(2), 155-168.
- Demirgöz-Bal, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 1(1), 15-28.
- Dilli, C. (2006). Zorunlu eğitim çağında bulunan kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri (Şırnak ili örneği) [Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Dollar, D. ve Gatti, R. (1999). Gender inequality, income, and growth: are good times good for women? (Vol. 1). Washington, DC: Development Research Group, The World Bank.
- Dökmen, Z. Y. (2021). Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. Remzi Kitabevi.
- Düzel, Ö. Ü. B. (2022). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve eğitim. O. Tire ve E. Dikici (Ed.). Toplumsal cinsiyet ve sosyoloji (171-183). Eğitim Yayınevi.
- Ferreira, F. H. G. ve Gignoux, J. (2010). Eğitimde fırsat eşitsizliği: Türkiye örneği. DPT-Dünya Bankası Çalışma raporu. <http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEYINTURKISH/147254-1269017398324/22764932/EgitimdeFirsatEsitsizligi.pdf>.
- Gelişli T. (2014). Türkiye’de kadın eğitiminin bugünkü durumu. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 40, 1-20.
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. Kırmızı Yayınları.
- Gök, F. (1993). Türkiye’de eğitim ve kadınlar. Ş. Tekeli (Ed.). 1980’ler Türkiye’sinde kadın bakış açısından kadınlar (161-177). İletişim Yayınları.
- Grech, E., Pace, A., Mallia, T. A. ve Cuschieri, S. (2023). Gender inequality and sexual harassment: A reality in medical school in 2022?—a Malta single-centre study. Ethics, Medicine and Public Health, 27, 100888, 1-9.
- Gümüş, S. ve Gümüş, E. (2013). Achieving gender parity in primary school education in Türkiye via the campaign called “Haydi Kızlar Okula” (Girls, Let’s Go to School. Education, 38(167), 19-26.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2018). Kadının güçlenmesi strateji belgesi ve eylem planı 2018-2023. <https://www.aile.gov.tr/ksgm/faaliyetler/projelerimiz/>.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2023). Türkiye’de kadın. <https://www.aile.gov.tr/media/142379/turkiye-de-kadin-temmuz-23.pdf>.
- Kaya, Ç. N. (2013). Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği ve eğitim. <http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/KEP>.
- Minibaş, T. (2004). İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği, Yaşam boyu eğitim, yetişkin eğitimi ve öncelikle kadının eğitimi engeller ve çözüm önerileri. Beta Basım Yayım.
- Ombati, V. ve Ombati, M. (2012). Gender inequality in education in Sub-Saharan Africa. JWEE, (3-4), 114-136.
- Outhwaite, W. (2008). Modern toplumsal düşünce sözlüğü. İletişim Yayınları.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, (33), 93-112.

- Özgen, Ö. ve Ufuk, H. (2000). Kırsal kesimde kadın eğitimi, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları.
- Powell, G. N. ve Butterfield, D. A. (2003). Gender, gender identity, and aspirations to top management. *Women in Management Review*, 18, 1/2, 88 – 96.
- Saraç, S. (2013). Toplumsal cinsiyet. L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung ve A. Şimşek (Ed.). *Toplumsal cinsiyet ve yansımaları (27-32)*. Atılım Üniversitesi Yayınları
- Sayer, (2011). Toplumsal cinsiyet eşitliğine erkeklerin katılımı [Uzmanlık Tezi]. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. <https://www.aile.gov.tr/media/2533/handansayer.pdf>.
- Sayılan, F. (2012). Toplumsal cinsiyet ve eğitim. Dipnot Yayınları.
- Schultz, T. P. (2002). Why governments should invest more to educate girls. *World development*, 30(2), 207-225.
- Seven, M. A. ve Engin, A. O. (2010). Türkiye’de kadının eğitimi alanındaki eşitsizlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 177-188.
- Subrahmanian, R. (2005). Eğitimde cinsiyet eşitliği: Tanımlar ve ölçümler. *Uluslararası Eğitim Gelişimi Dergisi*, 25 (4), 395-407.
- Sungurtekin Özkan, M. (2013). Erken yaşta evliliklerin önlenmesi konusunda yargının üstlenebileceği rol. *Journal of Yaşar University*, 8, 2177-2189.
- Şahin, S. (2021). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın eğitim yöneticilerinin karşılaştıkları sorunlar: Fenomenolojik araştırma [Yüksek Lisans Tezi], Akdeniz Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Şanlı, D. ve Öztürk, C. (2012). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 31-48.
- Şimşek, H. (2011). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın üreme sağlığına etkisi: Türkiye örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 119-126.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, (2023). Milli Eğitim İstatistikleri 2022-2023. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/29151106_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2022_2023.pdf.
- Tan, M. (2005). Yaşam boyu öğrenme ve toplumsal cinsiyet boyutunda kimi içermeleri.1.Yaşam Boyu Öğrenme Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar, Pegem A Yayınları.
- Terzioğlu S. (2007). Uluslararası hukukta azınlıklar ve anadilde eğitim hakkı. Alp Yayınevi.
- Toksöz, G., Özkazanç, A. ve Poyraz, B. (2001). Kadınlar, kalkınma ve sosyal adalet. Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, (2022). Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve kadın algısı araştırması 2022. <https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/TTCKAA2022-5.pdf>.
- TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi, (2023a). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayal%C4%B1-N%C3%BCfus-Kay%C4%B1t-Sistemi-Sonu%C3%A7lar%C4%B1-2022-49685&dil=1>.
- TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi, (2023b). Ulusal Eğitim İstatistikleri 2022. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr>.
- TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi, (2023c). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları 2022. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>.

- UNESCO (2013). Gender equality in education: Education sector technical notes. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000222121>.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning (2023). International review of education. Journal of lifelong learning, 69, 1-2. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386188>.
- UNICEF (2003). Eğitimin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi: Türkiye raporu. https://www.unicef.org/turkiye/media/2496/file/TURmedia_Egitimin%20Toplumsal%20Cinsiyet%20Acisindan%20Incelenmesi%202003.pdf.pdf.
- Unterhalter, E. ve Aikman, S. (2007). Practising gender equality in education. Oxfam.
- Üstün, İ. (2011). Toplumsal cinsiyet eşitliği hesaba katabiliyor muyuz? Uzerler Matbaacılık.
- Wharton, A. S. (2004). Gender inequality. Handbook of social problems: A Comparative international perspective, 156-170.
- Yalın, A., Levent, B., Eroğlu, Ç. Y., Cerrah, N. ve Sundur, Y. T. (2005). Haydi Kızlar Okula. MEB Yayınları.
- Yükseköğretim Kurulu, (2023). 2022-2023 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri. <https://istatistik.yok.gov.tr/>.